

Z A P I S N I K

sastavljen dana 3.I.1947. godine u prostorijama UDB-e za Hrvatsku u Zagrebu.¹

Saslušanje osumnjičenog PERČEVIĆ IVANA, sina pok. Franje i majke Adolfine, rođene Šoklić, rođenog 21.V.1881. godine u Beču. Po zanimanju aktivni oficir i privatni namještenik, stalno nastanjen u Zagrebu (posljednje vrijeme u emigraciji). Po narodnosti Hrvat, državljanin mađarski od rođenja do osnutka NDH, a tada do konca rata državljanin NDH, dok danas neodređeno. Svršio osnovnu školu, realnu gimnaziju s maturom, vojnu akademiju i višu vojnu akademiju. Oženjen sa Margitom, rođenom Vest, bez djece. Govori osim hrvatskog, njemački i francuski, a djelomično engleski i mađarski jezik. Žena posjećuje izvjestan postotak dionica u britansko-mađarskoj banci u Budimpešti, biblioteku i namještaj stana u Zagrebu, Visoka 20, sudski navodno nekažnjavan (istraga vođena u Beču zbog sumnje za učešće u marsejskom atentatu), uhapšen 27. kolovoza 1946. godine u Celovcu po Englezima, a izručen našim vlastima 30. septembra 1946. godine.

Upozoren sam na dužnost da govorim istinu kao i na blagodat iskrenog priznanja, te na štetne posljedice u slučaju da dadem neistinite iskaze.

(potpis)

Da li ste vi nakon sloma austrougarske monarhije izvjesno vrijeme bili na dužnosti u tadašnjoj srpsko-hrvatsko-slovenačkoj vojsci, te radi čega ste istu napustili i odbjegli u inostranstvo?

Sam slom austrijske monarhije zatekao me u Beču poslije čega sam počeo samoinicijativno, kao član tadašnjeg generalštaba austrougarske vojske, sakupljati sav arhivni materijal koji se odnosi na dijelove hrvatskih jedinica na službi u austrougarskoj vojsci. Materijal sam sakupljao iz toga razloga, da bi ga mogao predati Narodnom vijeću u Zagrebu. U tom mojem radu spriječila me je grupa jugoslavenskih državljana, koja se nalazila u Beču i koja je bila formirala Jugoslavenski komitet. Započeti posao preuzeli su od mene, nakon čega sam ja bio pozvan u Zagreb da nastupim vojničku službu. Međutim, (...) vidjevši nepravilnosti koje su se radile u tzv. SHS ponovno sam nakon pokolja na Jelačićevom trgu 5. prosinca 1918. godine (nakon četiri dana proglašenja ujedinjenja) napustio Hrvatsku i otišao natrag u Beč. Na taj korak sam se odlučio iz razloga što sam kao aktivni oficir namjeravao

---

¹ Hrvatski državni arhiv (HDA), SDS RSUP SRH, dossier Ante Pavelić, zapisnik o saslušanju Ivana Perčevića od 3. siječnja 1947. Ovo je samo jedan od zapisnika Perčevića, postoji ih još nekoliko u istom fondu. Zapisnik uredio Željko Karaula.

služiti samo u hrvatskoj vojsci, a nipošto ne u jednoj vojsci u kojoj se Hrvati progone. Gledajući sa današnjeg položaja na moj odlazak u inostranstvo, gdje sam se kasnije priključio pojedinim osobama koja su radila protiv interesa SHS, a i kasnije Jugoslavije, uviđam svoju griješku i smatram da nisam smio to napraviti.

Opišite nam početke vašeg aktivnog djelovanja protiv interesa naroda bivše Jugoslavije i sav ostali rad, kao i ciljeve ustaške (tadašnjeg hrvatskog oslobodilačkog pokreta), grupe Sarkotić?

Polovicom 1919. godine stupio sam u kontakt sa mojim ranijim poznanikom generalom Sarkotićem,² koji je u to vrijeme, a i kasnije boravio u Beču kao izgnanik iz Hrvatske, a u razgovoru s njime upoznao me je sa povijesti hrvatskog naroda, o potrebama samostalne hrvatske države itd. U daljnjem toku razgovora s njime, isti mi je na zgodne načine prikazao potrebe samostalnosti jednog naroda, tako da sam ja počeo politički misliti i djelovati s generalom Sarkotićem i pukovnikom Duićem.³ Iz dana u dan u Beč su stizali ljudi iz Jugoslavije i poznavajući se s generalom Sarkotićem i pojedincima od nas pričali o tome, kako je ranije bio bolji život u Bosni (gdje je Sarkotić bio glavar) i u Hrvatskoj, nego što je sada. Sve te ljude koji su osjećali mržnju prema tadašnjoj vlasti u Jugoslaviji privlačili smo k nama, odnosno sa i su se priključivali nama, tako da se s vremenom od te grupe razvila jedna od organizacija pod nazivom "Hrvatski oslobodilački pokret".⁴ Rukovodioc te organizacije bio je general Sarkotić, a ja i pukovnik Duić bili smo njegovi najbliži saradnici. Čitavu tu organizaciju u Austriji moglo se je smatrati jednim propagandnim sredstvom, odnosno centrom uperenim protiv tadašnje vlasti u Jugoslaviji, a u interesu opozicionih grupa koje su

---

² Sarkotić (von Lovćen), Stjepan, austrijski general (Sinac kraj Otočca, 4. X. 1858 – Beč, 16. X. 1938). Nakon završene vojne akademije u Bečkom Novom Mjestu 1879. bio je poručnik u konjičkoj pukovniji u Trebinju te je 1882. sudjelovao u gušenju ustanka u Hercegovini i Krivošijama. God. 1889. bio je promaknut u čin kapetana i dodijeljen Glavnomu stožeru u Beču; od 1907. general bojnik a od 1911. podmaršal. Početkom I. svjetskog rata bio je jedan od glavnih austrijskih zapovjednika na srpskoj fronti te se od 1914. nalazio na čelu Zemaljske vlade BiH i bio zapovjednik trupa Bosne, Hercegovine i Dalmacije. Potom je 1916. sudjelovao u okupaciji Crne Gore i zapovijedao u pohodu na Lovćen, za što je bio odlikovan naslovom baruna (s pridjevkom *von Lovćen*). God. 1917. bio je promaknut u čin general pukovnika, a do umirovljenja 1918. bio je u službi u BiH. Nakon završetka rata, u Beču je razvio političku djelatnost na čelu skupine hrvatskih emigranata, boreći se protiv vladajuće dinastije Karađorđevića. Djela: *Radićevo izdajstvo* (1925), *Razmatranja o današnjem stanju hrvatskog naroda* (1925). <http://www.enciklopedija.hr/> (preuzeto 12. III. 2014.) Vidi i: Ernest, BAUER, *Der letzte Paladin des Reiches: Generaloberst Stefan Freiherr Sarkotić von Lovćen*, Verlag Styria: Graz, 1988.

³ Stjepan Duić (1877.-1934.), generalštabni potpukovnik austro-ugarske vojske, političar i hrvatski emigrant. Više u: Stjepan MATKOVIĆ, Životopis časnika Stjepana Duića, *Politički zatvorenik*, I. dio, br. 145, 2004., 19-24.

⁴ U hrvatskoj historiografiji poznatiji pod imenom „Hrvatski komitet“. Vidi rad B. Hrabaka s puno podataka, ali s kritičkim oprezom: Bogumil, HRABAK, Frankovačka emigrantska secesionistička organizacija i hrvatska legija u Mađarskoj (1919-1921). *Zbornik Matice srpske za istoriju*, br. 56, 1997., 97-123.

predstavljale na temelju izbora većinu u Hrvatskoj. Cilj našeg čitavog propagandnog rada bio je taj da upoznamo pojedine političke i državne rukovodioce evropskih zemalja, kako bi oni potpomogli našu borbu da bi se izmijenilo stanje u Hrvatskoj, kako su to političke stranke željele. Ovakvim radom protiv vlasti u bivšoj Jugoslaviji borili smo se od 1919. godine do dolaska Pavelića u inostranstvo 1929. godine. Osim ovog našeg propagandnog rada mi smo pojedine ličnosti – naše političke veze u inostranstvu – stavljali na raspolaganje licima koja su pripadala opozicionim partijama u domovini. Tako kad je 1924. godine bio u Beču pok. Stjepan Radić povezali smo ga sa nekim licima u Beču, a 1927. godine, kad je došao Pavelić njega smo bili povezali u Beču, Parizu i Rimu. Pavelić je sa ove svoje posjete inostranstvu otišao ponovno natrag u Hrvatsku, a emigrirao je tek u januaru 1929. godine.⁵ Naša organizacija u to vrijeme još nije imala nikakvih namjera da se bori pomoću terorističkih akata protiv vlasti u Jugoslaviji, već je do tih načina borbe došlo nakon dolaska Pavelića u emigraciju, iako protiv naše volje. Naime, Sarkotić se je takvom načinu borbe protivio, te je radi toga došlo i do razmirica među nama.

Opišite nam na koji ste način vi kao i čitava grupa Sarkotić održavali veze sa Pavelićem dok se je nalazio u domovini i kasnije kad je emigrirao, kakovu ste mu pomoć pružili, odnosno kako ste veze održavali kad je on otišao u Italiju?

Za vrijeme dok se je Pavelić nalazio u domovini s njime nismo nikakvu vezu održavali, osim što smo mu u par navrata pisali putem pošte nekoliko listova. Kasnije kad je Pavelić došao u Beč prvu pomoć je dobio od nas, mislim reći u političkom pogledu, u toliko što smo ga mi upoznali sa svim političkim ličnostima u Beču. Pored toga u jednom razgovoru mene, Sarkotića i Duića sa Pavelićem rekli smo mu da smo do sada u inostranstvu predstavljali "Hrvatski oslobodilački pokret", što od sada prenosimo na njega, jer je on narodni zastupnik, koji ima povjerenje naroda i koji je po zanimanju političar.⁶ Nadalje smo mu obećali da ćemo da u buduće svesrdno pomagati i da nipošto nećemo klonuti u našem poslu. Ovakav naš prilaz, odnosno priključivanje našeg rada radu Pavelića smatrali smo, ne podčinjavanje njegovoj volji, nego priključivanje naše organizacije njegovoj (koalicionoj), tj. da mi ostajemo u stvari grupa Sarkotić koja radi sa istim ciljevima kao i Pavelićev ustaški

---

⁵ Pavelić je u emigraciju pošao 19. I. 1929. preko Sušaka i Italije u Austriju. Prema izvješću policijskog agenta Vladeta Miličevića na kolodvoru u Beču sačekali su ga general Sarkotić i potpukovnik Perčević. Mario, JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941.*, Školska knjiga: Zagreb, 2006., 72-74.

⁶ Pavelić je o svom odlasku obavijestio dr. Vlatka Mačeka, te izgleda da se u prvo vrijeme nije namjeravao duže zadržati vani, te ga je tomu prisilila mogućnost zatvorske kazne. Pavelić iz inozemstva nastavlja pisati za list *Hrvatsko pravo*, a prema izjavi tom listu potkraj siječnja 1930. izjavljuje da je otišao u inozemstvo na liječenje. JAREB, n. dj., 74-75.

pokret no neovisno o njemu. Ni lično nismo Pavelića nikada smatrali kao svoga vođu, nego kao jedno autoritativno lice sa čijim smo radom koordinirali naš. U toku daljnjeg rada, odnosno održavanja veze sa Pavelićem mi smo se u radu potpuno sjedinili, jer je sav naš rad išao tom cilju da se potpomogne Pavelića, koji je bio u stvari najistaknutija hrvatska ličnost u inostranstvu. U tom cilju smo kasnije i održavali stalan kontakt (pismeni) s Pavelićem i to pojedinačno: Sarkotić za sebe (svoja zapažanja) Duić za sebe i ja za sebe. Doduše ja sam najčešće pisao i najopširnije, jer sam imao pisaču mašinu te sam imao više mogućnosti nego Sarkotić i Duić, a osim toga Sarkotić je bio stariji čovjek te je pomalo većinu rada prebacivao na mene. Ti izvještaji koje sam ja slao Paveliću bili su informativnog karaktera, naime, ja sam ga obavještavao o svim mojim zapažanjima, koja su se odnosila na Hrvatsku, slao sam mu izvratke iz pojedinih novina itd. Samu zakletvu Paveliću nisam nikada položio niti nikada ustašku, ali sam, kako sam naveć obećao grupi sa Sarkotićem da ćemo raditi za ostvarenje ciljeva naše borbe. Dakle, samo obećanje, a niti zakletva na koncu nije bila važna jer ja nikada ne bi odstupio od tadašnjih ciljeva naše borbe.

Na koji ste način održavali veze sa Perčecom i Brankom Jelićem, kada su isti nakon bijega iz Hrvatske došli u Beč?

Dana 1.XII.1928. godine Perčec, kao glavni tajnik pravaške stranke, Branko Jelić kao vođa pravaške omladine, organizirali su demonstracije protiv kralja Aleksandra, nakon čega su morali emigrirati.⁷ Perčec se je obratio na mene u Beču i ja sam mu pružio pomoć, a Jelić na Duića u Grazu, koji je njemu također pomogao. Naša pomoć koju smo njima pružili sastojala se u tome što smo Jeliću omogućili daljnje studije u Gracu, gdje je svršio medicinski fakultet, a Perčeca kao novinara sam upoznao sa tamošnjim novinarima omogućivši mu novinarsko djelovanje i začlanjivanje u novinarsko udruženje. Kasnije, kad je Pavelić došao u emigraciju Perčec, a isto tako i kasnije Jelić su usko surađivali sa Pavelićem i pomagali ga u radu. Naime, Perčec je bio Pavelićev tajnik.

Iz vaših dosadašnjih odgovora proizlazi da ste vi kao i ostali članovi grupe Sarkotić bili ona lica koja ste pružali prvu pomoć svim političkim emigrantima iz Hrvatske, točnije rečeno desničarskim emigrantima?

---

⁷ Pravaški omladinac Branko Jelić pobjegao je u Austriju 11. I. 1929., a Gustav Perčec, glavni tajnik pravaške stranke nekoliko dana poslije njega. Prema Jeliću: „Nas trojica Pavelić, Perčec i ja bili smo dnevno zajedno u Beču. Sastajali smo se svaki dan sa spomenutom prvom hrvatskom emigracijom“. Jere, JAREB, *Političke uspomene i rad dra Branka Jelića*, Mirko Šamija: Cleveland, 1982., 30.

To je točno, a desničarskim emigrantima iz tog razloga što smo i mi sami bili desničari i kao takvima su se nama obraćali takova lica. Istina je da su dolazili možda po katkad i ljevičarski emigranti, a isto tako i predstavnici Sovjetskog Saveza u Carigradu, ali se s njima nismo mogli složiti, tj. Duić se nije mogao složiti iz principijelnih razloga, tj. Duić nije htio pristati na balkansku federaciju, nego je zahtijevao konfederaciju.

U čemu se sastoji vaša pomoć koju ste pružili Paveliću u organizovanju vršenja terorističkih i sabotažnih akata u bivšoj Jugoslaviji?

Mi ga u tome uopće nijesmo pomogli, nego smo se tome protivili, čime mislim reći da grupu Sarkotića. Razlog da smo se tome protivili je bio taj, što smo se mi smatrali demokratima i oslanjali se na zapadne demokracije vodeći računa o tome, da nam te zemlje ne bi nikakvu pomoć pružile, ako bi napustili metode demokratske borbe za preuzimanje vlasti u jednoj zemlji.⁸

Da li ste vi nakon početka vršenja terorističkih i diverzantskih akcija u Jugoslaviji odustali od zajedničkog rada sa Pavelićem i pružanjem njemu daljnje pomoći u radu i ako niste, zašto ga niste napustili u radu?

Atentati i teroristički akti koje su ustaše vršili u bivšoj Jugoslaviji bili su samo odmazda na atentate bivše jugoslovenske policije vršene na pojedine ustaške funkcionere u zemlji i inostranstvu. Mi smo se takovom Pavelićevom radu usprotivili, ali od daljnje saradnje s njime nijesmo odustali iz tog razloga što nam je on obećao da čim jugoslovenska policija prestane sa vršenjem atentata na ustaške funkcionere, da će i on dati naređenje da se prekine s takovim djelovanjem, što je u stvari i održao poslije 1933. godine, tako da atentata uopšte nije bilo do poznatog atentata na kralja Aleksandra u Marseju.

Opišite nam kako je došlo do osnivanja ustaške organizacije u domovini i tko su bili rukovodioci i osnivači tih organizacija, te koliko ste vi imali učešća u tome, a posebno opišite vaše učešće u osnivanju ustaških organizacija u inostranstvu?

Prva pojava osnutka tih ustaških organizacija u domovini po pričanju Perčeca bilo je stvaranje dvaju borbenih organizacija u Hrvatskoj. Jedna se je zvala "Hrvatski domobran", čiji je osnivač bio Branko Jelić, a druga HURO (Hrvatska ustaška revolucionarna organizacija),

---

⁸ Prema Jelićevim političkim uspomena čini se da ni Pavelić u prvo vrijeme nije bio sklon bilo kakvim terorističkim aktima, već je svu pozornost posvećivao stranim novinarima koje je obavještavao o situaciji u Hrvatskoj. Jere, JAREB, n. dj., 31.

koju je osnovao sam Perčec. To je bilo poslije izvršenog atentata u beogradskoj skupštini na Stjepana Radića. Ove ustaške organizacije su se kasnije kad je Pavelić emigrirao u inostranstvo, a isto tako Perčec i Jelić potpuno stopile u jednu organizaciju "Ustaša – hrvatski oslobodilački pokret". Kad je već bila stvorena ta organizacija u inostranstvu, Pavelić je i mene smatrao pripadnikom iste, i ja sam se sam donekle smatrao, ali ne u cjelini, jer sam uvijek mislio na to da sam ja prvenstveno pripadnik Sarkotićeve grupe. Tu mogu navesti to, da za vrijeme NDH pored propisa da se u uredu ima Pavelićeva slika, koju sam i ja imao, imao sam i sliku Sarkotića.

Što se tiče mog učešća u osnivanju i jačanju ustaškog pokreta u inostranstvu mogu reći, da sam donekle i učestvovao i to više u organizacionom učvršćivanju i jačanju nego u omasovljavanju istog.

Koje ste vi političke i koje vojničke dužnosti vršili kao rukovodioc ustaškog pokreta u inostranstvu?

Političke su dužnosti uglavnom bile propagandne te u pojedinim konkretnim slučajevima kao Pavelićev izaslanik za izgladivanje i poboljšavanje odnosa među pojedinim ustaškim funkcionerima u inostranstvu. Istina je da ja nisam u takvim slučajevima istupa u svoje ime nego u ime Pavelića, pošto je on bio autoritet za sve nas.

Opišite nam Perčeviću kakova ste izvješća političke naravi iz Austrije slali u domovinu i kojim licima?

Ovakova politička izvješća do konca 1929. godine slao sam ja i ostali pripadnici grupe Sarkotić periodički u domovinu. Ta izvješća su već tada popularizirala "Hrvatski oslobodilački pokret", mišljenje pojedinih inostranih funkcionera o spomenutom pokretu i njegovim rukovodiocima, te sve druge informacije za koje smo pretpostavljali da u zemlji nijesu poznate. Izvještaje smo slali putem pošte i to na poštanski pretinac, koji je imao broj nešto oko 60 u Zagrebu. Poslije dolaska Pavelića u inostranstvo i dalje smo po katkad slali takove izvještaje, ali ne onako često kao ranije, a u ovim izvještajima smo popularizirali djelovanja i ličnost Pavelića, te mišljenja stranih državnika i političara o njemu. Među tim mišljenjima političara sjećam se da je bilo takovih, koji su odobravali rad Pavelića, ali su sumnjali u uspjeh istog, no, mi smo i takva izvješća slali u domovinu.

Opišite nam kako je došlo do osnutka ustaškog logora u Mađarskoj "Janka Pusta", vaš udio u tome i zadatke po kojima vas je Pavelić kao svog izaslanika (zamjenika) slao tamo?

U ljeti 1931. godine agenti bivše jugoslovenske policije pokušali su da izvrše atentat na Perčeca u Beču. Ovaj atentat nije uspio i atentatori su bili pohapšeni. Atentatori su bili neki Cveger, neki Belošević i još jedan čijeg se imena ne sjećam, a bio je jedini od njih koji je znao njemački jezik.⁹ Poslije ovog neuspjelog atentata imenovani su izvedeni pred austrijski sud i osuđeni na vremenske kazne, a Perčec je dobio naređenje da se mora iz Austrije iseliti, tj. takav mu je dat jedan prijedlog, jer da radi njega njihove vlasti dolaze u neprilike. Perčec se je poslije toga iselio u Šopronj – Mađarska¹⁰, nekoliko kilometara udaljeno od austrijske granice. S njime su tada otišli i još nekolicina emigranata među kojima se sjeća, Kremzir Ljube, Šimunovića sa obitelji i dr. Putem novinskih oglasa Perčec je zatražio u najamninu jedno imanje na kojem bi on sa grupom oko desetak ljudi radeći jeftino živio. U samoj okolini Šopronja nije mogao dobiti nikakovo imanje već mu je ponuđena Janka Pusta kao jedina ponuda koju je dobio. Istina je da je imanje bilo veće nego što je on tražio, ali je zato cijena najma bila manja. Tamo se je on preselio u mjesecu listopadu 1931. godine.¹¹

Nakon odlaska Perčeca na Janka Pustu veze među nama nisu bile prekinute nego smo ih održavali pismenim putem – poštom. On je uglavnom pisao samo onda kad mu je neka pomoć trebala. Ta pomoć sastojala se u ekonomskom pogledu, kao i poljskom alatu. Napominjem i to da mi je Perčec za sve napravljene mu usluge u nabavci materijala svaki puta novac vratio. Svoje poteškoće i neprilike koje su ga snalazile u radu, odnosno lični odnos među njima samima na Janka Pusti javljao je izravno Paveliću, koji se je u to vrijeme nalazio u Bresci¹² u Italiji. Kako je poslije izvjesnog vremena uvidio da imade premalo ljudi za obrađivanje imanja, to si je nastojao pojačati ljudstvo i to sa Hrvatima koji su živjeli ili kao razni izbjeglice na mađarskom teritoriju, ili dvovlasnici itd., i to u početku samo iz ekonomskih razloga, a nipošto političkih. Ako bi se gledalo na politički, onda bi se u početku moglo reći da je to samo iz tog razloga da bi zapošljavajući spomenute mogao osloboditi rada pojedine ustaške – političke funkcionere.¹³ Kasnije se je sve to postepeno razvijalo kako

---

⁹ Prvi atentat koji su jugoslavenske vlasti pokušale izvesti protiv pripadnika ustaškog pokreta je te pokušaj ubojstva Gustava Perčeca 12. III. 1931. od strane triju zagrebačkih policajaca Branka Cvergera, Stevana Tomljanovića i Ljubomira Beloševića. M. JAREB, *n. dj.*, 225-226.

¹⁰ Sopron u Mađarskoj.

¹¹ Detaljnije u: Vladimir, ŠADEK, *Ustaše i Janka-Puszta*, Društvo za povjesnicu i starine Molve, Molve, 2012. U ljeto 1931. Gustav Perčec napušta Beč i iznajmljuje veliki posjed kraj Velike Kaniže (Nagy Kanizsa) pod imenom Janka Pusta ili Jankovec.

¹² Brescia, grad u Italiji u podnožju Alpa.

¹³ Jasno je da je logor na Janka Pusti zakupljen i zbog svoga položaja zbog vršenja ustaških upada u Jugoslaviju, prebacivanje agenata, uhoda, održavanja prepiske i slično.

politički tako i vojnički, a naročito poslije dolaska Pospišila¹⁴ na Janka Pustu, što je bilo mislim 1933. godine. Vojničko izobražavanje organizirao je sam Perčec jer je on po zanimanju aktivni oficir austrougarske vojske, a neko vrijeme je tu izobrazbu vršio i Lahovski.¹⁵

Koncem 1931. godine ili početkom 1932. dobio sam pismo od Pavelića u kojem mi je prikazao nezdravo stanje na Janka Pusti, da je Perčec presurov sa ljudima itd, te me u pismu zamolio da u ime njegovo pođem na Janka Pustu i da sav taj odnos nekako izgladim. Nadalje mi je rekao da pozdravim sve tamošnje ustaše i da im ja sa svoje strane dam savjeta i uputa kako treba da se odnose jedan prema drugom. Dobivši pismo od Pavelića pisao sam Perčecu da bi trebao da malo dođem kod njega i da mi javi kada bi to bilo moguće. On mi je odgovorio da dođem određeni dan i da će me dočekati sa kolima na željezničkoj stanici. Odmah sam se, nakon što sam se s njime sastao, interesirao o svemu što se događa na Janka Pusti i rekao sam mu radi čega me šalje Pavelić tamo. On mi je ispričao da se je Dimitrović počeo buniti protiv pravila discipline koja je vladala na Janka Pusti, te da on nije uspio da ga popravi. Kad sam došao na Pustu sazvaio sam sve emigrante održao im jedan govor, ispitivao krivicu i na kraju dao upute kako treba da se vladaju, jer da me šalje sam poglavnik koji ih je dao pozdraviti. Primijećeno je da se je stanje nakon mog dolaska u Pusti izvjesno vrijeme bilo popravilo i nije dolazilo do razmirica.

Drugi puta sam otišao na Janka Pustu u ljetu 1932. godine i to na poziv Perčeca jer je on htio da se i ja uvjerim u ekonomskom i političkom razvitku ustaša, kako bi o tome kao svjedok mogao pisati Paveliću, jer da bi on meni više vjerovao.

Treći puta sam na Janka Pustu otišao također na poziv Perčeca. Tom prilikom je bio organiziran u okolici lov i jedna vojnička vježba ustaša, kojoj vježbi su sudjelovali oko 40 ustaša. Mišljenja sam da me je Perčec tom zgodom pozvao da ja kao stručno lice ocjenjujem njihove uspjehe u vojničkom izobražavanju ustaša, kako bi i o tome mogao pisati Paveliću. Pohvalio sam njihove uspjehe i poslije toga o tome pismeno obavijestio Pavelića. Moje držanje prilikom posjeta Janka Pusti nastojao sam da bude pristojno i da Perčec ne bi shvatio to da sam ja nešto što se nalazim između njega i Pavelića, tj. da sam njegov pretpostavljeni makar sam, gledajući objektivno, to i bio, pošto sam svuda nastupao u ime Pavelića.

---

¹⁴ Zvonimir Pošpišil, jedan od atentatora na pristašu režima i vlasnika velikog tiskovnog koncerna Tonija Schlegela, a kasnije i jedan od atentatora na kralja Aleksandra u Marseilleu 1934. godine.

¹⁵ Emil Lahovski.

Osim navedenih posjeta Janka Pusti sjećam se da sam bio još dva puta i to jednom kao izaslanik Pavelića sa, ličnim uputama za Perčeca, tj. da ga upozorim da napusti odnose sa svojom ljubavnicom Jelkom Pogorelec, jer smo sumnjali da je ona špijunka biv. jugoslovenske policije i to se na koncu ustanovilo koncem 1933. godine.¹⁶ Baš radi toga došlo je i do izmjena Perčeca kao zapovjednika Janka Puste, a zamijenio ga je Servatzi,¹⁷ kojom prigodom sam i ja bio opet poslat po nalogu Pavelića da prisustvujem primopredaji.

Iz svega što ste gore iznesli vidi se da ste vi bili prva ličnost u emigraciji koja je zamjenjivala Pavelića u njegovim poslovima. Što imate na to reći?

Za to objasniti moram navesti to, da Pavelić nije imao jedno lice koje bi bio zamjenik poglavnika, nego je imao više takovih lica, koji su fungirali kao njegovi izaslanici po raznim pitanjima. Jedan od njegovih tih prvih pomoćnika bio sam i ja jer je on imao u mene naročito povjerenje. Ti ostali Pavelićevi pomoćnici su bili: Branko Jelić, Perčec, Došen, Duić, a možda još koji.

Kako vidite vi ste ipak bili najpovjereniji od svih njih, kad ste čak bili od Pavelića slati i samom Perčecu, kao njegov lični izaslanik.

Da je do toga dolazilo razlog je bio taj što sam ja znao na lijepi način i kao starija osoba u sličnim slučajevima istupati u čemu sam imao uspjeha, ali to ne znači da sam ja bio nešto viši od Perčeca u službenom pitanju.

Da li je ustaška organizacija u inostranstvu imala oformljenu vojničku strukturu i koji ste čin vi imali po tadašnjim pravilima?

---

¹⁶ Jelka Pogorelec je bila ljubavnica Gustava Perčeca, ali kasnije je postala jugoslavenski agent. Njeni članci u zagrebačkom dnevniku *Novosti* 1933. godine o djelatnosti Perčeca i ustaša na Janka Pusti bili su presudni za gubitak Pavelićevog povjerenja u Perčeca. Jelka, POGORELEC, *Tajne emigrantskih zločinaca. Ispovijest Jelke Pogorelec*, Zagreb, 1933. Ta činjenica je značajno kompromitirala Perčeca tako da je kasnije likvidiran. Praksa likvidacije onih ustaša koji su se zamjerali Paveliću, napravili neku političku grešku, ogriješili se o disciplinu ili se zamjerali nekom glavešini, brzo i okrutno se kažnjavala. U ustaškim logorima često je postojala podvojenost po regionalnom principu ili na «pavelićevce i radićevce». Mnogu ustaše su mučeni ili jednostavno ubijeni. Talijanske vlasti su često oko ustaških logora nalazile leševe ubijenih. Vidi slučaj dr. Antuna Crvića ili Ante Olujica i Mate Šumana koji su okrutno mučeni. Njegova ispovijest i priča o njihovoj ustaškoj emigraciji nalazi se danas u Arhivu HAZU, Trumbićeva ostavština. Teodoro, SALA, Italijanske baze hrvatskog separatizma (1929-1940.), *Prilozi*, br. 14-15., Sarajevo, 1978., 236. Sala piše da su Perčec i njegova supruga te pomoćnik identificirani od talijanskih vlasti u općini Sila gdje su i pogubljeni te pokopani pod lažnim imenima Mario Furlan i Maria Furlan (Perčec i žena) i Karlo Voluer (Perčecov pomoćnik).

¹⁷ Vjekoslav Servatzy.

Vojničku strukturu imali su samo ustaški logori u Italiji dok Janka Pusta je bila neka vrsta prelazne vojničke izobrazbe, odakle se je upućivalo u Italiju. Ja sam nisam imao nikakav ustaški čin u inostranstvu, a kako sam po zanimanju aktivni oficir – pukovnik austrougarske vojske, to su me kao takvog nazivali pukovnikom.

U vašim biografskim podacima, odnosno u Matičnom listu za vrijeme NDH ste naveli da ste bili krilnik u ustaškoj vojsci od 18.V.1933. godine. Što imate na to reći?

Godine 1933. bili smo ja i pukovnik Dujić pozvani od strane Pavelića da dođemo u Italiju, jer da će biti izvršena jedna vojnička vježba ustaša izobraženih u logoru južno od grada Piacenza. Kad smo ja i Dujić došli tamo dočeka nas je sam Pavelić, dao nam uniforme i rekao nam da smo mi ustaški krilnici, jer da u ustaškoj vojsci nema pukovnika. Ja, Dujić i Pavelić bili smo promatrači gore spomenute vojničke vježbe ustaša kojih je bilo oko 300 do 400 ljudi. Tom prilikom nas je Pavelić pred ostalim ustašama nazvao krilnicima. Nakon završene dvodnevne vježbe ustaša, ja i Dujić smo dali ocjenu uspjeha naglasivši ustašku požrtvovnost, ali da svejedno imaju nedostataka, koje trebaju ispraviti, dok smo samom Paveliću rekli da je još uvijek sve slabo, da trebaju posvetiti više pažnju modernom vojničkom izgrađivanju u ratovanju. Ja i Dujić smo u Italiji ostali ukupno par dana i to bili smo gosti Pavelića. Naime, on nas je svaki puta pozivao na ručak i večeru, a spavali smo u hotelu. Kako je Pavelić u to vrijeme živio u Torinu pozvao nas je i pošli smo zajedno s njime njegovoj kući, gdje nas je primila njegova žena. Jedina dva ustaška krilnika u inostranstvu, kako iz gornjeg proizlazi, bili smo ja i Dujić.

Radi čega vi u vašoj izjavi niste opisali vašu posjetu u Italiji i zašto ste u dosadanjim odgovorima negirali da ste bili aktivan suradnik Pavelića, kao i to, da ste uopće pripadali ustaškom pokretu?

Ukoliko sam u izjavi to izostavio, mislim da je bilo iz zaborava, dok ja nisam negirao da sam bio aktivni suradnik ustaškog pokreta, a istina je to da nisam nigdje naveo da sam bio ustaški časnik – krilnik. To sam napravio iz razloga jer sam smatrao da se o tome neće doznati. Dakle, sada je jasno to, da sam i pored političkih dužnosti koje sam vršio u ustaškom pokretu bio i vojni rukovodilac – krilnik, pružajući pomoć Paveliću u savjetodavno vojnim pitanjima, kako sam to na jednom mjestu iznio u mojoj izjavi.

Da li je ovo bila vaša jedina posjeta Italiji?

Ne, ja sam u Italiji bio više puta. Prvi puta bio sam pozvan od Pavelića da dođem u Veronu, na razgovor po pitanju ustaškog pokreta. Ovaj moj sastanak s Pavelićem bio je održan 1930. god, a bili smo prisutni ja, Perčec i Pavelić. Na ovom sastanku smo stvarali planove o propagandnom radu na širenju Hrvatskog oslobodilačkog pokreta i to za jačanje propagandnog pokreta kod nas u Beču i osnivanju propagandne ustaške jedinice u Južnoj i Sjevernoj Americi. Nadalje, ukoliko se dobro sjećam, Perčec je na temelju ovog sastanka ili na temelju nekog pisma, dobio zadatak od Pavelića da pođe u Belgiju i da osnuje među tamošnjim radništvom ustaški pokret pod nazivom "Hrvatski savez". Perčec je poslije toga i otišao i na taj način je u Belgiji osnovan ustaški pokret.¹⁸ Pri povratku za Austriju ja i Perčec nismo se vraćali istim putem, tj. preko Udina nego smo krenuli preko Inzburga. U putu mi je Perčec rekao da ga pratim do Inzburga, jer da se tamo mora navratiti kod Lorković Mladena, koji je tada bio student u Inzburgu. Razlog te posjete Inzburgu bio je taj da Mladena Lorkovića i ostale ustaše obavijesti da je Pavelić bolestan i da mu nije sada omogućeno, da dođe na ugovoreni sastanak, već da ga odgodi za izvjesno vrijeme. Pavelić je tada u stvari bio bolestan, naime tada je prvi puta obolio od upale vena. U Inzburgu je Perčec sišao s vlaka, a ja sam produžio za Beč. Ovaj sastanak koji se je tada trebao održati, u budućnosti je održan, ali na sastanak nije bio pozvan ni jedan pripadnik Sarkotičeve grupe, pa kad su Pavelića pitali, zašto nitko nije pozvan, on je šutio, a Lorković je odgovorio Perčecu "da naftalinci nijesu potrebni". To mi je naknadno Perčec pričao.

Srpnja mjeseca 1931. godine, nakon što smo primili od Pavelića, nacrt načela ustaškog pokreta, odnosno što smo ja, Sarkotić i Dujčić ta načela proučili, u pojedinim pitanjima se nismo sa istim složili. Radi toga je Sarkotić odlučio da mene pošalje u Italiju Paveliću, te da s njim o tome usmeno razgovaramo. Nadalje mi je naglasio da uložim protest kod Pavelića radi terorističkih ispada ustaša u domovini.¹⁹

Kad sam došao u Brešiju, gdje se tada nalazio Pavelić, saopćio sam mu u čemu se Sarkotić ne slaže sa načelima ustaškog pokreta, naime sa terorističkim ispadima, nadalje na autoritativnom režimu, koji bi nakon povratka u domovinu bio potreban, te radi toga, što se čitava organizacija bazira na takvim principima. Pavelić mi je na to odgovorio da će se terorističkim akcijama prekinuti, kad jugoslavenske vlasti prekinu sa vršenjem atentata na ustaške rukovodioce u domovini i inostranstvu. Što se tiče totalitarnog režima Pavelić je rekao

---

¹⁸ Radi se o *Hrvatskom savezu uzajamne pomoći* koji je osnovan 10. VIII. 1930. u gradu Serainginu u Belgiji. M. JAREB, n. dj., 273.

¹⁹ Prema Mariu Jarebu čini se da je neka vrst programsko-organizacijskih postavki ustaškog pokreta postojala i 1930. godine.

da i on stoji na principima demokracije, ali da trebamo vidjeti vrijeme u kojem se nalazimo, kao i to, da za sada nema nade pomoći od demokratskih zemalja, nego od fašističke Italije i da je potrebno da Duće vidi da oni, kojima pruža pomoć jednako gledaju na svoje kao i on, da oni misle zavesti sličan sistem uprave u Hrvatskoj, kakav je tada bio u Italiji. Pavelić je još tada nadodao da će to on izmijeniti čim se prilike izmjene.

Baš u ono isto vrijeme, dok sam se ja nalazio sa Pavelićem, došao je i Servatzi Vjekoslav iz Rijeke i rekao Paveliću preda mnom da je došao da položi ustašku zakletvu. To je sve bilo tako napadno izvedeno, radi toga da se i mene ponuka da se prijavim za polaganje ustaške zakletve, ali se ja nisam javio. Pavelić i Servatzi otišli su u jednu susjednu sobu, gdje je Servatzi položio zakletvu, a svjedok je bio Babić i još neki drugi.

Osim gore navedenog htio bih navesti još neke momente koje mi je Pavelić u razgovoru tom prilikom rekao. Naime, kad smo se dotakli razgovora o Branku Jeliću, Pavelić je rekao da nije lijepo od Branka da ne voli Talijane, već da naprotiv ponekad i otvoreno istupa protiv njih, a osim toga da izgleda da smo mi na njega djelovali jer da je i on istupio protiv terorističkih akata koje su ustaše poduzimale u domovini. Nadalje je pričao o tome kako je Branko Jelić dobio zadatak da pođe u Ameriku i da tamo osnuje ustaški pokret. U stvari taj je zadatak proistekao otuda, što je 1930. godine iz Južne Amerike došao u Genevu Marko Vujeva, da podnese memorandum društva južnoameričkih Hrvata Ligi naroda protiv beogradske diktature. Tom prilikom on je posjetio Pavelića u Italiji te ga zamolio da pošalje nekog u Južnu Ameriku za učvršćenje i jačanje ustaškog pokreta. Kad je Branko Jelić otišao skupa sa Valenta Antonom u Južnu Ameriku, kako je navedeno dobio zadatak da osnuje ustaški pokret, što on međutim nije učinio nego je osnovao "Hrvatski domobran" iz tog razloga što je on hrvatskog domobrana već prije osnovao u domovini. Za taj svoj rad on se Paveliću ispričao da nije dobio dozvolu od argentinskih vlasti da osnuje bilo kakovu organizaciju pod imenom "ustaša".²⁰

1932. godine došlo je do sastanka između Pavelića, Perčeca i Servatzija i još nekih iz domovine u Soittalu u Koruškoj. Nisam siguran da je na ovom sastanku donesena odluka da se nešto poduzme protiv vlasti u Jugoslaviji, jer je nešto poslije toga došlo do poznatog ispada ustaša u Lici (lički ustanak) koju akciju je organizovao Servatzi. Budući da se u to vrijeme u Bovegnu nalazilo oko 20 ustaša, polovica od njih je naoružana preko Zadra ubačena u Velebit, gdje su uz pomoć tamošnjih ustaša organizirali taj lički ustanak. Izvjestan broj ljudi

---

²⁰ Prvi ogranak *Hrvatskog domobrana* osnovan je u Argentini 12. V. 1931. na Avellanedi. Više o osnivanju *Hrvatskog domobrana* u Južnoj Americi u sjećanjima Branka Jelića. J. JAREB, *n. dj.*, 50-53

bio se priključio ustašama, tako da je bivša jugoslavenska vlast morala upotrijebiti vojsku za ugušenje tog ustanka. Od ustaša ubačenih iz Italije svi su se vratili osim jednog, koji je u borbi poginuo, a pored toga u emigraciju su došli Artuković i stari Došen. Nije mi poznato da li je netko od seljaka došao tada u Italiju.²¹

Nešto poslije, nego što su se ovi ustaše vratili u Italiju, dobio sam poziv od Pavelića, da dođem u Brešiju, jer da imamo raspravljati neka pitanja. Nakon što sam došao k njemu, tamo sam našao Artukovića i Došena, koji su mi pričali o ličkom ustanku, o borbama koje su vodili, o uspjesima koje su postigli. Naime, Artuković i Došen, do ličkog ustanka su živjeli u Gospiću kao građani održavali veze sa ustašama, koji su se nalazili u Velebitu. Kad smo sve to ispričali Pavelić mi je naglasio da me je pozvao baš radi toga da donesemo nekakve zaključke o stečenim iskustvima iz ove borbe, a isto tako o nedostacima koje bi u buduće trebalo odstraniti. Na kraju svega složili smo se u tome, da u buduće nije pametno organizirati ovakve ustanke iz vana, jer da time samo gubimo ljudstvo, a ne postizemo nikakvu korist. Zaključili smo nadalje, da u buduće ne poduzimamo ništa iz vana, nego da, ukoliko to bude moguće, organiziramo u domovini, a iz inostranstva pružiti tek neku pomoć. U tom cilju složili smo se s time da nije poželjno skupljati veliku vojsku u inostranstvu, nego da je potrebno stvoriti jednu dobro naoružanu i izvježbanu legiju, koja bi, kad dođe do preokreta došla u domovinu i preuzela vlast. Kako sam naveo, ovi ustaše trebali su biti vrlo dobro naoružani svi modernim prijevoznim sredstvima i modernim naoružanjem, tako da što prije mogu stići u domovinu. Godinu dana poslije nego što je održan ovaj sastanak u Italiji već je bio organizovan jedan bataljon ustaška koji se po planu bio izobražavao južno od Piacenze, kako je već ranije navedeno, po čijoj vojnoj sam ja sa Dujićem i Pavelićem dao izjavu.

Što se tiče naoružanja samih ustanika u domovini, zaključeno je, da ga moraju sami pribaviti, jer je praksa pokazala (lički ustanak) da se oružje u većim količinama iz inostranstva ne može i nemoguće ga je slati. Ustaška legija formirana u inostranstvu trebala je dobiti moderno naoružanje od Musolinija u Italiji, što je kasnije i bilo. Dakle, kako je iz svega ovoga vidljivo, ovaj treći sastanak s Pavelićem bio je isključivo vojničke naravni i to po pitanju stvaranja i jačanja ustaških vojnih formacija.

Četvrti moj sastanak sa Pavelićem opisao sam kada sam prisustvovao vojnoj vježbi u logoru južno od Piacenze, odnosno kada sam bio imenovan ustaškim krilnikom.

---

²¹ Lički ustanak (Velebitski ustanak) naziva se oružana akcija, koje su u rujnu 1932. godine organizirali pripadnici ustaškog pokreta iz emigracije i Gospića. Ustanku su se pridružili i neki lokalni seljaci. Ustanak je zapravo bio fijasko. Više u: Todor, STOJKOV, O takozvanom Ličkom ustanku 1932., *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb br.2., 1970., 167-180.

Posljednji moj sastanak sa Pavelićem bio je polovicom 1934. i to na poziv Pavelića. Sastanku nije nitko prisustvovao osim mene i njega i u razgovoru on mi je povjerio da je od povjerljivih lica saznao, da će Musolini izmijeniti svoj dosadašnji prijateljski stav prema vlasti u Jugoslaviji, tj. da će doći do izmirenja. Da bi me preduhitrili to izmirenje, naime, da bi još prije nego što dođe do izmirenja nešto poduzeli da spašavanje ustaša iz Italije, zaključeno je, da se nađe mogućnost kako bi se iste iselilo u druge zemlje. U tom cilju Branko Jelić, koji se nalazi u Sjevernoj Americi dobio je pismeno naređenje od Pavelića, da ispita mogućnosti preseljenja izvjesnog broja ustaša u Sjevernu Ameriku, a Valenta Ante da ispita za Južnu Ameriku. Sjećam se, da je bilo govora da se jedan dio ustaša prebaci u Belgiju (naročito oni, koji su iz Belgije došli). Radi toga da i mi (grupa Sarkotić) budemo upoznati sa time i da i mi preko naših veza pokušamo nešto detaljnije saznati, te kako se stvar odvija. O svemu što uspijemo doznati, trebamo njega hitno izvijestiti, kako bi se znao u danom momentu za nešto odlučiti. Ovaj sastanak s Pavelićem održan je u Torinu. Vijesti koje je Pavelić o zbliženju Italije sa Jugoslavijom bio saznao, bile su u stvari točne, jer je izvjesno vrijeme poslije toga Musolini u svom govoru nešto slično naglasio, poslije čega je došlo do izmjene talijanskog poslanika u Beogradu.

Tko je financirao ustaški pokret u inostranstvu i kakovu ste pomoć u Austriji dobivali, da bi vam bio omogućen rad?

Makar i sam predmjevam da je financijska pomoć ustaškom pokretu bila pružena od strane fašističke Italije, ipak ne mogu reći da sam ikada vidio da je Pavelić bilo koju sumu dobio, a niti mi je on pričao od kuda dobiva novac. Osim toga znam jedino da je na moje ime u Beč 1929. godine stigao jedan ček, na sumu od 1500 dolara iz Sjeverne Amerike sa molbom da to uručim Paveliću, kao pomoć Hrvata iz Sjeverne Amerike Pavelićevom pokretu. Što se tiče same pomoći, koju bi ja ili netko grupi od grupe Sarkotić dobivao od Pavelića, to mogu kategorički potvrditi da nikada nisam dobio ni jednog dinara, a sva pomoć se sastojala u tome, kad bi bio pozvan od Pavelića na sastanak, on bi mi u listu poslao i željezničku kartu. Na koncu napominjem, da sam sav ustaški rad kojeg sam vršio kao ustaški funkcioner u saradnji sa Pavelićem, vršio dobrovoljno i da od nikog za to nisam plaćen.

Objasnite nam zašto ste tvrdili da grupa Sarkotić nije vrbovala ljude za ustaški pokret, kad je nama poznato da je Dujić pozvao u emigraciju Nercisa Jasenskog?

Ne vjerujem da je to istina, jer je pukovnik Dujić zbilja bio u dobrim odnosima sa Jasenskim, ali ja nisam znao da je on njega pozvao. Tačno je, da smo ja i Dujić bili jedini istaknutiji vojni stručnjaci, koji smo u tome smislu Paveliću i pružali pomoć.

Recite nam Perčeviću tko je bio najglavnija ustaška veza, te tko je bio ono lice preko koga su ustaše iz logora u Mađarskoj bili prebacivani u Italiju?

Ja znam samo toliko da za prebacivanje ustaša iz Mađarske u Italiju, nije bila potrebna ni jedna veza u Austriji, jer se je vlakom direktno putovalo u Italiju. Već sam ranije bio naveo da sam ja, pošto sam živio u Beču, a imao puno povjerenje Pavelića, kao takav bio najprikladniji u slučaju kad je Pavelić nešto trebao od mene da pođem u Mađarsku, ili ukoliko se Parčec obraćao na mene.

Koje godine je pokušano izvršenje atentata na vas i ostale članove grupe Sarkotić?

Kako sam već naveo, 1931. godine pokušano je izvršenje atentata na Perčeca, radi čega su atentatori bili uhapšeni i suđeni. Što se tiče atentata koji se odnosio na grupu Sarkotić i na mene, za istog smo mi saznali tek oko dvije godine kasnije. Sznali smo na slijedeći način: U Berlinu je živio bivši savjetnik poslanstva kraljevine Srbije (prije prvog svjetskog rata) Miloš dr. Bogičević, pristaša i prijatelj Apisa Dimitrijevića, istaknutog neprijatelja kralja Aleksandra (crnorukaši). Godine 1933. poslao je meni Bogičević pismo s priloženim izjavama braće Kreljanović iz Zagreba, koji u izjavama priznaju da su 1931. godine bili plaćeni po upravniku zagrebačke policije Janku Bedekoviću, da izvrše atentata na Sarkotića, Perčeca ili na mene. Oni navodno da su na to pristali sa ciljem da dođu do novca i pasoša za inostranstvo. Pored toga u izjavama braće Kreljanović je stajalo kako Bedeković nije njih poslao svojevrijemno u Beč, već po nalogu Beograda, jer da je izvjesno vrijeme bio u Beogradu, u toku pregovora sa njima. Pored pokušaja atentata na Perčeca, i kasnije Sarkotića i mene, 1934. godine pokušano je izvršenje atentata na pukovnika Dujića u Gracu, ali se atentator još prije pokušaja izvršenja atentata prijavio policiji, opisao je kako je do toga došlo itd. te je nakon procesa bio pušten na slobodu.²²

Na koji način je pukovnik Dujić bio umoren u Karlovim Varima?

Koncem srpnja ili početkom kolovoza 1934. godine izašao je u listu ustaškog oslobodilačkog pokreta u Italiji "Ustaša" članak, u kojem su bili napadnuti časnici koji raznim

---

²² Perčević ne spominje pokušaj atentata jugoslavenskih agenata na Pavelića 15. X. 1931. u Beču.

vladarima služe, koji ne znaju duh vremena i potrebe naroda itd. Čitajući ovaj članak pukovnik Dujić, videći da se tu radi o napadu na grupu Sarkotića, napisao je jedno pismo Paveliću, u kojem je tačno tražio da se razjasni što se misli pod tim člankom. Prije nego je Dujić pismo otposlao, poslao ga je nama da ga potpišemo da smo suglasni. Nakon što smo ja i Sarkotić pismo potpisali, poslali smo ga poštom Paveliću, a poslije izvjesnog vremena dobili smo odgovor. U pismu je Pavelić naveo da članak uopšte nije još čitao, ali da će tu stvar istražiti i postupiti po tome, te nas izvijestiti. Nakon ovoga, pukovnik Dujić se spremao na putovanje u Čehoslovačku na liječenje. Na proputovanju kroz Beč sastao se s nama i predložio da mi, nakon što se on povrti s bolovanja potpuno prekinemo veze s Pavelićem u koliko ne dobijemo zadovoljštinu po pitanju onog članka. S tim smo se bili složili i nakon toga je Dujić otputovao u Karlove Vari. Nakon što je tri nedjelje proboravio na bolovanju jednog jutra je nađen obješen u sjedećem stavu o kvaku na vratima. Za njegovu smrt govorilo se je, da je umoren po svojim istomišljenicima, da je počinio samoubistvo itd. Međutim, naknadno je u Grazu ustanovljeno, da je on po drugom licu ugušen, pošto mu je dušnik bio slomljen stiskanjem prstiju.²³ Nakon toga je bio obješen, samo da bi se zavarala javnost. Iz Karlovih Vari tijelo Dujića je bilo preko Praga preveženo u Grac gdje je izvršena sahrana. Sprovodu smo prisustvovali ja i Sarkotić, koji je održao govor na njemačkom jeziku. Od ustaša iz Italije nije nitko bio prisutan, ali je Pavelić naknadno, kako sam saznao, poslao vijenac sa hrvatskom trobojnicom. To je bilo 4.X.1934. godine, a 6 dana poslije sprovoda Dujića izvršen je atentat na bivšeg kralja Jugoslavije u Marselju, nakon čega sam ja bio uhapšen i nada mnom je vršena istraga, pošto su francuske vlasti tražile moje izručenje, kao saučesnika marseljskog atentata. Budući su sve optužbe francuskih vlasti protiv mene ustanovljene kao izmišljotine, to je austrijski sud odbio moje izručenje i ja sam bio pušten na slobodu.

Da li ste vi nakon puštanja na slobodu ostali i dalje živjeti u Beču i kako je kasnije vaše ustaško djelovanje?

Prvo vrijeme, nakon što sam pušten na slobodu dobio sam naređenje, od austrijske policije da se iz Beča ne smije nikuda udaljavati i bio sam pod stalnom paskom austrijskih agenata. Nakon što je proces protiv učesnika marseljskog atentata završen u jesen 1935. godine, meni je omogućeno od strane policije da se slobodnije krećem, jer na glavnoj raspravi nije ništa dokazano o mojoj krivici to su mi dozvolili da putujem po čitavoj Austriji, ali da se

---

²³ Stjepan Duić je ubijen 28. rujna 1934. godine.

prethodno ipak moram javiti, kako bi oni znali gdje se ja nalazim. Moje političko djelovanje nakon marseljskog atentata nije uopšte dolazilo do izražaja, jer sam u tome bio onemogućen. Jedino što sam radio bilo je to, da sam se sastajao sa Sarkotićem i što smo pratili politička zbivanja u svijetu i stanje u zemlji. Tako sam ja na ovaj način živio u Beču do 1938. godine, tj. izvjesno vrijeme, nakon provođenja priključenja Austrije Njemačkoj. Ja sam po zahtjevu jugoslavenske vlasti i Gergina bio preseljen iz Austrije u Sjevernu Njemačku, tj. u Schverin. Moje političko djelovanje za vrijeme boravka u Schverinu nije bilo nikakvo, niti sam održavao politike veze s kime osim Sarkotića, koji je tada već bio starac od 82 godine, a koji je 1939. godine umro u Beču. Tako sam ja do 1941. godine ostao u Schverinu, kada sam se na poziv vojskovođe Slavka Kvaternika, povratio u domovinu.

Objasnite nam kako je došlo do vašeg povratka iz emigracije u domovinu?

Dana 1.IV.1941. godine, dobio sam u Schverin brzojav od studenta Riegera, pripadnika ustaške grupe Benzon-Artuković, koji su u to vrijeme bili u Berlinu. Sa ovim brzojavom pošao sam šefu redarstva u Schverin tražiti dozvolu za putovanje u Berlin, ali je nisam dobio da on mora prije pitati Berlin, da li smije dati dozvolu, međutim, ova dozvola iz Berlina bila je odbijena, tj. onemogućeno mi je putovanje. Kad je prošlo sedam do osam dana nakon što sam ja tražio odobrenje za putovanje, tj. nakon što je Njemačka zaratila protiv Jugoslavije, došao je jedan činovnik spomenutog redarstva do mene i rekao mi da sad mogu putovati u Berlin, gdje treba da se javim uredu Gestapoa. Već istog dana sam se spremio i otputovao u Berlin, gdje sam se prijavio centru Gestapoa za Njemačku. Gestapovski rukovodioc grupnfirer Miller, me je uputio da idem u hotel Keizerhoff, gdje ću pronaći Benzona i Artukovića, koji su tamo smješteni. Tog istog dana nisam imao dosta vremena da ih posjetim, jer sam kasno na večer stigao u Berlin, to sam odmah u jutro pošao do njih. U zajedničkom razgovoru sa tom dvojicom, rekli su mi da je, kako vidim, sad rat protiv Jugoslavije započeo i da je došlo vrijeme, da mi ustaše ostvarimo svoje ciljeve, za koje smo se već dugo vremena borili. U tom cilju da su i oni doputovali u Berlin.

Zadaci Benzona²⁴ u Berlinu bili su, po njegovom pričanju, sljedeći: u danima prekidanja diplomatskih odnosa, tj. odstupanja Jugoslavije od trojnog pakta (27 mart) on je emigrirao sa zadatkom da se poveže u Berlinu sa njemačkim rukovodiocima, kako bi putem propagande uspio da pripremi hrvatski narod na događaje koji su morali slijediti. Drugim riječima to znači, da pripremi ustašku propagandu protiv Jugoslavije. U tu svrhu uspio je, da od njemačkih vlasti dobije na korištenje jednu emisionu radio stanicu, koja je pod njegovim rukovodstvom radila sa imenom "Velebit". Ova radio stanica radila je u Berlinu, što mi je poznato po tome, što su mi oni sami to rekli, jer su u vremenu dok sam ja bio kod njih, odlazili na radio stanicu održavati govore. Ja sam na radio stanicu nisam nikada pošao, niti sam bilo što govorio. Interesantno je primijetiti jedno, da su mi se Benzon i Artuković potužili da im je od strane Nijemaca bilo zabranjeno spominjati ime Pavelića, isto kao i to da bilo što o njemu govore. Jedino što im je bilo dozvoljeno da govore o samostalnoj hrvatskoj državi kao vjekovnoj težnji Hrvata itd. Ja sam iz toga vremena naknadno razabrao, da Nijemci u prvo vrijeme, a isto tako i kasnije dijelom za NDH nijesu imali u Pavelića povjerenje, držeći da je on talijanski čovjek. Pored toga što je Benzon propagandno djelovao preko radio stanice, održavao je isto kao i Artuković, stalni kontakt sa najvišim funkcionerima Gestapoa, kao i najvišim funkcionerima nacionalsocijalističke stranke, ali mi nije poznato, da li su imali veze sa visokim njemačkim državnim rukovodiocima, tj. sa ministrima. Veze Benzona sa visokim funkcionerima omogućene su na taj način, što je neki brat Benzona boravio u Berlinu, gdje se i oženio, a bio je usko povezan sa pojedinim od tih rukovodioca.

Zadaci koje su pred mene postavljali Artuković i Benzon bili su, da ja kao vojno lice stvaram uslove stvaranja NDH, kod njemačkih vojnih rukovodioca, u kojem cilju sam posjetio u dva navrata generala Glaize Horstenaua.²⁵ U razgovoru s Glaizom predložio sam mu da on poradi kod svojih rukovodioca na tome, da bi omogućili stvaranje NDH, ali mi je on odgovorio da momentalno ne može ništa napraviti, jer da čitavu operaciju preko sebe ima operativna vojska dok on, da se nalazi u pozadini. Glaizu sam pošao zato, jer sam njega

---

²⁴ Branko Benzon rođen je u Postirama na Braču, 1903. godine. Završio je medicinu u Zagrebu, a zatim je specijalizirao kardiologiju. Bio je primarijus na odjelu za srčane bolesti u Merkurovu sanatoriju u Zagrebu. Godine 1932. zbog političkih razloga otpušten iz državne službe. Godine 1940. emigrira u Slovačku, a potom u Njemačku. U vrijeme proglašenja Nezavisne Države Hrvatske član je hrvatskog državnog vodstva. Prvi je poslanik NDH u Njemačkoj, a zatim poslanik u Bukureštu i Budimpešti. Pri kraju rata odlazi u Španjolsku, potom u Argentinu, gdje radi u Direkciji za useljenike. Nakon pada Juana Perona 1955. godine odlazi u Venezuelu i radi kao voditelj odjela u američkoj bolnici u Caracasu, gdje je i umro u rujnu 1970. godine.

²⁵ Edmund Glaise von Horstenau (Braunau am Inn, Austrija, 1882. - Nürnberg, Njemačka, 1946.), bivši austrijski časnik i general njemačkog Wehrmachta. Najpoznatiji kao opunomoćeni njemački general u NDH, poslije rata strijeljan kao ratni zločinac. Njegove memoare koji jasno oslikavaju narav ustaškog režima vidi u hrvatskom prijevodu: Edmund Glaise, HORSTENAU, *Zapisi iz NDH*, Disput: Zagreb, 2013.

poznavao još iz Austrije, a osim toga zajedno smo svršili vojnu akademiju. U kasnijem mom razgovoru sa Artukovićem i Bezonom rekao sam, da je Glaizu za sada to onemogućeno, jer da on nema nikakvog uvida u operacije, ali mi je rekao da se navratim drugi pita, jer da će se pokušati interesirati, pa me o tome naknadno obavijestiti. Drugi put kad sam bio kod Glaizea, rekao mi je da mu je žao, ali da nam ne može ići na ruku, jer da sve stoji u rukama generala koji rukovodi frontom. Iz mojih naknadnih razgovora sa Glaizom, dok smo već bili u Zagrebu, on mi je pričao da je dana 12.IV.1941. godine bio iznenada pozvan od Hitlera, koji se u to vrijeme nalazio u svom glavnom stanu u Štajerskoj u Aspangu i da mu je rekao da mu povjerava dužnost kao licu, koje će biti glavna veza između njemačke vojske u Hrvatskoj i tamo uspostavljene vojne i civilne vlasti. Njegov naziv glasio je tada, opunomoćeni njemački general za Hrvatsku.

Pored mojih intervencija kod Glaizea, pošao sam da posjetim i mađarskog poslanika u Berlinu D. Sztojaj, kojeg sam također od ranije poznavao. Pored toga njemu sam se javio i iz razloga, što sam ja još tada bio mađarski državljanin. Moji razgovori s njime, odnosili su se na to, kako ćemo mi sada doći do naše države, što je on sa simpatijama gledao jer je rođeni Osječanin, a kao austrougarski oficir vršio je dužnost u Hrvatskoj. Osim toga razgovarao sam s njime o tome, kako će se uspostaviti diplomatske veze između Hrvatske i Mađarske, tj. nestati će onih trzavica i nesuglasica među našim narodima.

Što se tiče samog dolaska Artukovića u Berlin, tu mogu navesti to, da se on do tada nalazio u Slovačkoj ili možda u Mađarskoj, a Benzom, koji je bio doputovao u Berlin, kako smo vidjeli po specijalnim zadacima, kao neiskusni političar (ja do tada nikad za njega nisam čuo) trebao je tada imati jedno iskusnije lice, koje bi sa svojim imenom nešto moglo značiti. Tako je Artuković, na poziv Benzona doputovao u Berlin. Od koga je Benzom bio upućen u emigraciju, da li od ustaša ili HSS-a, te od koje ličnosti nije mi poznato, ali nije isključeno i neću tvrditi da on kao ambiciozan čovjek, nije to poduzeo na svoju ruku. Jedino što sam na svoje oči primijetio kod Benzona bilo je to, da je on to vrijeme bio jedan od zagriženih Nijemaca, koji je obožavao sve što je njemačko. Tako su prošla u aktivnom radu na stvaranju NDH puna tri dana mog boravka u Berlinu i kad sam dana 12.IV.1941. godine pošao ponovno da posjetim Benzona i Artukovića, koje više u hotelu nisam našao, već su mi studenti Hrvati, koji su studirali u Berlinu rekli, da su avionom otputovali u Zagreb. O tome da će oni otputovati u Zagreb ja sam bio upoznat, jer mi je to rekao Benzom i Artuković još ranije, a osim toga su mi rekli da ću i ja otputovati s njima. Međutim kasnije, kad sam se s njima ponovno sastao u Zagrebu ispričali su mi da su dobili nalog da hitno otputuju u Zagreb, u kojem cilju im je stavljen jedan avion na raspolaganje, u kojem navodno nije bilo mjesta za

mene. Budući da Benzona i Artukovića nisam pronašao, otišao sam Glaizu da s njime razgovaram, ali ni njega nisam našao jer je i on oputovao. Videći da nikog u Berlinu nema, ponovno sam pošao do Millera u Gestapo, da se interesiram što da sada napravim, predočivši mu da bi ja sada oputova natrag u Schverin. U Gestapu mi je odobreno i ja sam oputovao. 15.IV.1941. godine dobio sam poziv od Gestapoa u Berlinu da se spremim i dođem k njima u Berlin, jer da ću putovati u Zagreb. Istoga dana poslije podne krenuo sam u Berlin i nakon što sam u Berlinu prespavao javio sam se Gestapou, gdje mi je od Millera ili nekog drugog saopćeno da će mi izdati sve isprave, ali da ne mogu dobiti avion jer ga nemaju na raspolaganje, tj. mjesto u avionu, već da ću putovati željeznicom. Iz Njemačke za Zagreb putovao sam bez žene koja je stigla tek u lipnju u Zagreb.

Kako ste vi bili primljeni od Pavelića i Kvaternika, nakon što ste doputovali u Zagreb?

Putujući iz Maribora u Zagreb sa nekolicinom Hrvata i Nijemaca, koji su također putovali u Zagreb, desio nam se u Podsusedu mali kvar. Tu sam ja sišao i pošao do jedne trgovine, odakle sam javio Kvaterniku da ću uskoro stići u Zagreb i da mi omogući prijem. Malo vremena poslije došao sam na Jelačićev trg, odakle sam krenuo u gornji grad, gdje su se u to vrijeme nalazili Kvaternik i Pavelić u banskom dvoru. Najprije sam dio primljen od Kvaternika, koji je bio okružen velikim brojem ustaških funkcionera i njegovih poznanika, koji su svi bili u civilu. S njime sam se najprije pozdravio i izljubio, a zatim me je on predstavio svima, rekavši da sam ja jedan od starih boraca i njegov školski drug. U njihovom društvu i razgovoru s njima zadržao sam se oko sat i po vremena, kad je Pavelić mene pozvao da dođem do njega. Paveliću je skupa sa mnom pošao i Kvaternik, koji nas je kasnije napustio, tako da smo ja i Pavelić ostali sami. Toga dana razgovarali smo samo o ličnim pitanjima, tj. o mom putovanju, o mojoj ženi itd. Sjećam se toliko, da sam mu još toga dana izričito naglasio da nemam nikakve ambicije i da nisam došao u Hrvatsku do nekakvog položaja, već da je meni do toga da tu proživim moje stare dane. On mi je na to odgovorio da je nepravilno moje postavljanje, jer da je moja dužnost da nakon toliko dugogodišnjeg rada, kad smo dobili svoju državu istu učvrstimo, u čemu da ću ja mnogo doprinijeti i da mi je već odredio dužnost. Međutim, toga dana nije ništa rekao, naglasivši da ćemo sutra razgovarati o složenim pitanjima. Osim toga pitao me je kada sam doputovao, i da li imam gdje spavati, pa kad sam mu rekao da sam upravo ovog časa doputovao i da još ništa ne znam on je organizirao i naredio da mi se stavi na raspolaganje krevet u banskim dvorima. Mogu navesti da je ta soba koju sam dobio bila u početku i moja kancelarija.

Opišite nam, kada vas je Pavelić imenovao za predstojnika svog vojnog ureda?

Kako sam naveo, Pavelić je meni dan ranije rekao, da ćemo o službenim poslovima razgovarati slijedećeg dana, kada se ja odmorim. Tako je i bilo. Sjedećeg dana ja sam zajedno sa Kvaternikom pošao do Pavelića, koji mi je u prisutnosti vojskovođe rekao, da me na prijedlog vojskovođe imenuje predstojnikom svog vojnog ureda i da me iz čina pukovnika unaprjeđuje u čin generalmajora. U daljnjem razgovoru rekao mi je da neću biti na toj dužnosti mnogo preopterećen, jer da se sve vojne stvari nalaze u rukama ministarstva domobranstva i vojskovođe, a ja da ću biti lice koje će dostojno i s pažnjom rukovoditi njegovim vojnim uredom, te da ću mu podnositi na potpis pojedine akte radnih sadržaja, koja će se odnositi na ministarstvo domobranstva.

Da li ste vi kao predstojnik Pavelićevog vojnog ureda u NDH, njega zamjenjivali kao i ranije u pojedinim momentima dok ste bili u emigraciji?

Moja prva službena funkcija u NDH bila je, da umjesto Pavelića dođem čekati njemačkog poslanika Kaschea na aerodrom i da tamo održim par pozdravnih riječi, u ime Pavelića. To je bilo par dana poslije moga dolaska u Zagreb. U pratnji na aerodrom nalazio se državni tajnik za vanjske poslove dr. Mladen Lorković, koji je Kachea dopratio u stan za njega rezervisan. Pored ovog slučaja ja sam slične zadatke, tj. zamjenjivanje Pavelića u sličnim slučajevima obavljao u više navrata.

Kada ste bili proizvedeni u čin ustaškog pukovnika?

Nekoliko dana poslije nego sam primio dužnost predstojnika Pavelićevog vojnog ureda, ne imajući momentalno tamo nikakova posla, bio sam zadužen za održavanje diplomatskih veza sa mađarskim otpravnikom poslova pri vladi NDH. Razgovori su se uglavnom vodili o priznavanju NDH od strane Mađarske i o priključenju Hrvatskog Međimurja Mađarskoj. U Međimurju je već tada uglavnom bila mađarska vojska, a pregovori su vođeni o tome, kako bi došlo do zategnutih odnosa između Mađarske i Hrvatske, u koliko bi takvo stanje ostalo i dalje. Pregovore o pitanju Međimurja u stvari, vodili su s jedne strane sam Pavelić, kao ministar vanjskih poslova i Mladen Lorković kao državni tajnik za ministarstvo vanjskih poslova, a s druge strane mađarski otpravnik poslova Barta. Što se tiče toga točno je da sam ja bio posrednik između jednih i drugih. Također iznosim i to, da u to vrijeme još nije bio potpisan nikakav ugovor između NDH i Mađarske po pitanju Međimurja, već je samo sa strane NDH predloženo Barti, da se Mađarska vojska povuče čim dođe do stanja, kad to vojničke potrebe neće više zahtijevati. Uglavnom rezultat svega je bio, da se

Mađarska vojska iz Međimurja nije povukla za sve vrijeme rata i da su radi toga odnosi između NDH i Mađarske bili uvijek narušeni.

Posjećujući radi gornjih pitanja mađarskog otpravnika poslova jednom mi je u razgovoru rekao da upozorim Pavelića, da odgovori Hortiju na njegovu čestitku, koju je ovaj, kao prvi državni poglavar u Evropi uputio Paveliću, prilikom osnivanja NDH. Kad sam ja Paveliću to saopćio dao je Lorkoviću nalog da sastavi odgovor za Hortija, ali sa prijedlogom, Pavelić nije bio zadovoljan, tj. sa Lorkovićevim konceptom, već je sam ispisao tekst odgovora, zatim ga je dao meni da ga prevedem na njemački jezik, što sam ja i napravio, te nakon toga što je bio otkucan na mašini i po Paveliću potpisan, predao ga Bartau. Barta je napomenuo da nije običaj u diplomatskoj službi, slati ovakve odgovore, nego da je potrebno da se vlastoručno ispiše odgovor i od strane jednog Hrvata lično preda Hortiju, jer da u Budimpešti još nema hrvatskog poslanika. Pavelić je odlučio da pošalje mene Hortiju u Budimpeštu, čemu sam se ja usprotivio, jer da nemam pristojno odijelo u kojem bi izišao pred Hortija. Pavelić uzimajući u obzir to da sam ja do tada bio državljanin mađarski i da Hortija od prije poznajem i dalje je ostao na stanovištu da ja putujem i o ustaškoj uniformi i radi toga me je proizveo u čin ustaškog pukovnika, rekavši mi da ustašku uniformu napravim kad dođem u Budimpeštu. Tako sam ja već slijedećeg dana, u jutro rano automobilom otputovao u Budimpeštu gdje sam čekao tri dana dok mi je bilo sašiveno ustaško odijelo. Već prvog dana, kad sam doputovao u Budimpeštu dočekao me je jedan vojnik predstavnik, koji mi je kao pratnja bio dodijeljen za sve vrijeme mog boravka u Mađarskoj. Kako sam već naveo, prva tri dana nalazio sam se u Budimpešti neslužbeno i to u posjetama rođaka moje žene i mojih prijatelja, ali sam i pored toga bio gost mađarske vlade. Trećeg ili četvrtog dana bio sam primljen od Hortija, što mogu nazvati mojim prvim diplomatskim posjetom inostranim državicima. Osim toga bio sam primljen od ministra predsjednika Bardošija.

Opišite nam tok razgovora koje ste vodili sa Hortijem i Bardošijem.

Horti me je primio u svom uredu u svom kraljevskom dvoru, a u razgovoru sam se s njime zadržao oko četvrt sata. Izručio sam mu pismo od Pavelića, na čemu je on zahvalio, naglasivši da je naročito zadovoljan da je on prvi državni poglavar, koji je imao čast čestitati Paveliću osnutak NDH. Osim toga naglasio je da je konačno došlo vrijeme, kada će prestati razmirice između naše dvije zemlje, koje su do sada stalno postojale. U toku daljeg razgovora s njime, spomenuo je i to da će sav svoj upliv uložiti u to da Talijani prigodom stvaranja ugovora o razgraničenju sa Hrvatskom, budu što popustljiviji. Ne znam iz kojih je razloga on to iznio i otkuda je znao da će doći do ugovora o razgraničenju između NDH i Italije. Naime,

do tog vremena još javnosti uopšte nije bilo poznato, a niti meni, da će doći do kasnijeg rimskog pakta između Italije i NDH, pripajanja Međimurja u Zagrebu, interesantno je primijetiti da sa Hortijem u razgovoru nije pala o tom ni jedna riječ.

Glavni dio razgovora sa Hortijem odnosio se na zadnje dane generala Sarkotića, naime o njegovoj smrti, radu itd. Naime, ja i Sarkotić, Hortija smo poznavali još za vrijeme austrougarske monarhije, a osim toga Sarkotić i Horti bili su vrlo dobri stari prijatelji, isto kao i njihove supruge. Ja sam Hortija upoznao još 1917., tj. za vrijeme prvog svjetskog rata, kad se on kao ranjenik nalazio u Badenu na liječenju. Ja sam se u to vrijeme nalazio kod vrhovnog zapovjedništva austrougarske vojske, kao referent za Balkan (bliži Orijent). Samo poznanstvo uslijedilo je na taj način što je žena Hortija sa djecom stanovala u to vrijeme u istoj kući gdje sam i ja stanovao. Poslije svršetka prvog svjetskog rata Hortija nisam više vidio, a nit sam s njim stajao u pismenoj vezi. Ali Sarkotić je i dalje s njim održavao vezu, a čak ga je mislim 1925. ili 1926. godine, kao glavara mađarske države, posjetio jednom u Budimpešti i to prilikom jednog sprovoda nekog njegovog rođaka.

U ono isto vrijeme kad sam se upoznao sa Hortijem ja sam, kao referent austrougarske vojske za Balkan bio u stalnom kontaktu sa vrhovnim zapovjednikom Karlom Habzburškim, podnoseći mu pojedine izvještaje, važnijeg značaja, kao npr. izvještaj kojeg sam podnesao nakon mog poslovnog putovanja po Albaniji, Palestini, Turskoj itd. Međutim, poslije sloma austrougarske monarhije s Karlom Habzburškim nisam održavao nikakve veze, niti sam ga bilo kada vidio, ali se sjećam da je jednom Sarkotić poslao Duijca da posjeti Karla Habzburškog, te da mu rekne da u koliko on vodi kakovu propagandu, odnosno u koliko kani voditi kakovu propagandu o restauraciji habzburgovaca među Hrvatima, da od toga odustane, jer da se sav hrvatski narod izjasnio za republikansko uređenje, što su dokazali posljednji izbori. Osim toga, takva bi propaganda razbijački utjecala na hrvatski narod.

Daljnja moja posjeta bila je kod predsjednika vlade Bartošija, s kojim sam se još kraće vrijeme u razgovoru zadržao. Ta je posjeta bila čisto formalnog karaktera, nisu vođeni nikakvi posebni razgovori. Osim toga posjetio sam i zapovjednika mađarske vojske generala Verta, kojega sam poznavao iz više vojne akademije kao i za vrijeme prvog svjetskog rata. On mi je također čestitao na uspjehu uspostavljanja NDH itd., naglasivši da ćemo se već vidjeti na večeru koju će on u moju čast prirediti, to je te večeri zbilja došlo naime bilo pozvato, 20 do 30 viših oficira većina mojih poznanika, još za vrijeme austrougarske monarhije, a večera je imala značaj drugarskog sastanka. Sljedećeg dana ja sam otputovao natrag u Zagreb.

Što vam je bilo poznato o potpisivanju rimskog pakta između NDH i Italije?

Izvjesno vrijeme, kako sam se povratio iz Mađarske jedne večeri, kad sam se uputio na večeru, Pavelić me je sreo na hodniku i pozvao da dođem s njime na večeru. Ja sam pošao, ali se tokom večeri nije ništa značajnije govorilo. Poslije večere pošao sam spavati i u jutro rano kad sam ustao, saznao sam da Pavelić putuje u Italiju, ali uopšte nisam imao pojma iz kojeg razloga on putuje u Italiju. Moja kasnija saznanja o rimskom paktu su sljedeće: Par dana nakon što se Pavelić povratio iz Italije, došao sam k njemu na referat i u razgovoru osjetio sam da Pavelić ima želju ispričati nekakovu tajnu. Naime, on je počeo pričati o putovanju u Italiju, i o događajima koji su se tamo odigrali. Prvo što je bilo, rekao je, ja znam da ćeš se ti čuditi, da sam ja kao republikanac došao iz Italije sa kraljem. On je to objasnio na sljedeći način, tj. da su talijani imali prevelike zahtjeve u odnosu na Dalmaciju i da se je borio koliko je mogao da bi čim više spasio, ali da se dalje nije moglo. Međutim, u tim momentima da mu je došla na pamet ideja, da predloži Musoliniju da Hrvatima dade jednog princa iz kuće Savoia i to iz razloga da će možda tokom vremena, obzirom na to, da Hrvatska ima talijanskog kralja kao dar Italije dobiti natrag Dalmaciju sa otocima. Musolini je njegovim planom, kako on kaže, bio oduševljen i odmah na to pristao, a talijanski kralj je odmah odredio princa od Spoletta za designiranog hrvatskog kralja koji će prijestolje nastupiti onda kada ga hrvatski sabor odobri i to nakon rata. Mislim, da mi je nadalje Pavelić rekao "hvala bogu da nema djece", misleći na hrvatskog kralja. Osim toga, naglasio mi je da bi bio i mene poveo sa sobom u Italiju, ali da zna da se ja ne slažem sa Talijanima pa stoga razloga nije htio. To bi mi uglavnom bilo sve poznato o rimskom paktu.

Opišite nam kako to da ste vi bili od strane Pavelića imenovani predstojnikom ureda za odlikovanja i na koji ste način istog organizirali?

Jednom zgodom u mjesecu srpnju došao je do mene Pavelić i donesao izvjestan broj raznih crteža ordena. Pitao me što mislim o ovim ordenima i da li ima smisla da ih da za izradu, kao ordene za odlikovanja. Ja sam mu rekao da mi se ni jedan od tih crteža ne sviđa, jer da to ne liči na vojnička odlikovanja, nego na plesne značke. Na kraju mi je rekao da imam pravo jer da se i on ne slaže sa ovim, a meni je zatim rekao da uzmem u svoje ruke i da povedem malo računa o tome. Odmah zatim ja sam počeo čitati razne knjige i proučavati ostali materijal, posjećivati muzeje, razne zbirke itd., u cilju da upoznam što se može odnositi na odlikovanja. Nadalje sam otišao do umjetnika Antonija kojemu sam rekao da mi predloži razne crteže, koji bi se mogli upotrijebiti za odlikovanja, a osim toga posjetio sam i kipara Kervića. Naglasio sam im da vode računa o vojničkim, a posebno o građanskim odlikovanjima koji se mogu upotrijebiti za obje svrhe. Naročito mnogo posla imao sam kod

ustanovljenja, kakova je izgledala hrvatska kruna kralja Zvonimira, za koju sam odredio da će biti potrebna za jedno odlikovanje. Kad sam sve to obavio podnio sam Paveliću referat s kojim se on složio i koncem rujna 1941. godine, mene imenovao predstojnikom ureda za odlikovanje, a i dalje sam ostao predstojnik poglavnikovog vojnog ureda. Prva odlikovanja koja su bila podijeljena u NDH bila su podijeljena na godišnjicu osnutka NDH. Dekrete o odlikovanjima potpisivao sam ja kao "bilježnik redova" (kontrolor), a odlikovanja prvih stupnjeva i velereda, potpisivao je sam Pavelić, dok niža odlikovanja potpisivali su dotični ministri koji su predlagali. Moj potpis stajao je na svim odlikovanjima.

Na koji ste način vi doprinesli organiziranju vojske u NDH?

Ja u tom radu nisam imao nikakvog udjela, jer je to spadalo u djelokrug vojskovođe i glavnog stožera, a posebno je general Sertić Tomislav organizirao ustašku vojnici. Moja povezanost u tome jeste samo to, što sam vršio odlikovanja lica koja su oni predlagali. Što se tiče promaknuća u viši čin domobranskih oficira imao sam veze s tim u toliko što sam to sakupljeno od ministarstva domobranstva, nosio Paveliću na potpis, dok su promaknuća ustaških časnika nosili na potpis sami zapovjednici ustaške vojnice.

Na koji način su u NDH rješavane molbe osuđenika na smrt za pomilovanje?

U početku NDH, odnosno 1942. godine sve takove molbe stizavale su u moj ured i ja sam ih spremao i podnosio Paveliću na uvid. Ista procedura kod molbi ostala je sve do sloma NDH, samo s tom razlikom, da je tih molbi bilo sve manje i manje. Naime, u 1942. godini, takove molbe su stizavale masovno i radi toga što se je za svaki najmanji prekršaj sudilo smrću, a bilo je omogućeno svim licima da pišu molbe. Prijedloge o rješavanju tih molbi ja sam davao Paveliću i to u svakom slučaju sam dao prijedlog da se lice pomiluje, jedino u koliko je bio razbojnik, nisam dao takav prijedlog. Pavelić je po mom prijedlogu u većini slučajeva donosio odluku o pomilovanju, a streljana su ona lica za koja sam ja predložio da se strijeljaju, jer da su razbojnici. U tu svrhu sjećam se da sam bio napravio jedan statistički pregled iz kojeg se vidjelo da je omjer pomilovanih prema strijeljanima stajao preko 700 na prema 9 lica. U zadnjim mjesecima NDH, tj. početkom 1945. godine, Joso Rukavina, kao šef vojne policije NDH došao je do zaključka, da previše lica osuđenika na smrt, biva pomilovani po mom prijedlogu, s čime se on nije slagao, te je zaobišavši vojni ured Pavelićev, lično Paveliću nosio prijedloge.

Mislim i držim, da je za vrijeme NDH od moje strane bilo najviše odbito oko 20 molbi za pomilovanje osuđenika, na smrt, što se odnosi na vojna lica, dok civilna lica, uopće nisu

išla preko Pavelićevog vojnog ureda. Nakon što bi Pavelić takove moje prijedloge potpisivao sve spise bi zadržao kod sebe, da bi ih proučio. Naime, moj prijedlog je stajao na svakom aktu (treba pomilovati, treba odbiti). Tako da bi on naknadno potpisao akt i meni povratio. Izričito naglašavam, da ni za jednog političkog osuđenika nisam dao prijedlog da se pomilovanje odbije.

U čemu se sastojala vaša službena povezanost sa vojskovođom Kvaternikom?

Među nama nije postojala nikakva službena veza jer ja nisam uopće bio njegov podređeni, niti kao predstojnik Pavelićevog vojnog ureda, niti kao predstavnik ureda za odlikovanja. Što se tiče samih izvještaja koje je Kvaternik podnašao Paveliću to znam, da ih je on svako kraće vrijeme nosio lično Paveliću, u početku je to činio svaki dan pa i više puta na dan. Pavelićeva vrata bila su izvjesno vrijeme u svako doba dana i noći otvorena Kvaterniku i to gotovo za čitavu 1941. godinu. Kvaternik kao vojskovođa nije nikada podnašao nikakove pismene izvještaje vojnom uredu Pavelića, nego, kako sam naveo, izravno Paveliću.

Jedini izvještaj koji je Pavelić vojni ured dobivao iz zemlje i inostranstva bili su izvještaji naših vojnih atašea o situaciji na ratištima izvan domovine. Što se tiče ratišta u domovini o tome nisam imao pojma, jer nikakve službene izvještaje nisam dobivao, već ako sam htjeo nešto doznati morao sam se preko prijatelja lično interesirati. Najviše stvari o toku operacija protiv partizana, o kojekakvim pojedinostima u vezi s tim saznao sam iz raznih prijedloga koja su bila poslata za odlikovanja. Uglavnom lica koja su se najviše isticala u borbama protiv partizana, bila su odlikovana i višim odlikovanjima.

Što se tiče mojih ličnih posjeta i razgovora s Kvaternikom, mogu navesti, da smo se češće posjećivali i ostajali duže vremena u razgovoru, pošto smo prijatelji još iz doba prije prvog svjetskog rata.

Opišite nam ukratko kakvi su vaši odnosi bili sa Pavelićem, kako službeni tako i privatni?

Nakon mog dolaska u Zagreb 1941. godine moje glavne dužnosti koje su me vezale uz Pavelića bile su te, što sam bio predstojnik njegovog vojnog ureda, predstojnik ureda za odlikovanja i što sam u raznim prigodama Pavelića zamjenjivao pred stranim diplomatima. Iz tih mojih funkcija jasno je to da sam morao vrlo često dolaziti u kontakt sa Pavelićem, izvještavati ga o radu i problemima na koje sam nailazio u radu, što se je pokatkada dešavalo kad sam odlazio svakog dana, prema tome kako se je potreba ukazala. Osim toga, podnosio sam Paveliću u početku rjeđe, a kasnije sve češće izvještaje o stanju na ratištima i to one

izvještaje koje sam dobivao od naših vojnih atašea, pri vladama pojedinih država. Ovi izvještaji su se odnosili na strana ratišta, a ne nipošto na borbe, koje su se vodile u domovini protiv partizana, jer je preko sebe tu dužnost imao glavni stožer domobranstva, a kasnije posebno jedan ustrojeni odjel glavnog stožera koji se zvao "vojni glavni stan Pavelića". Interesantno je primijetiti to da i pored ovakve uske službene povezanosti sa Pavelićem uvijek se je s njegove strane zapažala jedna mala distanca, ali to je ipak bilo tako neupadljivo jer je to on prikrivao svojom ljubaznošću prema meni.

Lične veze između mene i Pavelića bile su vrlo korektne, naime, Pavelić je katkad mene i moju ženu pozivao k sebi u goste, ali ne nikada u užem krugu, nego kad bi bile organizovane poluslužbene večere u čast pojedinih diplomata, a isto tako kad bi gdja Pavelić priredila kakovu zabavu, čajanku ili sl. Sam Pavelić niti njegova žena, nijesu bili nikada moji gosti, a niti su uopće bili u mom stanu, nego mislim da je jednom bila jedna njegova kćerka kod moje žene.

Bilo je slučajeva da sam ja dobivao i pismene izvještaje o raznim zločinaštvima, koja su vršile ustaše, te sam o tome izvještavao Pavelića, koji bi mi obično odgovarao, da ja nemam ništa s tim jer da je to njegova stvar i stvar ministarstva unutrašnjih poslova.

Koja je svrha vašeg putovanja bila kada ste pratili Pavelića na istočno bojište?

Samo putovanje je uslijedilo na poziv Hitlera da Pavelić posjeti njega na istočnom bojištu. Prema naknadnom povjerljivom saznanju od Glaizea, razlog putovanja je bio taj da Hitler Pavelića pozove na odgovornost radi izvjesnih stvari koje su se desile u vezi sa posjetom Lehra u Zagrebu. Sam prijem kod Hitlera, prema pričanju Glaizea, trebao je biti vrlo kratak, no to se međutim nije odigralo tako. Pavelić je na svoj način uspio pridobiti Hitlera, tako da ga je zadržao jedan sat kod sebe i kad su Glaize i Kasche ušli k njima, našli su ih u najsrdačnijem razgovoru. Glaize je dalje naglasio, da je Hitler zaboravio na pravi razlog radi kojeg je bio pozvao Pavelića. Što se tiče mog odlaska s Pavelićem na istočno bojište, glavni razlog je bio taj da sam trebao podijeliti odlikovanja, koja sam sa sobom ponesao hrvatskim legionarima koji su se borili kod Staljingrada, a isto tako i pojedinim njemačkim oficirima i vojnicima. Mislim, da je tom prilikom bilo odlikovano ukupno oko 300 Nijemaca i hrvatskih legionara. Tom prilikom, sjećam se vrlo dobro, da je bio odlikovan i Marko Mesić potpukovnik, koji je kasnije bio zapovjednik jugoslavenske brigade u SSSR-u.

Rezultat Pavelićeve posjete Hitleru bio je taj što je nakon povratak u Zagreb bio otpušten Slavko Kvaternik i to navodno zbog njegovih razmirica sa Lehrom, a drugi razlog je bio taj što je Pavelić odlučio uzeti ministarstvo domobranstva u svoje ruke da bi ga na taj

način mogao potpuno prepustiti pod rukovodstvo Nijemaca. Napominjem, da smo ja i Pavelić bili na samom frontu pod Staljingradom kod generala Paulusa.

Koja je svrha bila vašeg putovanja s Pavelićem u područje Kostajnice i Prijedora u ljetu 1942. godine?

U to vrijeme borbe protiv partizana na tom području, vodile su ustaške, domobranske i njemačke jedinice. Isto kao što smo putovali na istočno bojište da odlikujemo tamošnje hrabre vojnike, tamo smo pošli i tamo, da odlikujemo pripadnike tih jedinica, koji su završili borbe protiv partizana, a stajali pod zapovjedništvom njemačkog generala Stala, a sam posjet je uslijedio na poziv generala Stala i trajao je jedan dan.

Kako je došlo do vašeg odlaska u pratnji Kvaternika u Italiju i koja svrha tog putovanja je bila?

Glavni razlog putovanja je bio taj, što je ovom posjetom Italiji Musolini Kvaternika počastio radi toga, što je nakon dugog natezanja pristao da pošalje jedan odred pitomaca u Italiju na izobrazbu, a izvjestan broj vojnika u talijanske oficirske škole. Dalji razlog putovanja je bio taj, da naše putovanje iskoristimo kako bi nabavili izvjestan broj aviona i tenkova u Italiji za domobranstvo.

Jedan dan prije samog odlaska, odnosno nekoliko dana prije odlaska, Pavelić me je pozvao sebi i rekao da ću ja poći u pratnji Kvaternika, kao njegov savjetnik u raznim pitanjima, a naročito u pitanjima diplomatske etikete, jer je bio predviđen posjet kod talijanskog kralja i kod našeg designiranog kralja. Osim toga sam Kvaternik je izrazio želju da ga pratim u Italiju.

Šta se je raspravljalo na konferenciji kojoj ste vi prisustvovali s talijanskim zapovjednikom II. armije generalom Ambrozijem?

Ukoliko se dobro sjećam za ovu konferenciju bili smo delegira i ja i general Laksa, sa izvjesnim brojem domobranskih i talijanskih oficira. Glavna tema razgovora je bila podređenost hrvatskih četa u okupiranoj zoni pod talijansku komandu. Pristali smo na to da se hrvatske jedinice nalaze pod talijanskim zapovjedništvom u toku akcija i borbi protiv partizana, ako je talijanski oficir koji komanduje operacijom, u činu viši nego hrvatski. Na drugu točku, odnosno drugi dio ovih pregovora da hrvatske jedinice u posadama budu također podređene pod talijanskom upravom, nismo pristali s motivacijom, da se Talijana ne tiče kako ćemo mi izobražavati vojnike i kako ćemo održavati disciplinu.

Kakove su vaše veze bile sa Nijemcima?

Službene veze između mene i Nijemaca kao predstojnika vojnog ureda, nisam imao. Osim ako sam izričito, po nalogu Pavelića odlazio Glaizeu i koji je bio veza između njemačke vojske i hrvatske vlade. To su uglavnom bila posla, koja se nijesu odnosila na vojna pitanja u operativnom smislu nego bila takva pitanja u vezi posjeta i prijema njemačkih predstavnika od Pavelića ili sl. Što se tiče stvaranja operativnih planova za borbe protiv partizana u tu svrhu su se sastajali predstavnici glavnog stožera i predstavnici ministarstva domobranstva, na čelu sa Kvaternikom ranije, a kasnije s drugim glavarima glavnog stožera. nakon donošenja odluke, oni su o tome izvještavali izravno Pavelića. Sam Pavelić takovim sastancima nije prisustvovao, koliko je meni poznato, već je samo njihove odluke potvrđivao. Na koncu on nije ni bio stručnjak da bi im u tom pravcu mogao pomoći. Daljnje moje službene veze sa Nijemcima bile su, obzirom na moj položaj, predstojnika ureda za odlikovanja, kada sam dijelio odlikovanja vojnim i civilnim licima. U tu svrhu moje službene veze bile su njemački vojni ataše i njemačko poslanstvo (Kasche).

Da li ste vi imali ikakvog učešća u novačenju vojnika za domobranske i ustaške jedinice?

S te strane nikakvog udjela nisam imao, jer je to spadalo u djelokrug rada glavnog stožera inostranstva domobranstva. Ja sam tek tu i tamo riješio po koju molbu lica, koja bi tražila da im bude odgođena vojna vježba, ili da budu od iste potpuno oslobođeni.

Što je vama bilo poznato o zločinstvima ustaša prema Srbima i Židovima?

Ja sam po koji puta dobio o tome pojedine izvještaje ili sam čuo u razgovoru sa drugim državnim funkcionerima. Otvoreno protiv takvih zločina nisam nikako istupao, jer nisam ni mogao, kad sam se nalazio na tako važnoj dužnosti, a pored toga sam se nadao da će se to malo srediti, kako je obećavao sam Pavelić, koji mi je govorio da će nekoga poslati na teren, da to pitanje sredi. Zbilja izvjesno vrijeme poslije toga, na teren je poslao Lisaka kao svog pobočnika, koji je donekle sredio to pitanje. Osim toga ja i Slavko Kvaternik jednom prilikom u razgovoru sa Glaizeom, iznesli smo to pitanje zločinstava, koja su vršili ustaše, s molbom da on s njegove strane intervenira u tom pravcu kod Pavelića. To je bilo mislim nakon kozarske ofanzive. Uspjeha je u tome bilo u toliko što su djeca zarobljena u Kozari bila smještena kod raznih obitelji i u pojedinim zavodima. Kao pripomoć toj djeci vršena je jedna sabirna akcija, kojom prilikom je i moja žena davala izvjesnu svotu novaca.

Isto kao što sam gledao na pitanje progona Srba, gledao sam i na progone Židova, i to tim više neprijateljski što sam među rođacima imao i Židova, a osim toga i moj kućevlasnik gdje sam se ja nalazio na stanu bio je također Židov. Taj kućevlasnik zvao se Poljak, a ja sam mu omogućio da iz Zagreba preseli u Italiju gdje se nastanio u blizini Napulja. U stan sam se uselio, tj. najamni ugovor za stan sam potpisao sa kućevlasnikom Poljakom, par dana nakon što sam došao u Zagreb, odnosno nešto prije nego sam otišao u Budimpeštu. Stan mi je pribavio upravnik banskog dvora neki Toma i upravo kad sam došao pregledati stan, iz stana su se selili neki ljudi, ali mi nije bilo poznato koji. Stanovao sam u Visokoj ul. 20.

Koja je svrha bila vašeg putovanja u posjete Slavku Kvaterniku u Slovačku?

Decembra mjeseca 1942. godine pozvao me Pavelić i rekao mi da je saznao da se među pristašama Kvaternika šire glasine o potrebi povratka Kvaternika na staru dužnost, jer u protivnom slučaju da će oni to prisilno napraviti. Pavelić je meni postavio zadatak da pođem u Slovačku u posjetu Kvaterniku i da mu lijepim načinom savjetujem, da on obavijesti svoje ljude o pogrešnosti njihovog djelovanja. Kvaternik mi je na sve to odgovorio da to ne odgovara istini jer da nije istina da on bilo što rovari protiv Pavelića, već da to možda čine Lorković i grupa njega, da ga isprovociraju. Naglasio je nadalje, da će on svakako djelovati u pomirljivom duhu jer da on nije protivnik NDH. Osjetio sam, da je Kvaternik bio lično uvrijeđen postupkom Pavelića, ali nipošto nije istupao kao protivnik NDH. Jedina Kvaternikova molba za Pavelića je bila da mu se dozvoli povratak, makar i privremeni, u Zagreb.

Koji je vaš konačan cilj bio vršenjem tako važnih funkcija u vojnom aparatu NDH?

Potpuno je jasno da ja nisam bio glavni rukovodioc NDH. Ali nakon što smo se povratili iz emigracije nama su dodijeljene takove važne funkcije, koje sam ja u konkretnom slučaju vršio sa vrijeme NDH. Jasno je, da je glavni cilj bio zavesti red i mir zemlji, kako bi se postojeća vlast održala u snazi, nadajući se uvijek da će jednom doći do izmirenja između vlasti i pobunjenika, u protivnom slučaju njih je trebalo na razne načine onemogućiti u djelovanju. Po mojem mišljenju to je trebalo učiniti na vojnički način a ne politički.

Kojim ste sve odlikovanjima bili odlikovani od strane NDH i od ostalih evropskih fašističkih zemalja?

Od strane Pavelića lično bio sam odlikovan veleredom krune kralja Zvonimira sa danicom i mačevima. Kako sam naveo uručio mi ga je sam Pavelić, naglasivši da mi je to priznanje za dvadesetogodišnji domovinski rad. Mislim da je važno primijeniti da sam to odlikovanje dobio kao posljednji general NDH, tj. svi su ga imali prije mene. Osim toga nosio sam ustaški spomen znak kojeg su nosile one ustaše koje su aktivno djelovale u ustaškom duhu i emigraciji. Oni ustaše koji su ilegalno radili u domovini, takav znak nijesu dobili, ali za njih je bio spremljen jedan drugi znak, kojeg se još nije uspjelo podijeliti jer je nastupio slom. Ovaj emigrantski ustaški spomen znak nije izdao ured za odlikovanja, nego zapovjedništvo ustaške vojnice. Moje prvo odlikovanje dobio sam mađarsko odlikovanje komanderski križ sa zvijezdom mađarskog reda za zasluge. Nadalje sam dobio njemačko odlikovanje orden za zasluge njemačkog orla sa zvijezdom, koji mi je kao civilno odlikovanje kasnije preinačeno u vojno odlikovanje sa mačevima. Bugarsko odlikovanje koje sam dobio tek 1945. godine, bilo je orden Aleksandra velikoga s velikim časničkim križevima s mačevima. Sva ova visoka strana odlikovanja dobio sam kao predstojnik ureda za odlikovanje, kao pažnja prema meni, pošto sam ja izrađivao odlikovanja za mnoge njihove građane i vojnike. Prema internacionalnoj praksi ova imenovanja su meni odgovarala. Jedina odlikovanja koja nisam dobio bila su finsko, rumunjsko, slovačko, švicarsko i španjolsko.

Kada ste stupili u ustašku vojsku i koje ste ustaške i domobranske činove nosili?

U ustašku vojsku stupio sam 1929. godine, a ostao sam sve do 1945. godine. Činove sam imao u emigraciji: moj čin potpukovnika preinačen je u ustaški čin krilnika, a u domovini nosio sam čin ustaškog pukovnika i kasnije domobranskog generalmajora i kasnije generalporučnika, ali djelatnu službu kod ustaške vojnice nisam ni jednog dana vršio.

Što je bilo s vama nakon sloma NDH?

Nakon sloma NDH povukao sam se u emigraciju i to samo radi toga jer sam dobio nalog da idem sa svojim uredima u Rogašku Slatinu gdje se u to vrijeme nalazio Pavelić, sa svojim glavnim stanom. Odavde sam dalje, po nalogu Pavelića, krenuo preko granice do Celovca.

Objasnite nam kakove ste razgovore s Pavelićem vodili u vezi organiziranja ustaškog pokreta u domovini?

Kad sam 1932. godine posjetio Pavelića u Brešiji, razgovarali smo o ličkom ustanku, tj. kako je isti nespretno proveden. Tko je bio inicijator ličkog ustanka nije mi poznato, ali

izvršioc istog je bio Servatzi Vjekoslav koji je u isto vrijeme boravio na Rijeci. Ljudstvo koje je bilo prebačeno iz Italije, djelomično preko Zadra u Velebit, a djelomično preko jedne male luke u blizini Karlobaga, a svaki je od ovih 10 do 12 ljudi, nosio toliko oružja koliko je mogao ponesti. Na mogu tvrditi, ali moguće da je ovaj ustanak poduzet u Velebitu bio zajednički stvoren sa talijanima, ili pak je Pavelić ustankom htio pokazati Talijanima, da on sa svojom organizacijom ipak nešto uspijeva i da nije uzalud hranjen u Italiji.

Kritikujući neprestano vođenje rata i same pripreme istog, Pavelić me je pitao kako ja mislim da bi najbolje bilo izvesti ustanak u domovini, kako bi došlo do izmjene vlasti. Ja sam mu rekao da ubaciti par ljudi iz inostranstva nema smisla, jer je neuspjeh već unaprijed osiguran, ali postići uspjeh da je potrebno organizirati mjesne garde u domovini, tj. u čim više mjesta u domovini i na čim većem području, da bi pod rukovodstvom Pavelića iz emigracije izvršile državni udar u domovini, u koju svrhu bi trebalo odrediti jednog rukovodioca u domovini koji bi sav taj rad pripremio. Pavelić je za ovu svrhu u domovini mislio odrediti Slavka Kvaternika, jer ga je poznao kao vrlo aktivnog čovjeka i vojnog stručnjaka, te dobrog političara. Ja se sa Pavelićem u ovome nisam složio već sam u predložio da kao rukovodioca odredi Petra Kvaternika, odnosno kao organizatora, a Slavka Kvaternika da odredi kao političkog predstavnika i kao vojno operativnog stručnjaka koji bi napravio operativni plan po kojem bi se čitav rad izveo.

Da li je u tom cilju nešto poduzeto tj. da li je došlo do sastanka Kvaternika sa Pavelićem?

Znam da je jedanput Kvaternik s Dujićem doputovao u posjete Paveliću, vjerovatno da je Pavelić tražio da ga Kvaternik posjeti. Međutim, ja se ne sjećam da li je Kvaternik bio od Pavelića prije ličkog ustanka ili poslije, ali sam mišljenja da je to bilo prije, naime da je Kvaternik bio prije nego sam ja vodio ovaj razgovor s Pavelićem. Kakove zadatke je Pavelić pred Kvaternika postavio ne znam, ali znam da je Kvaternik uvijek stajao na stanovištu, da on dovoljno savjesno radi u domovini i da mu se ne šalju upute izvana, pošto on može najbolje na licu mjesta prosuditi što treba poduzeti i što je moguće poduzeti. Osim ove posjete Kvaternik Paveliću, Pavelić je jedanput posjetio i Milutin Kvaternik (Petar) koja posjeta mislim, da je bila poslije mog razgovora s Pavelićem i davanja prijedloga o osnivanju mjesnih gardi. Nakon mog povratka 1941. godine u Hrvatsku, primijetio sam da je Mačekova

zaštita²⁶ bila organizirana na onim principima koje sam ja dao Paveliću da bi trebalo osnovati u domovini, a kako je Petar Kvaternik imao i lične i službene vrlo dobre veze s Mačekom, nije isključeno da je on dao prijedlog Mačeku na organiziranje zaštite, po onim direktivama koje je dobio od Pavelića. Za ovo ne mogu jamčiti, ali to je moje lično mišljenje.

S kime ste vi sve Pavelića upoznali prilikom njegove prve posjete u Beču 1927. godine, odnosno na proputovanju za Pariz?

Nisam siguran, ali je moguće, da smo ga tada povezali sa novinarskim atašeeom štampe kod talijanskog poslanstva u Beču. Napominjem, da se je Pavelić tada vrlo kratko zadržao u Beču i to mislim samo jednu noć, a zatim produžio za Pariz gdje se održavao kongres gradova, a Pavelić kao predstavnik grada Zagreba tamo putovao. U Parizu sam ja poznavao Andre Otta novinara, kojeg sam svojedobno upoznao u Beču, prilikom njegove posjete Stjepanu Radiću, dok se ovaj tu nalazio i boravio. Inače je Andre Ott bio dopisnik francuskih novina u Zagrebu, pa se poslije izvjesnog vremena povratio natrag u Pariz. Na proputovanju Pavelića za Pariz uputio sam ga da se obrati na Andre Otta, bar tako vjerujem, ali on je sigurno imao preporuke, od strane dr. Trumbića, koji je u Parizu imao daleko širi krug poznanstava. Pavelić mi o tome nije ništa pričao, ali sam to mogao zaključiti, jer je i sam Trumbić putovao u Pariz 1928. godine kasno u jesen, a svojedobno je i živio u Parizu. Pavelić na povratku nije proputovao kroz Beč.

Opišite nam koje ste sve vaše veze stavili na raspoloženje Paveliću prilikom njegovog dolaska u emigraciju?

Ukoliko Pavelića nisam upoznao sa talijanskim atašeeom štampe Moreale 1927. godine, to sam ga sigurno sada upoznao. Moreale kao i svi drugi strani novinari i atašei štampe došao je do nas, odnosno do mene, Sarkotića ili Dujića, tražiti informacije o raznim faktima koja su zanimala stranu štampu u vezi sa našom zemljom, pošto smo im uvijek rado stavljali na raspoloženje podatke koje su tražili. Naravski da su se često obraćali poslije atentata na Stjepana Radića u beogradskoj skupštini. Moreale je simpatisao naš pokret, pa je kasnije nakon dolaska Pavelića, odnosno njegovog poznanstva sa njime postao jedan intimni prijatelj. Znam da sam prilikom kasnijih posjeta Paveliću, vrlo često našao kod njega Moreala. Nadalje mi je poznato i to kad je Pavelić već bio u Italiji, a žena mu došla iz Jugoslavije u Beč, gdje je ostala poslije odlaska Pavelića u Bugarsku i Italiju, da ju je Moreale

---

²⁶ Hrvatska seljačka zaštita osnovana u okviru HSS 1935. godine.

mislim koncem maja 1929. godine pratio u Italiju.²⁷ Tada još nisam znao gdje je boravio Pavelić. Nadalje mislim da sam upoznao Pavelića sa slovačkim vođom nacionalističke stranke "Pater Hlinkom" koji je u Beču živio u kapucinskom samostanu. Nešto poslije Hlinka se preselio u Poljsku. Mislim da Hlinku ja upoznato također za vrijeme boravka Radića u Beču 1923. ili 1924. godine, pa smo se od tada prilično rijetko sastajali. Naš pokret je Hlinka svakako sa simpatijama gledao i odobravao, tim više što je i sam predvodio jedan takav pokret u Slovačkoj. Sjećam se, da sam i poslije jedanput kod Pavelića našao Hlinku, što je bilo par dana prije njegova odlaska (Pavelića) u Bugarsku, početkom mjeseca aprila 1929. godine.

Daljnje lice na koje smo uputili Pavelića bio je šef austrijske policije Schvober, koji je Paveliću odobrio boravak u Austriji, koji je inače bio sa grupom Sarkotić, odnosno sa generalom Sarkotić u najboljim vezama. U radu nas nikada nije ometao, tj. dozvoljavao je naš propagandni rad. Pavelića smo osim toga povezali sa društvom stranih novinara, gdje je već bio i Perčec učlanjen, a mi smo u stvari upoznali sa pojedinim članovima toga društva kao na pr. Morale, Saxs, dopisnicima raznih novina i nekim drugima.

Na koji način je Pavelić postao član kulturno prosvjetnog društva "Prosvjeta"?

Sarkotić, Dujić i ja, već od ranije smo bili članovi toga društva, kojem je predsjednik bio zubar dr. Milohnić. Prije stupanja Pavelića i Perčeca i drugih emigranata, a naročito studenata, koji su došli na studije to je bilo čisto jedno zabavno društvo. Mislim da je mojim posredovanjem Perčec postao članom ovog društva, a koliko se sjećam, Pavelić i nije bio organiziran član društva, već je jednom moguće na moju inicijativu bio pozvan na jednu priredbu, koja je održavana u Beču, a mislim da je to zabavi bio prisutan i jugoslavenski poslanik. Koncem 1929. početkom 1930. godine vršeni su bili izbori novog odbora društva, pa su ustaše tada predložili, da se društvo očisti od sumnjivih i nepovjerljivih elemenata, što je i napravljeno. Poslije ovoga Perčec je vodio glavnu inicijativu čitavog društva, makar i nije bio član istoga, a pomagali su ga studenti. Najpoznatiji među studentima bio je Branko Jelić, Pečnikar (on nije držao predavanja jer je bio za takova šta nesposoban), neki Milković, Frajsman i drugi. Sjećam se da sam i ja prisustvovao jedanput predavanju kojeg je održao Milković o istoriji Hrvata.

---

²⁷ Talijanski ataše za tisak Moreale nakon što je Pavelić dobio kaznu izгона iz Austrije rujna 1929. godine nabavio mu je krivotvorenu talijansku putovnicu na ime Antonio Serdar. Iz Njemačke je Pavelić otišao u Italiju gdje ostaje do 10. travnja 1941.

Kako je bilo organizirano izdavanje ustaške štampe u Beču?

Početakom 1929. godine potaknut je od strane inostranih novinara počeli smo u Beču izdavati naše novine, u smislu jednog informacionog lista koji je obavještavao inostranstvo o prilikama u našoj zemlji. Prije nego se počelo sa izdavanjem lista, Perčec, Sarkotić i ja, dogovorili smo se da ćemo izdavati ovaj list, a svi smo surađivali u njemu. U tu svrhu tj. u svrhu izdavanja ovog lista, kojemu smo dali naziv "Grič", na Perčecov prijedlog zatražili smo dozvolu od austrijskih vlasti, da možemo otpočeti sa izdavanjem lista. Kako je bilo potrebno da odgovorni urednik bude austrijski državljanin, to je po prijedlogu Milohaića (predsjednika društva "Prosvjeta") od strane Perčeca nagovaran Ivan Kodanić, tipograf i slikar iz Beča, da se primi te dužnosti. On je vrlo rado primio i za sve vrijeme izlaženja "Griča" bio je za javnost njegov glavni i odgovorni urednik. Osim "Griča" koji je izlazio u početku na njemačkom, a zatim i na hrvatskom i francuskom jeziku, sve do 1931. godine, tj. do odlaska Perčeca na Janka Pustu, nisu izdavane više nikakve ustaške novine u Beču.²⁸ Kako sam naveo u cilju izdavanja "Griča" održali smo sastanak sredinom januara 1929. godine, kojem sastanku smo prisustvovali, ja, Perčec, Sarkotić i Pavelić. Znam da je Pavelić naročito odobravao predloženo ime lista od strane Perčeca. Smjernice za pisanje bile su postavljene, pisati (...).

Da li su ustaše emigrantisti u Beču djelovali pojedinačno ili je to bilo jedno oformljeno tijelo koje je jedinstveno nastupalo?

Jasno je da smo mi svi zajedno nastupali, a naročito smo bili povezani izdavanjem lista "Grič". Svaki od nas imao je svoj krug poznanstava, kao što je Branko Jelić imao organizirane studente. Perčec radio s novinarima, ja da primam vijesti iz domovine i da ih uređujem i pripremam za izdavanje lista "Griča", te da od vremena do vremena pošaljem Paveliću izvještaje o radu. Nadalje sam prevađao s francuskog i engleskog jezika razne članke i izvlačio njihove citate iz novina te ih slao Paveliću. Da se čitava ta stvar objasni navodim još to, da kad je Pavelić došao u Beč 1929. godine, on nam je rekao da je on opunomoćen od svih hrvatskih političkih stranaka da vodi u inostranstvu oslobodilački pokret, pa smo se ja, Sarkotić i Dujić izjasnili da mu se stavljamo na raspoloženje isto kao i uspjehe i veze iz našeg dosadašnjeg rada. Pavelić je u stvari bio centar i vođa ustaškog pokreta, a ja, Perčec i Sarkotić nikada nismo smatrali podređeni Paveliću iz straha, već smo mi dobrovoljno iz vlastite inicijative s njime surađivali i iz vlastitog uvjerenja.

---

²⁸ Grič. Hrvatska korespondencija počeka je izlaziti u Beču u travnju 1930. godine. Buletin je bio šapirografiran, s tiskanom glavom. Izlazio je do kraja 1932. godine. J. JAREB, n. dj., 38.

Da li je Perčec ili bilo tko od vas poduzimao kakove važnije akcije u ime ustaške organizacije bez savjetovanja s ostalima?

Jasno je, da smo mogli poduzeti, ali zbilja ne znam da li smo šta takova napravili. Tako smo se savjetovali za izdavanje "Griča" u prisutnosti Pavelića, vjerujem da smo se savjetovali i o tome da Perčec pođe u Mađarsku sa ostalim ustašama koji su morali iseliti iz Austrije, tj. tada su neko vrijeme živjeli u Šopronju. Isto tako ne mogu se sjetiti da je netko od nas nešto poduzeo bez da su drugi o tome znali, a u koliko je i poduzeto, onda je o tome obaviješten Pavelić.

Ako uglavnom ništa ozbiljnijeg nije moglo biti poduzeto u ime ustaške organizacije, objasnite s kime se je Perčec od vas savjetovao prije početka postavljanja paklenih mašina u vlakove koji su išli za Jugoslaviju?

O tome se je Perčec savjetovao samo s Pavelićem, a nas o tome uopšte nije obavijestio. Za ove terorističke akcije sam ja kasnije saznao, a da li je Perčec zbilja to vršio još ni danas ne znam sigurno. Budući da je to zbilja jedna ozbiljna stvar, a s nama se nije o tome savjetovao, to zaključujem da se je jedino sa Pavelićem mogao savjetovati.

U toku ranijeg saslušavanja naveli ste da ste vezu sa ustašama u domovini održavali samo preko Adolfa Sabljaka, međutim, nama je poznato da ste u tu svrhu koristili i ustašu Dragu Gregorića, pa objasnite kakove ste zadatke pred njega postavljali?

Ne znam točno da li je to bilo 1935. ili 1936. godine, kada je došao u Beč iz Zagreba Drago Gregorić, kojega ja od ranije nisam poznao. S njim me je povezo ondašnji predsjednik društva "Hrvatske prosvjete" Rudolf Cankl. Gregorić je došao s ciljem da nas obavijesti o situaciji u zemlji i da preko mene dobije veze sa Pavelićem. Tu vezu sa Pavelićem mu nisam mogao dati, jer je Pavelić u to vrijeme bio zatvoren u Torinu, a obavještanja o situaciji u zemlji zadržao sam za sebe. U tim obavještanjima, u koliko se dobro sjećam, bilo je govora o izborima, koji su u to vrijeme održavani u Jugoslaviji i o raspoloženju naroda. Gregoriću sam nadalje naglasio da se ja politikom više ne bavim, jer da sa bio pod redarstvenom paskom, te na taj način onemogućen. Gregorić se je poslije ovog povratio u domovinu i koliko se dobro sjećam, nije se više k nama u Beč vraćao.

Vaš iskaz da Gregoriću niste dali nikakve direktive za rad ne odgovara istini, jer je nama poznato da ste dali konkretne upute za rad u domovini, kao i to da je od vas dobio razni

propagandni materijal. Molimo da objasnite kakve ste mu direktive dali, zatim kakvu legitimaciju za rad, koja je služila kao dokaz da je povezan preko vas sa Pavelićem?

Kategorički odbijam da sam mu dao bilo kakve direktive bilo kakovu legitimaciju za rad i bilo kakvi propagandni materijal.

Iz dokumenata kojeg posjedujemo, a kojeg ste vi vlastoručnim potpisom potvrdili da je točan, vidi se, da Gregorić kod vas nije bio samo jedanput nego da se je k vama ponovno navraćao i da je na vaš zahtjev opisao opširan pismeni izvještaj o posjeti Butkovića Jugoslaviji, kao i djelovanju njegove ustaške grupe u vezi s tim. Recite nam zašto izbjegavate davanje iskrenog odgovora u vezi s tim?

I opet kažem da to nije tako bilo, makar priznajem da sam pokazan dokument potpisao, čime sam htio njemu napraviti samo jednu uslugu.

Nama je nadalje poznato, da ste vi taj izvještaj, kojeg ste dobili od Gregorića, poslali Anti Došenu u Pitzburg gdje je izdavana ustaška novina "Nezavisna država Hrvatska"?

Ja se toga ne mogu sjetiti.

Da li se možete sjetiti da je ustaša Drago Gregorić položio ustašku prisegu na vaše ruke, kao što je to vidljivo iz ovoga, po vama potpisanog dokumenta, te da je on kao takav kasnije primao prisege poznatih ustaša Božidara Kavrana, Ice Kirina, Mirka Vutuca i dr.?

Nedvojbeno priznajem da sam to potpisao, ali kategorički odbijam da sam primio ustašku prisegu Drage Gregorića.

Opišite nam u detalje na koji način ste održavali stalan kontakt sa Antom Došenom u Americi i karakter vašeg reda u vezi s time.

Kako sam već naveo ja sam u Beču pisao kojekakve članke o stanju u domovini u kojima sam isticao ideju ustaštva, zatim sam skupljao razne izvještaje o situaciji u domovini, koje su pisali razni ustaše studenti u Beču, članovi društva "Prosvjeta", a po katkada sam dobivao članke iz Jugoslavije. Sve ove članke, odnosno sav propagandni materijal slao sam poštom Anti Došenu u Pitzburgu, koji je tamo izdavao ustaške novine "Nezavisna država Hrvatska". Ja sam lično od Došena dobivao redovno po jedan primjerak ovih novina i to mislim od 1932. godine (kada su počele izlaziti) pa sve do 1938. godine, dok sam bio u Beču. Pored ovih novinara koje sam dobivao iz Sjeverne Amerike, dobivao sam po jedan primjerak novina od Ante Valente iz Južne Amerike i Buenos Airesa, koje su nosile naziv "Hrvatski

domobran". Veću količinu ovih novina dobivalo je ustaško društvo "Prosvjeta", koje ih je preko svojih članova raspačavalo, a isto tako su dobivali i ostali istaknutiji ustaše, kao i drugi Hrvati, koji nisu bili politički zainteresirani.

Kakove ste vi direktive dali Anti Došenu u vezi sakupljanja pomoći od strane američkih Hrvata za Pavelić ustaški pokret?

Moguće i vjerujem da sam pisao Došenu da radi na sakupljanju pomoći kod američkih Hrvata, za jačanje ustaškog pokreta, ali konkretno se ne mogu sjetiti, kada sam mu i šta pisao. U vezi sakupljanja pomoći znam da je francuski advokat Des Bones,²⁹ koji je na marseljskom procesu branio optužene ustaše, da je on od Pavelića dobio pismenu pomoć, odnosno pismo koje Pavelić šalje američkim Hrvatima u cilju sakupljanja pomoći za troškove ovog branioca na procesu. U vezi s time možda sam i ja pisao Došenu da porade na sakupljanju te pomoći, tim više što sam bio u dobrim odnosima sa Des Bonesom.

Opišite kakav stav je zauzimao Ivan Butković predsjednik "Bratske hrvatske zajednice" u Sjevernoj Americi prema Paveliću i ustaškom pokretu?

Prvo što se sjećam o Butkoviću je bilo, da sam u novinama "Nezavisna država hrvatska" pročitao jedan njegov članak u kojem je isticao simpatije prema ciljevima ustaškog pokreta i veličao ga kao i samog poglavnika. U vezi s tim člankom sjećam se, da mi je Ante Došen, urednik "Nezavisne države hrvatske" pisao vrlo pohvalno o Butkoviću i njegovom stavu prema ustašama. Pisao je o tome kako Butković drži razne govore u Americi u kojima hvali ustaški pokret, zatim išao je članak u novinama i svestrano propagirao ustaški pokret u Sjevernoj Americi među američkim Hrvatima. Došen mi je pisao, kako sam Butković, zbog svog položaja kao predsjednik "Hrvatske bratske zajednice" ne može da se legalno priključi ustaškoj organizaciji. Naime, u sastavu "Hrvatske bratske zajednice", koja je bila u javnosti vanpolitička organizacija, odnosno bila je jedna socijalna ustanova u kojoj su bili učlanjeni i svi ustaše kao Došen, Krešić i drugi, bez obzira na političku pripadnost. Ivo Krešić dok je bio predsjednik "Hrvatskog lista", a i njegov izdavač i odgovorni urednik, sakupio je bio među svojim pretplatnicima jednu sumu od oko 1500 dolara, koje je godine 1929. poslao meni kao pomoć ustašama-emigrantima, koji ček sam preko Perčeca poslao Paveliću. Koliko je meni poznato, Ivan Butković direktno Paveliću ili nekome od nas, nije slao novčanu pomoć, ali je

---

²⁹ George Desbones, francuski odvjetnik koji je branio ustaške atentatore na kralja Aleksandra.

možda davao Došenu odnosno nekom drugom ustaši koji je vršio sakupljanje za ustaški pokret.

Da li je vama bilo poznato po kakvim zadacima će Branko Jelić putovati u Ameriku i kakve ste mu direktive vi u vezi s tim dali?

Budući sam bio s Brankom Jelićem u stalnom pismenom kontaktu, to sam znao da će on putovati u Sjevernu Ameriku, međutim se ne sjećam, da li mi je prva vijest o njegovom putovanju u Ameriku došla od njega samoga ili mi je Pavelić pisao da ga šalje u Ameriku. To je bilo početkom 1934. godine. U to vrijeme u Sjevernoj Americi nastala su previranja među američkim Hrvatima kojima je najviše doprinesao Krnjević sa svojim predavanjima po raznim mjestima Amerike. U ovim predavanjima i govorima Krnjević je istupao protiv ustaškog pokreta, ali ne i protiv ličnosti Pavelića. Pavelić je, s ciljem pobijanja razgovora stvorenog po Krnjeviću poslao u Sjevernu Ameriku Branka Jelića. Ja sam također Branku Jeliću prije njegovog odlaska pisao, da radi svim silama na širenju ustaškog pokreta među američkim Hrvatima, tj. neka spriječi djelovanje Krnjevića, mislim, neka radi na skupljanju pomoći za jačanje ustaškog pokreta i ustaške emigracije u Europi, kao i to da potpomogne izdavanje lista "Nezavisna država Hrvatska", kojeg je izdavao Došen, tj. pisao sam mu neka piše članke za taj list, koje članke on međutim svojim imenom nije smio potpisivati, jer mu je američka vlast zabranila političko djelovanje na traženje jednog američkog člana Kongresa, inače rođenog Hrvata.

Tko vas je u Beču još posjećivao osim ustaše Drage Gregorića?

Vrlo često nas je posjećivao i to barem svake godine jedanput dr. Joso Sunarić iz Sarajeva, inače pobornik ustaštva. Prilikom njegovih posjeta Beču donosio nam je izvještaje o stanju u domovini a mi smo mu davali direktive za rad, a i Pavelić mu je lično pisao pisma u Beč. Direktive su bile uvijek iste – jačanje ustaškog pokreta u domovini, širenje propagande itd. Osim dr. Sunarića došao je k nama u Beč i dr. Puk koji je također donosio izvještaje o stanju u zemlji, o radu itd. Iz razgovora sa Pukom mogao sam razabrati da je on odobravao rad dr. Mačeka i bio zadovoljan njegovim radom, a on je u stvari radio na tome da svi ustaše glasaju na izborima za Mačekovu hrvatsku seljačku stranku. Bio je protiv toga, što se dr. Buć ustaša, izrazio i propagirao apstinenciju na izborima. Izražavao je negodovanje zbog poteškoća u ustaškom radu u domovini, a naročito o organizovanju ustaštva, jer da policija to na svakom koraku sprječava. Iz njegovih riječi sam razabrao da ne voli Slavka Kvaternika, iz ličnih motiva u svakom slučaju, više nego iz političkih. Puk je kod mene bio jedanput prije

1934. godine, jedanput poslije marseljskog atentata, a ne sjećam se točno, možda je bio i tri puta. Dr. Sunarić je bio lični prijatelj Sarkotića već od davnih vremena, pa je najviše zalazio k njemu, a s njim sam se i ja sastajao kod Sarkotića, dok Puk je bio bliži meni pa sam ga ja posjećivao u hotelu, gdje smo razgovarali o radu i djelovanju ustaške organizacije u domovini.

Koji su sve ustaše pred vama položili prisegu, osim Gregorića?

Ja nisam nikada primio prisegu ni jednog ustaše, pa niti Gregorića, makar to stoji u dokumentu kojeg sam ja potpisao.

Prije nego pređemo na daljnji tok istrage molim da u zapisnik unesete neke nove momente, kojih sam se sjetio, a u vezi su sa pitanjima postavljenim mi 7. ovog mjeseca.

Osim onog što sam naveo da sam pisao Anti Došenu u cilju sakupljanja pomoći ustašama-emigrantima, znam da su se ustaše, koji su bili zatočeni na otoku Sardegni od strane talijanske vlasti poslije marseljskog atentata, početkom 1936. godine obratili na ustaško društvo "Prosvjeta" ili na Kodanića, bivšeg odgovornog urednika "Griča" da im pomognemo novčano i materijalno, jer da žive u vrlo oskudnim prilikama. U tu svrhu sam ja dao prijedlog ustaškom društvu "Prosvjeta" da među nama – ustašama emigrantima koji smo boravili u Austriji – izvrše sakupljanje pomoći na ove ustaše na Sardegni. Svi ustaše su tada dali po štogod, a ja se sjećam da sam dao nekoliko pari veša. Osim ovih sakupljanja koja su vršena u Austriji, pisao sam Anti Došenu, da oni u Americi organiziraju sakupljanje pomoći za ove ustaše, a ustašama u Sardegni pisali smo da se direktno povežu sa Ante Došenom u Americi, jer da će on sakupiti izvjesne sume njima za pomoć. Rezultat ovih sakupljanja nije mi bio poznat.

Nadalje se sjećam, da sam u ustaškim novinama "Nezavisna država Hrvatska" čitao članak o posjeti Butkovića Jugoslaviji, a sjećam se također da mi je ustaša Gregorić pričao, kako je on sa svojom grupom ustaša pratio Butkovića po Jugoslaviji i osiguravao ga. Da li sam ja ovaj članak o posjeti Butkovića Jugoslaviji poslao Došenu, ne sjećam se.

Recite nam da li ste vi u Beču živjeli pod imenom "Gospar", odnosno da li ste pod imenom tim bili poznati u krugu ustaša?

Da, mene su ustaše poznavali i nazivali imenom "Gospar", a tim imenom me je prvi nazvao Branko Jelić 1930. godine, kada je došao u Beč.

Opišite nam preko kojih lica ste održavali veze sa ustašama u Italiji, odnosno sa samim Pavelićem?

Sa drugim se nisam dopisivao osim sa Pavelićem, a veza sa Pavelićem je uglavnom održavana poštom. Osim ovakove veze svaki puta, kada bi koji ustaša odlazio u posjete Paveliću, slao sam po njima pisma, izvještaje, pa se tako sjećam, da sam u nekoliko navrata poslao po Perčecu, Servatziju, moguće po Branku Jeliću i drugima, ali se ne sjećam po kome.

Opišite nam radi čega je Servatzi iz Italije otišao u Beč?

Mislom 1929. godine pred Božić da je Servatzi došao u Beč i posjetio me, pa mi je pričao da je došao radi nabavke odnosno kupovine poklona Pavelićevoj djeci za Božić. Koliko mi je poznato ostao je u Beču dva dana i te igračke koje je kupio za Pavelićevu djecu zbilja sam kod njega vidio.

Da li vama može biti shvatljivo, da Sarvatzi, koji je bio jedan organizator ustaškog pokreta i organizator "ličkog ustanka", organizator atentata na kralja Aleksandra, organizator terorističkih akcija u Jugoslaviji, da Servatzi kao takav dolazi u Beč u cilju nabavke dječjih igračaka kao poklon Pavelićevoj djeci za Božić?

Prvi put je Servatzi zbilja radi toga došao, bar je tako meni svoju posjetu prikazao. Međutim, poznata je stvar da je Servatzi bio stari konspirator, pa je vrlo rijetko govorio o svojim poslovima. Druga posjeta Servatzija u Beč uslijedila je u 1931. ili 1932. godini, dakle u ono vrijeme, kada su zbilja vršene terorističke akcije, a došao je, kako mi je sam rekao, u cilju nabavke "žabica", tj. eksplozivnih bombica koje su slate u Jugoslaviju i bacane po putevima kao nagazne bombice. Kupio ih je negdje u I. rajonu Beča, pa kad je došao k meni u stan pokazao mi je paket s bombicama, ali nije otvarao, odnosno nisam tražio da otvori i da mi pokaže kako izgledaju. Za ovu trgovinu, gdje je nabavljao te žabice, on je znao i ranije. Ne znam da li je i oružje tom prilikom nabavio, jer za oružje je bila potrebna dozvola vlasti. Ako je u stvari oružje i kupio u manjim količinama jer je postojala kontrola prilikom prebacivanja preko granice. kako sam naveo, konkretno o oružju nije mi ništa poznato.

Gdje je Servatzi nabavljao eksploziv kojim je punio paklene mašine u cilju vršenja diverzija i sabotaza na saobraćajnim sredstvima u domovini?

Konkretno ne znam, ali mislim da mu ga je bilo daleko lakše nabaviti u Italiji, nego u Austriji, jer je on u Italiji u Rigeccio bio vlasnik nekakvog rudokopa, za kojeg je mogao

legalno nabaviti eksploziv. Što se tiče eksploziva znam da su ga ustaše u "ličkom ustanku" imali, jer su eksplozivom digli u zrak jednu žandarmerijsku stanicu negdje kraj Gospića.

Nama je poznato da je vas u Beču posjećivao mađarski generalni konzul u Trstu baron Miške – Gerstenberger Eugen, pa objasnite radi čega je on vas posjećivao te da li ste pomoću njega održavali vezu sa ustašama u Italiji?

Prije 1929. godine Miške je bio ataše ili tajnik mađarskog poslanstva u Austriji i kasnije je premješten na dužnost u Budimpeštu odakle postavljen sa mađarskog generalnog konzula u Trstu. Njega sam upoznao u Beču, jer je njegova stara majka živjela u Beču. Posjećivao me je, kako dok je boravio u Beču, tako i kasnije kada je dolazio iz Trsta u posjet svojoj majci. Međutim, ništa mi nije bilo poznato da li je on imao vezu sa ustašama u Italiji, a ja preko njega nikada nisam podržavao vezu sa Pavelićem.

Naveli ste da sa drugim ustašama, osim sa Pavelićem niste imali nikakve veze, međutim mi posjedujemo pojedina vaša pisma koja ste vi slali i drugim ustašama u Italiji kao npr. Luki Čuliću, Sthepanu Šutu, Andriji Relji i drugima, a isto tako i Marijanu Šolji, od kojih su neki boravili sa Liparima, neki na Sardegni, a neki u Zadru itd. U tim pismima ste ih pozivali da ustraju u ustaškoj borbi i da se ne vraćaju u domovinu na poziv bivše jugoslavenske vlasti. Recite radi čega izbjegavate da date iskren odgovor u vezi s time?

Apsolutno je točno da sam ta pisma pisao i to mislim oko 1936. godine, a ako se ne varam to je ono što sam naveo da su se obratili za pomoć, kao i za savjete što bi trebali učiniti, jer je u to vrijeme bila vršena aktivna propaganda sa strane jugoslavenskih vlasti u Italiji. Točno je da sam im davao savjete da ostanu i dalje u emigraciji, jer sam se svestrano zalagao za ustaški pokret i u tome sam imao svoj cilj, a njih sam bodrio da ne bi malaksali. Mislim da smo im iz Austrije slali i ustaške novine, koje smo dobivali iz Amerike "Nezavisna država Hrvatska".

Iz svega gornjeg se zaključuje, da vi ne samo surađujete sa Perčecom, koji je djelovao u Beču, nego isto tako i sa Servatzijem, koji kao organizator terorizma djeluje u Rijeci i to ne samo da ustaški djelujete do marseljskog atentata, nego itekako aktivno rukovodite ustaškim radom za sve vrijeme do 1938. godine, odnosno sve do osnutka NDH, kada je taj aktivan rad ostalim ustašama bio onemogućen.

Točno je da sam ja surađivao sa Perčecom, a i sa Servatzijem u toliko da bi nabavio te eksplozivne "žabice", kada me je on posjetio u Beču. Međutim, ja Servatziju nisam pomogao

da on nabavi te "žabice" jer ih on nabavio je sam i pokazao meni kada ih je nabavio. Što se tiče mojeg kasnijeg ustaškog djelovanja, odnosno mog rukovođenja ustaškim pokretom, priznajem da je to bilo, ali ne na moju inicijativu, nego sam onima koji su se na mene obraćali 1938. godine, tj. dok su ostali ustaše znali da se nalazim u Beču. Međutim, poslije mog odlaska u Schvering to je bilo prekinuto. Dakle, moji raniji navodi da ustaški uopće nisam djelovao poslije marseljskog atentata, moram priznati odgovaraju istini.

Vi ste nakon dolaska Nijemaca u Austriju bili uhapšeni, pa molimo da objasnite sve u vezi vašeg hapšenja?

Prvi od Hrvata mislim da sam ja bio uhapšen, a kasnije su bili uhapšeni još devetorica kao Kodanić, Brožičević, mislim Cankl i drugi. Moje hapšenje je izvršeno drugi dan nakon dolaska Nijemaca. U početku sam se nalazio u ćeliji skupa sa raznim uhapšenima pripadnicima raznih nacija, među kojima sam ja bio jedini Hrvat. Nakon osam dana mene su stavili u istu ćeliju u kojoj su bili još devet Hrvata. Svi ovi ustaše dva tri dana poslije toga su bili pušteni, a u zatvoru sam zadržan samo ja i Kodanić. Interesantno je da sam bio za sve vrijeme samo jedanput saslušan i to ni riječi o radu za ustaški pokret, pa sam zaključio da ustaški pokret nijesu smatrali neprijateljskim, nego su me samo pitali da li sam član monarhističkog austrougarskog pokreta i da li sam surađivao sa austrijancima koji su antinacistički djelovali. Jasno da svega toga kod mene nije bilo, da se nikada nisam miješao u unutarnju politiku Austrije, pa sam nakon 4 do 5 nedjelja pušten na slobodu, ali morao sam se dva puta tjedno javljati Gestapou. Kasnije sam u mjesecu kolovozu bio pozvan u Gestapo, gdje mi je saopćeno da moram napustiti Beč i odseliti u Schvering. Kasnije sam saznao da je to bio zahtjev jugoslavenskih vlasti.

Nama je poznato da je skupa s vama bio uhapšen i Alfred Neumann Furjaković, koji je odmah pušten na slobodu i primljen u službu Gestapo. Recite, što je vama o tome poznato?

Alfred Neumann je bio izdavač "Pregleda štampe" (Presseeschau) stranih novina, koje su ustvari bile nastavak izdavanja "Griča", nakon Perčecovog odlaska u Mađarsku. Doduše nije bio onakvim stilom pisan kao "Grič" ali je sadržavao sve izvatke iz inostranih novina, koji su pisali protiv beogradskog režima, ali bez komentara. Nisam uopće znao da je bio uhapšen, niti s sa mnom nalazio u ćeliji, a isto tako nisam naknadno saznao da je namješten u Gestapou. Međutim, poznato mi je, da je imao vrlo dobre veze sa austrijskom policijom prije dolaska hitlerovaca u Beč. Podatke za svoj "Pregled novina" dobivao je od austrijske policije,

jer je imao jednog svog starog druga u uredu policije za zaplijenjenu štampu. Mislim da "Pregled štampe" poslije 1938. godine nije više izlazio.

Nama je poznato da je Furjaković vrlo aktivno surađivao s vama u radu i da je od vas dobivao upute za rad, odnosno bio je vaš pomoćnik s te strane. Da li to odgovara istini?

Furjaković je na vlastitu ruku radio, a izdavanje "Pregleda štampe" otpočeo na prijedlog Perčeca, a ne sjećam se da li se je Perčec prije toga sa mnom savjetovao. Perčec je bio sa Furjakovićem vrlo dobar i intiman. Ja sam prilično rijetko dolazio sa Furjakovićem u dodir.

Ne odgovara istini da ste se vi dva puta tjedno morali prijavljivati u Gestaopu samo radi vašeg boravka u Beču, tj. da ih o tome obavijestite, jer je nama poznato da ste nakon izlaska na slobodu ostali u vrlo dobrim odnosima sa nekim činovnicima Gestapoa, s kojima ste se češće sastajali, pa objasnite radi čega ste se sastajali s njima?

Kako sam naveo ja sam dva put tjedno morao odlaziti prijaviti se u ured Gestapoa. Tamo sam morao dugo čekati dok sam došao na red, ali kategorički odbijam da sam imao neke posebne razgovore sa pojedinim činovnicima Gestapoa, odnosno da sam bio njihov saradnik.

Da li vi poznajete činovnika Gestapoa Frieda Polla?

Ja ga ne poznam i to je prvi put da čujem njegovo ime. Poznavao sam nekog čije prezime počinje sa "L", a čini mi se zvao se Lose, koji me je saslušavao, međutim kojega poslije izlaska iz zatvora nisam vidio.

Koji vas je gestapovac pratio u Berlin radi preseljenja u Schvering i što ste u Berlinu radili?

Bio sam pozvan u kolovozu 1938. godine u Gestapo u Beču, pa mi je saopćeno da ću putovati u Berlin u centralu Gestapoa, a kao pratnja da će mi biti dodijeljen neki činovnik Franz Huber, koji je inače bio namješten u centrali Gestapoa u Berlinu. Slijedećeg dana smo putovali i kada smo stigli u Berlin, Huber me je odveo u centralu Gestapoa pred gruppenfurer Millera koji mi je rekao da se moram preseliti u Schevering, tj. stavili su mi na raspoloženje da biram da li ću u Keningsberg, Stettin, Rostoch ili Schvering, pa sam ja izabrao ovo

najmanje mjesto. Kad mi je to saopćeno onda mi je kao pratnja dodijeljen jedan drugi činovnik iz centrale u Berlinu, pa sam njegovom pomoću u Schveringu našao stan, pa sam koncem rujna došao u Beč po ženu i pokućstvo, naime, ja sam se odmah povratio u Beč da se pripremim, a u međuvremenu mi je bio ispražnjen stan u Schveringu.

Šta vam je poznato o tome da je Huber bio neko vrijeme šef Gestapoa u Beču?

O tome mi nije ništa poznato, jer je on bio prilično mlad, ali znam da je poslije toga postao policijski ataše u Tokiu. To mi je pričao Heln Hans, koji je skupa sa mnom bio u ćeliji.

Kako često ste dolazili u dodir sa funkcionerima Gestapoa u Schveringu?

U početku sam se morao javljati svaki tjedan, a kasnije tek onda u koliko sam htio napustiti grad. Osim toga prilikom posjeta bivših jugoslavenskih državnika kao princa Pavla, Cincar Markovića, ministra predsjednika itd., bio sam u te dane stavljen pod pasku Gestapoa i morao sam stanovati u njihovoj zgradi.

Nama je poznato da ste vi i nakon odlaska iz Beča uz odobrenje centrale Gestapoa u Berlinu slobodno dolazili u Beč, pa objasnite radi čega ste dolazili i tko vam je u centrali Gestapoa dao odobrenje za putovanje u Beč?

Tko mi je dao dozvolu u Berlinu to ne znam, ali točno je da nisam mogao putovati bez odobrenja centrale Gestapoa. Preko ureda Gestapo u Schveringu tražio sam da mi se odobri putovanje, pa bi i oni odobrenje centrale Gestapoa i saopćili. U Beč sam putovao po odobrenju Gestapoa i to jedanput kada je umro Sarkotić i tada sam ostao tri ili četiri nedjelje u Beču. Jedanput smo ja i žena, odnosno dva puta putovali preko Beča u Graz, da posjetimo moju sestru.

Poznato nam je da ste dana 27.IX.1938. godine, prilikom posjete Beču, osim Sarkotića posjetili i prostorije Gestapoa, pa recite iz kojih razloga?

Nije istina da sam ikada posjetio prostorije Gestapoa, a točno je da sam Sarkotića posjetio. Ako se ne varam, to što vi navodite da sam posjetio prostorije Gestapoa 27.IV.1938. godine jeste točno, ali to nije bilo poslije moga preseljavanja u Schvering, nego poslije mog povratka iz Schveringa gdje sam našao stan. Točno je to bilo jedan dan prije moga odlaska iz Beča u Schvering, a ako se ne varam bio sam pozvan da se izjasnim radi čega još nisam oputovao.

Prilikom vaše posjete Grazu 1939. godine rekli ste Klobučarić Bani da ćete se možda vidjeti u "Nezavisnoj državi Hrvatskoj", prije nego misli, pa objasnite na koji način ste dolazili do ovakvih konkretnih zaključaka?

Moguće je da sam mu to rekao, ali bez ikakvih konkretnih podloga za to. To sam mu valjda samo tako rekao da ga ohrabrim, jer je on bio pesimista i nije vjerovao da će doći do NDH. Klobučarić je prije svjetskog rata bio kod vlade u Zagrebu, a kasnije je izvjesno vrijeme gledao sa simpatijama na naš pokret, bio je prijatelj dr. Ivice Franka.

Poznato nam je da ste prilikom posjete Graza raspolagali priličnim sumama novca, pa u vezi s time navedite kojim načinom ste došli do tog novca?

Mi u Schveringu nismo nikada ni raskošno ni oskudno živjeli, jer sam ja stalno dobivao mađarsku penziju kao potpukovnik u mirovini, a moja žena je imala dohotke sa tvornice cipela i kože u Temišvaru, odakle je kasnije preselila u Cluj.

Kako vi objašnjavate ovakav, više nego prijateljski stav Gestapoa prema vama, a naročito činjenicu da vam lično, visoki funkcioner gestapoa gruppenfirer Miller saopćava da se preselite u Schverin, a kasnije u 1941. godini i poveziva sa ustašama Artukovićem i Benzonom, u koju vam svrhu stavljaju na raspoloženje i jednu radio stanicu?

Stav Gestapoa prema meni bio je korektan, tj. niti je bilo šta protiv mene, a niti sam osjetio kakav prijateljski stav. To što sam ja prilikom osnutka NDH bio poslat od Millera tumačim time, da je Miller bio šef odsjeka Gestapoa, koji je imao pitanje stranih državljana.

U ranijem zapisniku ste naveli da je dr. Benzon doputovao u Berlin kraće vrijeme prije osnutka NDH i da je tamo aktivno djelovao na stvaranju NDH. Objasnite u vezi s time što vam je Benzon rekao od koga je on dobio konkretne zadatke i kakovi su ti zadaci bili prilikom odlaska iz domovine?

Kako sam već naveo 2. ili 3. aprila 1941. godine dobio sam od studenta Vilka Riegera iz Berlina brzogjav da pođem u Berlin, pa sam ja uz pomoć Gestapoa i Berlina tek 8. došao k njima u Berlin. S njima me je povezao gruppenfirerr Miller, rukovodioc Gestapoa u Berlinu. Sa Benzonom sam se razgovarao o njegovu odlasku iz domovine, ali mi konkretno ništa nije rekao, s kojim zadacima i od koga je poslan. Činjenica je, da je Benzon vrlo aktivno djelovao, a u radu je koristio i razne naše studente koji su se nalazili u Berlinu. Oni su vršili tekličku – kurirsku službu i prepisivali su razne dopise na mašinu koje je sastavljao on i Artuković. Naime Benzon je u cilju jačanja pozicija u Berlinu pozvao k sebi Artukovića koji je inače bio

poznat ustaša, tako da su oni zajednički djelovali do mog dolaska, a onda sam i ja radio. Znam da je Benzon kad je čuo da je Slavko Kvaternik proglasio NDH rekao "Slavko je dobro radio".

Da li Vam je Benzon šta rekao, da je on donio jedan memorandum predstavnicima njemačkih vlasti?

Ništa mi Benzon o tome nije pričao.

Kakav je odnos vas ustaša bio sa Kaltenbrunnerom funkcionerom NSDAP-a?

Tih dana kad sam boravio u Berlinu došao sam jedanput Benzону, gdje sam našao osim Artukovića još jednog gospodina u civilu. Meni se čini da mi ga je tada Benzon predstavio kao Kaltenbrunnera, a za njega sam kasnije vrijeme NDH čuo da je postao zamjenik Himlera. Malo poslije toga Kaltenbrunner je sa Benzonom izišao van, a mislim da je sve to bilo prije proglašenja NDH, a možda je bilo baš i 10.IV. prije podne. Svakako znam da NDH još nije bila proglašena.

Poznato nam je da je ustaškoj organizaciji vašim zauzimanjem uspjelo nagovoriti engleskog parlamentarca Rlays Daviesa da u javnim govorima ističe i propagira ustaški pokret. Objasnite, na koji ste način vi to obavili?

Početak rada na propagiranju ustaške organizacije parlamentarca Deviesa nije mi bio poznat, ali znam da je u engleskom parlamentu istakao hrvatsko pitanje, pa smo i kasnije na moj prijedlog njemu slali razna izdanja ustaških novina kao "Grič" i "Croatia", da sam pisao ustašama u Ameriku (Došenu) kad sam čuo da Devies namjerava putovati u Ameriku, da ga pristojno dočekaju i da ga zamole da im održi predavanja u cilju širenja i jačanja ustaškog pokreta. Mislim da je Devies za ustaški pokret radio od 1928. pa sve do početka rata 1939. godine.

Tko je bio Jakovčić Ivan, koji je aktivno radio i surađivao sa ustaškim pokretom u Beču?

Jakovčić je jedan penzionisani rimokatolički svećenik rodnom mislim iz Hrv. Primorja. Kao svećenik je imao župu negdje oko Grubišnog Polja, još prije prvog svjetskog rata. Radi svog hrvatstva bio je penzionisan, a u toku rata bio je vojni svećenik, a po osnutku biv. Jugoslavije ostao je u inostranstvu i bio je svećenik jugoslovenskog poslanstva u Beču. Zbilja je bio vatreni Hrvat, i stalno se je nalazio u krugu Sarkotića, mene i drugih ustaša. Nije lijepo

bio gledan od ostalog svećenstva, jer je kao svećenik živio sa nekom ženom, koja se zvala Kovačević ili Kovačić, a s njom je imao i djece.

Opišite nam što vam je sve poznato o Brožičević Jurju?

Upoznao sam ga 1935. godine u jesen kada je iz Belgije iz Louvaiena došao u Beč da nastavi studije. Bio je vrlo bistar dečko i vrlo dobar student. Politički je bio potpuno na ustaškoj liniji i potpomagao nas je koliko je bilo potrebno na propagandnom i prosvjetnom. Ja sam njega pomagao kod studija na usavršavanju njemačkog jezika. 1935. godine kao i svi ostali ustaše bio je i on zatvoren, ali je bio odmah pušten, jer je počeo štrajkovati gladu. Poslije mog odlaska u Schvering nisam se s njime dopisivao, ali kad sam došao na pogreb Sarkotiću s njime sam se sastao par puta. Kad sam ja poslije osnutka NDH putovao za domovinu u Beču sam se sastao s Brožičevićem, pa smo zajednički nastavili put za domovinu.

U domovini je trebao dobiti jedan položaj u ministarstvu vanjskih poslova u novinarskom uredu, ali kako je bio u vrlo lošim odnosima sa Mladenom Lorkovićem, koji je tada bio državni tajnik za vanjske poslove, koja razmimoilaženja postoje iz ličnih razloga još za vrijeme emigracije, to tu dužnost nije primio, nego je poslan u Beč kao dopisnik "Hrvatskog naroda", naime on se povratio u Beč bez ikakvog zaduženja, pa je tu dužnost naknadno primio. Ubrzo je postao predsjednik ili potpredsjednik društva stranih novinara, pa je zbog jedne netaktičke izjave protiv Italije sa tog položaja na traženje talijanske vlade bio pušten. Isto tako je bio razriješen dužnosti dopisnika "Hrvatskog naroda" također na traženje Talijana. Mislim da je to bilo koncem 1942. godine.

Izvjesno vrijeme poslije toga čini mi se, da je dobio nalog ministarstva vanjskih poslova NDH da otputuje u Švicarsku u Bern i da tamo vrši novinarsku dužnost. Jedno 14 dana prije sloma Italije on je iz Švicarske obavijestio ministarstvo vanjskih poslova NDH da će Musolini biti srušen i da će Italija priključiti se saveznicima, naime on je to poručio jedno 14 dana prije pada Musolinija, ali sad ne znam da li je radi toga specijalno bio pozvan u Zagreb u vezi detaljnijih obavještenja ili je nešto kasnije došao u Zagreb. Svakako znam da mi je on sam to pričao, ali mi nije rekao tko mu je tu stvar povjerio u Švicarskoj i od koga je saznao. Znam da mi je osim toga pričao, da mu je u ministarstvu vanjskih poslova predbacivano da izvor iz kojeg je doznao tu vijest nije tako pouzdan, jer da se nije desilo ono što je on rekao da će Italija odmah preći na stranu saveznika.

Kad je on trebao ponovno krenuti na svoju dužnost u Švicarsku, ja sam mu rekao da se nastoji u Švicarskoj što više približiti saveznicima i da radi za hrvatsku stvar kod njih, te da rekne da su Hrvati spremni riješiti se nacionalsocijalista i fašista ukoliko to oni budu

zahtijevali. Rekao sam mu, da reče saveznicima da su Hrvati po osjećajima na njihovoj strani, ali da smo prisiljeni da se nalazimo u sklopu sa Nijemcima. Meni je bilo poznato da je Brožičević imao dobre veze sa Englezima, Francuzima (De Geulistima) i sa Portugalcima, ali mi prilikom pričanja Brožičević nije konkretizirao ništa u vezi tih njegovih veza. Poslije njegova odlaska nisam od njega dobio nikakav list, a niti bilo što saznao o njegovom radu.

Mislím koncem 1944. godine, da me je ministar vanjskih poslova dr. Alajbegović pitao za mišljenje o Brožičeviću, da li ga poznám i kakav je čovjek, pa kad sam ga najpohvalnije ocrtao, upozorio sam ministra nadalje da je Brožičević čovjek koji ima vrlo dobre veze sa Englezima, Portugalcima i Francuzima u Švicarskoj i da je on ono lice koje je preko tih veza uspjelo čitavih 14 dana prije pada Musolinija saznati za to i obavijestiti o tome vladu NDH. Isto tako mislim, da sam također koncem 1944. godine uputio da se poveže sa Brožičević nekog novinara, Dalmatinca, koji je putovao u Švicarsku, ali mu se ne sjećám imena. Nisam mu mogao dati adresu Brožičevića, jer je nisam ni sam imao, nego sam ga savjetovao da se obrati na društvo stranih novinara u Bernu, jer će oni to sigurno znati. Poznato mi je i to da je dr. Brožičevića švicarski konzul u Zagrebu Koestli vrlo štovao i pohvalno o njegovom radu u Švicarskoj govorio, tj. da je vrlo dobro viđen u krugu švicarskih vlasti. To mi je pričao sam konzul, ali mislim još prije nego se je ministar Alajbegović za Brožičevića interesirao.³⁰

Da li ste ove direktive koje ste dali Brožičeviću u vezi povezivanja sa saveznicima samoinicijativno postavili ili sa znanjem nekoga od vlasti NDH?

To sam napravio vlastitom inicijativom, što je u stvari bio savjet, tako da o tome nisam ni kasnije nikoga obavještavao, niti Pavelića, niti bilo koga drugoga. Isto tako ni Alajbegoviću nisam kazao kakve sam upute dao Brožičeviću.

Kakve je korake NDH još poduzela u cilju zbližavanja s Englezima i Amerikancima?

Neslužbeno, tj. slučajno doznao sam od generala Sertića da je Pavelić izdao naređenje svim zapovjednicima vojnih viših jedinica duž Jadranske obale, da, ukoliko dođe do iskrcavanja saveznika, da se ne bore protiv njih, nego neka se povlače ili predaju, je da NDH nije u ratnom stanju s njima. Zapovijed je izdata u jeseni 1944. godine, tajno.

---

³⁰ Više o tajnoj politici diplomacije NDH u Švicarskoj u: Tomislav, JONJIĆ, O pokušaju osnivanja Hrvatskoga komiteta u Švicarskoj 1943. godine: diplomatska izvješća senjanina Josipa Milkovića, *Senjski zbornik*, 38, 2012., 217-332.

30. aprila 1945. godine Pavelić je stavio na raspoloženje zarobljenim engleskim i američkim pilotima nekoliko aviona NDH i omogućio im da odlete u Fogiu. Ovi avijatičari su mislim od Pavelića samoga ili od hrvatske vlade nosili memorandume i ponude vrhovnom zapovjedništvu savezničkih snaga u Italiji u cilju primirja. Memorandum niti ponude nisam čitao, a sam Pavelić mi je rekao da su oni odletjeli i odnesli te memorandume i ponude. To mi je rekao prilikom mog zadnjeg referata 1. ili 2. maja 1945. godine. Ništa mi nije Pavelić detaljizirao o tim memorandumima. Sljedećih prvog ili drugog dana, došao je k meni ministar Vrančić za savjete kako se treba držati ako parlamentarac, jer da on po nalogu Pavelića, a uz znanje Nijemaca u pratnji kapetana bojnog broda Vrkljana (tumač) putuje preko Celovca u susret saveznicima u cilju vođenja pregovora. Prišao mi je, kako tako jer nosi razne memorandume i ide u cilju sklapanja primirja. Detaljno mi nije poznato.³¹

Da li imate još nešto reći u vezi ranijeg pitanja o pokušaju vlade NDH da stupi u kontakt sa saveznicima?

Decembra 1944. godine kad sam došao na referat Paveliću, poglav. župan Prebeg pričao mi je da je u vezi priprema za preseljenje vlade u Njemačku od strane ministara palo više prijedloga. Kako je došlo do tog razgovora s Prebegom, ne bi mogao reći, ali vjerujem da je sigurno bio razlog napredovanje jedinica Crvene Armije u Mađarskoj, pa je pitanje preseljenja vlade postalo aktuelno. Diskutovalo se je na sjednici ministara o tome kako bi bilo najzgodnije da se preseli vlada, da se donese jedan zajednički prijedlog, koji bi u tom smjeru uručili Nijemcima. Između ostalih prijedloga, koji mi nisu najsigurnije poznati, pričao mi je Prebeg da je ministar vanjskih poslova Alajbegović dao prijedlog da bi najbolje bilo da se vlada preseli u Tirol. To je motivisao time da će u Tirolu biti bliže Englezima i Amerikancima, te da bi na taj način mogli lakše doći u dodir s njima, u cilju pregovora. Kakav je prijedlog bio poslat Nijemcima, ne znam, ali znam da je konačan rezultat bio, da su Nijemci odredili Graz kao sjedište vlade.

---

³¹ Radilo se o posljednjem pokušaju vrha NDH da stupi u kontakt s Saveznicima tijekom travnja i svibnja 1945. Zbog toga da se prije svega omogućiti predaja vojske NDH Britancima upućene su dvije misije. Dana 4. svibnja poslan je poručnik Vitomir Dubaj s tri zarobljena britanska pilota koji su bili ratni zarobljenici, a potom 5. svibnja i Vjekoslav Vrančić s mornaričkim kapetanom Andrijom Vrkljanom (kao prevoditeljem) u savezničko vrhovno zapovjedništvo za Sredozemlje. Međutim, prvu misiju su zaustavili partizani, dok su Vrančić i Vrkljan umjesto da ih Britanci odvedu na sastanak, smješteni u logor za ratne zarobljenike. Jozo, TOMASEVICH, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941-1945.*, EPH Liber: Zagreb, 2010., 846.

Kojom prilikom vam je dr. Juraj Brožičević pripovijedao o svom djelovanju u Švicarskoj i kako to da se on vama povjerio?

Kada je on došao na poziv vlade NDH, odnosno na poziv ministra vanjskih poslova Perića iz Švicarske u Zagreb, u vezi njegovog pismenog izvještaja o padu Musolinija i mogućnosti pristupa Italije saveznicima, mislim u julu 1943. godine, za vrijeme svog boravka u Zagrebu došao je posjetiti mene kao starog poznanika. Dr. Brožičević je došao k meni u stan i zadržao se je na objedu. Poslije ručka u četiri oka mi je pričao da je preko svojih veza, koje je imao u krugovima Engleza, Francuza i Portugalaca saznao o padu Mussolinija, ali nije konkretizirao od koga je to dobio. O svom radu u Švicarskoj govorio mi je da je on poslat samo kao novinar, ali da šalje razne važnije izvještaje o obavijestima izravno ministarstvu vanjskih poslova NDH. Ministarstvu vanjskih poslova slao je vijesti tajne naravi. Svoje izvještaje Brožičević je slao pomoću kurira jedne trgovinske delegacije NDH sa sjedištem u Zurichu. To je bila legalna ustanova NDH u Švicarskoj, koja je bila podređena ministarstvu vanjskih poslova. Brožičević mi je nadalje pričao da većina Hrvata kod te trgovinske delegacije ništa ne radi nego raskošno žive i na vlastiti način trguju, a nipošto ne na račun i korist NDH. On da je o tome službeno obavijestio ministarstvo vanjskih poslova. Nadalje mi je Brožičević pričao kako on aktivno djeluje na propagandnom polju u cilju jačanja NDH među svojim poznatim ljudima. Imao sam dojam da među tim svojim poznatim ljudima Brožičević nije imao samo novinare, nego da je njegov krug daleko širi. Vjerovao sam također da su i ti novinari pa i druga lica bili poslani iz svojih zemalja slično, kao što je i Brožičević bio poslat iz NDH sa izvjesnim zadacima, a pod vidom novinarstva.

Da li je Brožičević u to vrijeme bio primljen od Pavelića?

U koliko ja znam nije bio primljen, nego je sam radio sa ministarstvom vanjskih poslova. Znam da je u 1941. godini tražio da ga primi Pavelić, ali je to Pavelić odbio. Brožičević Pavelića lično nije volio makar je bio ustaški stopostotno nastrojen, doduše nije mu se naročito sviđao autoritativni režim, ali je svejedno zdušno radio za NDH.

Što je vas rukovodilo da Brožičevića uputite na to da kod saveznika zagovara interese NDH i kako ste se na to odlučili?

Ja sam već odavno, tj. još od prije ovog svjetskog rata simpatisao i sa svojim srcem bio na strani Engleske i Amerike, ali su okolnosti bile takve da se moralo biti na strani nacista. Jasno ilustrira moj stav u vezi s time i činjenica, da sam 1939. godine u kolovožu, kada sam primjetio da bi moglo doći do rata, pisao iz Schverina dr. Branku Jeliću u Ameriku,

da za slučaj rata nipošto ne dolazi ovamo, nego da ostane na drugoj strani, tj. na strani demokracija i da kod njih zastupa interese hrvatskog naroda. Da li je dr. Branko Jelić to moje pismo dobio i u koliko ga je dobio, da li se je baš moguće tih uputa držao, ne znam, ali je činjenica da je i poslije osnutka NDH Branko Jelić ostao tamo.³² Da bi to pismo čim sigurnije stiglo u Ameriku, iskoristio sam putovanje jednog poznanika iz Schvarina u Hamburg s preporukom, da to pismo preda na prvi parobrod koji će ići za Ameriku.

Osim ovoga kod davanja ovih savjeta Brožičeviću rukovodio sam se time, što sam već prilično rezervisano gledao pa čak i dvojio u vojni uspjeh Nijemaca u 1943. godini, a naročito nakon bitke kod Harkova. Tačno je, da sam u 1941. godini sasvim drugo mišljenje, tj. vjerovao sam u vojnu pobjedu Njemačke, a ne i u političku, što sam na dan proglašenja NDH na pitanje Benzona rekao mu u Berlinu, kada smo još tamo bili svi skupa. Znam da mi je Benzon tada rekao da sam pesimista i defetista. Baš u vezi Harkova, tj. poraza Nijemaca kod Harkova, ili bolje rečeno neuspjeha znam da sam Paveliću rekao prilikom referata da bi Njemačka sada trebala više na političkom polju raditi, jer da se iz toga vidjelo da je prodorna moć njemačkih snaga opala, a Pavelić mi je rekao, da ja ne trebam da se miješam u politiku, jer da je to njegova stvar. Naprotiv, Paveliću nisam ni tada savjetovao da pokuša uhvatiti vezu sa Englezima i Amerikancima, tim manje što me je upozorio da se ne miješam u politička pitanja.

Glavni razlog da sam Brožičeviću savjetovao zagovaranje interesa kod saveznika jest taj što sam iskreno naišao na čovjeka, koji je meni odani prijatelj i u kojeg sam ja imao povjerenja, a stajao je u dobroj vezi predstavnicima Engleza i Amerikanaca, odnosno zapadnih saveznika. Nadalje iz mojih poruka odnosno nastojanja da dr. Brožičević kod saveznika radi za interese NDH, nisam vidio nikakav neprijateljski stav prema NDH, tim manje što sam po pričanju Brožičevića vidio da je to bila i službena politika NDH, odnosno ministarstva vanjskih poslova NDH. Jasno, da mi on ništa konkretno u vezi svojih zadataka nije rekao, u najmanju ruku samo to što mu nisu predbacili zbog veze sa Englezima, Francuzima i Portugalcima jest jasan znak da su odobravali njegova nastojanja, pa sam ja iskoristio te njegove veze čim bolje i s moje strane nastojao nagovoriti ga da on produži tim radom. Jasno je da sam ovim mojim savjetima namjeravao da spasim NDH bez obzira na političke ličnosti ili režim. Isto tako je jasno da je ovaj moj rad bio u svojoj biti protivan Narodno oslobodilačkom pokretu i ciljevima NOB-a.

---

³² Ovo nije toliko nemoguće. Inače je Branko Jelić uhićen na brodu kraj Gibraltara te je cijelo vrijeme rata proveo u britanskom zatočeništvu (2. X. 1939.- 22. XII. 1945) na otoku Mann.

Molimo da nam detaljno opišete tok vašeg razgovora sa ministrom vanjskih poslova dr. Alajbegovićem o dr. Jurju Brožičeviću?

Ne mogu tačno reći, ali mislim da je to bilo u jesen 1944. godine, kada sam se u čekaonici Pavelića susreo s Alajbegovićem i on je tada, kao i ja, došao na referat Paveliću. Interesantno je da me je Alajbegović o Brožičeviću pitao bez ikakvog okolišanja. Pitao je direktno da li ga poznajem i što mislim i njemu. Rekao sam mu sve najpohvalnije, kako sam to već ranije naveo, pa me je na kraju pitao da li ja imam još veze s njime. Na to sam mu odgovorio da nemam. Da li je on u vezi s time spremao referat za Pavelića, ne znam. Prije mene je bio kod Pavelića na referatu, ali svakako poslije mog razgovora s njime o Brožičeviću, pa kad je svršio referat odmah se udaljio bez da sam ga vidio, pošto nije morao proći kroz čekaonicu.

Sa dr. Alajbegovićem o pitanjima vanjske politike nisam nikada razgovarao, ali zato jesmo o vojnoj situaciji na bojištima, koja ga je interesirala. Jasno je da sam o tome bio vrlo dobro upućen, jer sam o tome referisao Paveliću.

U ranijem zapisniku ste naveli da je dr. Maček 1930. godine posjetio u Beču Sarkotića, pa molimo da nam u detalje opišete taj sastanak?

Mislim da je to bilo u jesen 1930. godine, kada je Maček na proputovanju za Prag zadržao se jedan dan u Beču. Stigao je na večer, a sutradan ujutro me je Sarkotić telefonski obavijestio da ima posjetu i da dodjem kod njega u 11 sati prije podne. Kad sam došao k njemu, rekao mi je da je posjet bio najavljen, ali se ne sjećam od koga, posjet Mačeka, pa je radi toga mene pozvao. Dr. Maček je izvjesno vrijeme poslije toga došao u pratnji nekog mlađeg gospodina, kojeg je predstavio kao svog tajnika. Mislim da se zvao Bannaković ili Baneković, a mislim da je bio rodom iz okolice Jaske, ili je tamo bio odvjetnik. Dr. Maček se je s nama u razgovoru zadržao najviše pola sata, a došao je uglavnom da se osobno upozna sa Sarkotićem i da mu se zahvali za njegov rodoljubni dosadašnji rad. Ja i dr. Maček smo se poznavali još iz prvog svjetskog rata, kada je on bio zapovjednik jednog bataljona, a ja zapovjednik pukovnije. Nije bio moj podređeni, jer je baš u ono vrijeme kad sam ja zapovijedao tom pukovnijom on bio divizijska pričuva. Zahvala dr. Mačeka odnosila se je uglavnom na rodoljubni rad Sarkotića i njegovih suradnika. Makar se dr. Maček u toku cijelog razgovora interesirao za Pavelića, bilo mu je vrlo dobro poznato da smo mi ustaše i da s Pavelićem surađujemo.

U daljnjem razgovoru dr. Maček je iznesao razne podatke o stanju u Jugoslaviji, neke komentare iz svog procesa, a naglasio je i to kako je politički vrlo teško djelovati, ali iako je teror vrlo jak da duhom nije nitko klonuo. Kada je Sarkotić rekao da je u korist hrvatske stvari, da Hrvati u inostranstvu istupaju jedinstveno, a ne stranački, dr. Maček je to odobrio. Time je Sarkotić mislio uglavnom na djelovanje istaknutijih HSS-ovaca, kao Košutića i Krnjevića, želeći reći, da ih se upozori da kao HSS-ovci ne bi počeli samostalno istupati. Sarkotić je ovo rekao uvijeno bez da je spomenuo i jedno ime, a to je potkrepio rečenicom da kad jedan Englez dođe u drugu zemlju, nikada ne rekne, da je laburista, liberalac, ili konzervativac, nego da rekne da je on Englez.

Na kraju je dr. Maček rekao, da se on nada da ćemo mi i nadalje nastaviti našim radom iako je Sarkotić već u godinama. Mi smo mu obećali, pa je on zatim otišao.

O svom putovanju je, dr. Maček rekao da poslije podne nastavlja put za Prag, ali nam nije ništa rekao da putuje radi političkih pitanja, nego radi liječenja. Međutim, naknadno smo saznali da je dr. Maček u Pragu posjetio Pribičevića kao i to da se u tom međuvremenu sastao s dr. Krnjevićem, ali ne znam gdje.

Da li su austrijske vlasti znale za ovaj vaš sastanak sa dr. Mačekom?

Sastanak je bio organiziran vrlo tajno, tako da vlasti uopće o tome nijesu znale ništa. Dr. Maček je sa svojim pratiocem došao u zatvorenom automobilu, koji ga je pred ulazom čekao, pa je nakon razgovora s njime i natrag otputovao. Dr. Maček nikako nije htio dozvoliti da se dozna da je on nas posjetio, a nas je čak upozorio da to čuvamo kao tajnu. Mi smo to uglavnom i očuvali tajnom ali smo Pavelića svejedno o tome, porukom preko Perčeca, obavijestili. Čak smo se nadali da će dr. Maček i Pavelić posjetiti, ali smo saznali da se nije sastao.³³

Na čiju inicijativu je došlo do sastanka dr. Mačeka s vama?

Inicijativu je dao dr. Maček. On se je dao najaviti kod Sarkotića, ali na koji način nije mi poznato. Mi uopće nismo ni znali da je dr. Maček doputovao u Beč niti gdje je odsjeo.

Što je vama poznato o dolasku Budaka iz emigracije u Zagreb 1938. godine?

---

³³ Prema tvrdnji Jere Jareba na osnovu pisma Eugena Dide Kvaternika izgleda de se Maček ipak tada sastao s Pavelićem u vlaku, ali je navodno zbog nazočnosti Šubašića Pavelić odustao od otvorenog razgovora jer je Šubašića smatrao bliskim Karađorđevićevom dvoru.

Nije mi ništa u vezi s time poznato, a imao sam dojam da je on otišao iz Italije mimo volje Pavelića.

Vi ste u vašim pismima pisanim raznim ustašama u 1939. i 1938. godini naveli, da je Budak bio poslan od strane Pavelića s ciljem da putem pregovora poveže ustaški pokret s Mačekom HSS-om, pa nam objasnite od kuda je to vama bilo poznato.

Ja se ne mogu sjetiti da sam to nekome pisao, ali ako sam i pisao mislim da sam htio time pred ustašama možda stečeni loš dojam o tome opravdati, a to je bilo i moje lično mišljenje. Međutim, nikada ništa konkretno o tome nisam saznao.

U vašoj ranijoj izjavi ste naveli, da ste se upoznali s nekim činovnikom talijanskog ministarstva vanjskih poslova po imenu Leon 1932. godine, prilikom posjete Pavelića u Bresci. Objasnite nam radi čega se zadržavao ovaj predstavnik talijanskih vlasti i kod Pavelića?

Kad sam posjetio Pavelića u Brescii i par dana se kod njega zadržao, došao je jednog dana ovaj Leo, pa me je Pavelić s njime upoznao. Pavelić mi o njemu nije ništa pričao, pa nisam ni znao da je Talijanac, jer je vrlo dobro govorio njemački, tako da smo se za vrijeme ručka svi razgovarali na njemačkom jeziku. Gđa Pavelić mi je poslije njegova odlaska o njemu rekla, da je to neki činovnik talijanskog ministarstva vanjskih poslova, ali mi nije rekla radi čega je on k njima dolazio. Ne znam niti to da li je k Paveliću češće dolazio. S Pavelićem je došao na ručak i poslije ručka se je s njime povukao u jednu sobu.

Osim toga poznato mi je da je Pavelić za sve vrijeme boravka u Italiji bio osiguravan od talijanskih detektiva, a samo jedan je od njih i spavao s Pavelićem u istoj kući. Jedanput mi je Pavelić rekao da ovi detektivi njega ne samo čuvaju, nego i paze tko k njemu dolazi.

Opišite nam na čiju je inicijativu bio izdan "Hrvatski spomen znak" i što je on imao da označava?

Nakon što je već bio osnovan ured za odlikovanje i što sam ja već radio sa drugim ordenima, dobio sam jednog dana, čini mi se u listopadu zapovijed od Pavelića da mu donesem skicu za spomen znak, za one Hrvate koji su surađivali kod osnivanja NDH. Taj spomen znak odnosio se je prve ustaša koji su djelovali prije 1941. godine i na lica koja su u kapitulaciji Jugoslavije uzela aktivno učešće na stvaranju NDH. Da li je inicijator spomen znaka bio sam Pavelić ili mu je netko to predložio od ustaša, ne znam, ali meni se čini vjerojatnije da je on to napravio po nečijem prijedlogu. Predložio sam Paveliću nakon nekog

vremena nekoliko skica za taj spomen znak i on se odlučio za onaj znak, koji je imao u sredini jednog velikog "U", medaljon sa njegovom slikom, a ispod medaljona bio je datum 10. travnja 1941. godine. Taj spomen znak trebao je biti napravljen od bronzne, ali kad se je već počelo raditi na tim spomen znacima, dobio sam naređenje od Pavelića da se napravi izvjestan broj srebrnih spomen znaka, koji bi se dijelili onima, koji su surađivali za ustaški pokret više od dvije godine, tj. klasificiralo se je na ustaše koji su radili prije 1939. godine i na one koji su radili poslije do osnutka NDH. Podjela spomen znaka trebala je biti izvršena na prvu godišnjicu osnutka NDH tj. 10. travnja 1942. godine. Za odrediti kojim ljudima će biti dodijeljene spomen ustaški postrojnik (ne znam da li Blaž Lorković ili Sušić) trebao je sakupiti popis svih takovih lica. U tu svrhu održane su sjednice, pa znam da se nisu mogli složiti radi uslova kojim licima da se dodijeli. Kad je na kraju skupljen čitav spisak ustanovljeno je da bi ovaj spomen znak trebalo primiti ukupno oko 4000 ljudi.³⁴ Mene je iznenadio tako malen broj lica, jer sam predviđao da će biti barem duplo veći, pa sam dao napraviti 9000 komada bronzanih i 1000 komada srebrnih. Osim toga bio sam predložio da je najbolje rješenje da sva ova lica, koja su sudjelovala na osnutku NDH, da sami naprave jednu molbu u kojoj da opišu svoj ustaški rad, pa da će im se na temelju te molbe odlučiti da li da dobiju, spomen znak. Ovaj prijedlog nije bio uvažen.

Na kraju svega nije uopće došlo do podjele znaka, a po mom mišljenju jedan je od razloga ovakav mali broj ustaša, a drugi razlog što je među tim malim brojem bilo takvih koji su postali protivnici Pavelićeva režima, a nalazili su se već i u zatvorima. Jedini koji je dobio taj spomen znak bio je stari general Ante Latasić, a Pavelić mu ga je dodijelio za vrijeme njegove teške bolesti, a malo kasnije je i umro.

Za razliku od ovog spomennaka bio je izdan, mislim na inicijativu Servatzija, spomen znak za emigrante. Bio je izdan u dvije vrste i to jedan za emigrante koji su bili u inostranstvu, pa se nakon osnutka NDH vratili pojedinačno u zemlju iz raznih krajeva Evrope, a drugi je bio specijalno za ustaše, koji su zajedno s Pavelićem došli iz Italije. Mislim da je ovakvih znakova bilo izdano oko 500. To ne znam točno jer je tu stvar imao preko sebe Servatzi, a ne ured za odlikovanje.

U ranijem zapisniku ste naveli da ste stajali u dobrim odnosima sa švicarskim konzulom Kosteljem, pa nam opišite kako često ste se sa njime sastajali, kojom prigodom i radi čega?

---

³⁴ Ovaj broj samo potvrđuje naznake o malom ukupnom broju ustaša u emigraciji i domovinskog ustaštva.

Kostila je bio već za vrijeme bivše Jugoslavije konzul u Zagrebu, te je ostao i na istom položaju iza osnutka NDH. Za vrijeme NDH mi smo se međusobno posjećivali, ali smo se i poznali i vidjeli kod priredbi koje su strani poslanici u Zagrebu davali, kao na primjer čajanke, večere i bridge partije. Kako su on i njegova supruga dobro i rado bridge igrali i kako su ovakve partije najviše poslanik Bugarske Mečakarov i mađarski Maročšy davali vidio sam Kostlia najviše kod ovih. Iako nismo nikada o političkim stvarima govorili primijetio sam da kao pravi demokrata ne odobrava ustaški režim, a naročito ne metode nasilja i progone Srba i Židova. On, odnosno njegova supruga su bili jedini predstavnici jedne strane države, koji su u ljeti 1942. godine poslije kozarske ofanzive siročadno muško dijete iz ovog kraja k sebi u stan uzeli i kod sebe odgojili, a kad mu je žena tokom 1944. godine otputovala u Švicarsku da tamo rodi dijete išao je s njom i taj mali partizan. To je možda najbolji dokaz karaktera i raspoloženja Kotlia i njegove supruge. U koliko sam čuo imao je Kotli sa ženom dobre veze od prije osnutka NDH sa građanima Zagreba s kojima su se i nadalje posjećivali. Konkretno ne bih mogao reći niti jednu osobu, ali znam da je među tim njegovim prijateljima bilo i ljudi neprijateljski raspoloženih prema ustaškom pokretu. U vezi s time se sjećam da je netko za Kotlia rekao da je slabe volje, jer da mu je jedan njegov prijatelj uhapšen. Kod Pavelića vidio sam Kotlia samo kod primanja čestitaka na Novoj godini, tj. svake godine. Mislim da nije bio pozvan na ručak ili večeru, jer ovim su samo poslanici ili otpravnici poslova prisustvovali, a ne konzuli. Da li je Kotli češće posjećivao Ministarstvo vanjskih poslova NDH ne bih mogao reći, ali sigurno je i tamo dolazio kad je trebao zastupati privredne i novčane interese švicarskih građana, koji su imali imovinu NDH, a ovakvih je bilo dosta. Imao je sigurno i dodir sa ministarstvom trgovinom radi izmjene dobara i možda s ministarstvom financija u novčanim pitanjima.

Kako sam spomenuo međusobno nismo nikada o politici govorili nego samo o glazbi, jer je kao bio ljubimac glazbe, o prirodnim ljepotama Hrvatske koje je on dobro poznao i Švicarske koje sam ja poznao, a osim toga još i bridgeu kad smo bili negdje pozvani na kartanje. Jednom prilikom bio je pokrenut govor i o dr. Brožičeviću, ali ne znam točno tko je s time počeo on ili ja, ali čini mi se da je to bilo u ljeti 1943. godine, kratko vrijeme nakon njegovog odlaska iz Zagreba. Kostili se je vrlo pohvalno izrazio o Brožičeviću te primijetio da ima uglednu poziciju među novinarima u Bernu i da je rado viđen u švicarskom uredu za štampu. Mislim da je do razgovora o Brožičeviću došlo u pogledu vizuma, jer mi je Brožičević tom prilikom bio napomenuo da treba poći kod švicarskog konzula radi vizuma, pa sam se možda ja interesirao kod konzula da li je dobio taj vizum i da li je u vezi s time bilo poteškoća. Kako sam naveo Brožičević je već bio otišao.

Molimo vas da navedete sve što vam je poznato o Ysi Banck?

Ysa Banck je kćerka jednog od najbogatijeg i najvećeg vlasnika parobroda u Švedskoj. Stanovala je kod nas u Beču gdje smo imali u Karominstrase br. t lijepi stan od 8 soba. Kod nas je stanovala više od pola godine. To je bilo 1930. godine. Roditelji su je k nama poslali, je su nas poznavali od ranije po jednom njihovom rođaku iz Mađarske, vlasnika jednog velikog imanja, po imenu Hollan. Na njegov prijedlog smo uzeli ovu Šveđanku, da se usavrši u njemačkom jeziku, da čuje dobro čuvenu bečku glazbu i da bude uvedena kao djevojka od godina u društvu. Poslije toga je svaku godinu barem jedanput došla k nama na kratki posjet s majkom, jer je moju ženu naročito voljela, kao svoju drugu majku. Godine 1931. ili 1932. (...), ali se je nakon godinu dana razišla s njime i tako nije došlo do vjenčanja. Ali ga je ipak i dalje posjećivala. Tako je 1936. godine s majkom došla da nas posjeti, ali ovog puta su stanovali u hotelu "Bristolu". Iz Beča su odletjeli avionom za Rim, da dočekaju zaručnika njezine starije sestre, koji je kao švedski časnik bio izobrazitelj, te se nakon svršetka službe vraćao u Švedsku da se ženi.

Dok je majka Banck ostala kod rođaka u Italiji vratila se je kćerka Ysa sa zaručnikom njezine sestre autom iz Italije preko Ljubljane i Beča u Švedsku. Ali u Ljubljani gdje su prenoćili bili su obojica uhapšeni sa strane jugoslavenske policije. Ona je bila zatvorena oko 36 sati, a on samo preko noći pa onda pušten. Sa slobode zazvao je telefonski švedskog poslanika u Beogradu, koji je bio dobar prijatelj familije Banck. Na intervenciju poslanika bila je Ysa puštena na slobodu, tako da su drugi dan mogli nastaviti put. Bila je uhapšena radi toga što je bila viđena s nama u kazalištu u Beču, u hotel "Bristolu" i kad smo ih vratili na aerodrom to je bilo dosta da bi policijskom atašeu u Beču postala sumnjiva i da je izdao tjeralicu za njom.

U ljeti 1937. godine dobili smo poziv od majke Banck da ih posjetimo na njihovom imanju u Danskoj. Koncem godine 1938. se je Ysa udala sa jednim švedskim oficirom grofom, te živi od onda u Štokholmu. Ona je i do danas sa mojom ženom u stalnom dopisivanju, te je već nekoliko puta poslala u Celovec pošiljke sa lijepim stvarima iz Švedske. Njezin muž radi u brodarskoj tvrtci njenog oca, koji je međutim umro prilikom jedne automobilske nesreće. Šef firme postao je Ysi brat. U koliko mi je poznato ima obitelj Banck u Švedskoj ne samo poslovne veze najbolje vrsti, nego i rodbinske veze kod visokih državnih funkcionera u Švedskoj. Jedan od obitelji bio 1937. godine poslanik Danske u Lodonu. Da li je još tamo to ne znam.

Moram istaknuti da nisam nikada niti Ysi Banck niti njezinu rodbinu iskoristio za političke svrhe ili da vrše nešto za hrvatsku stvar.

Tko je Edith Durham?

Edith Durham je engleska spisateljica i novinarka, koja je kroz godine svojim brošurama i članicama upoznala Engleze sa hrvatskim pitanjem i ciljevima oslobodilačkog pokreta. Ona je bila za vrijeme balkanskog rata (1912/13) i prvog svjetskog rata kao sestra britanskog crvenog križa u Crnoj Gori, te postala povodom toga velika prijateljica Crnogoraca i crnogorskog kralja Nikole. Nakon svršetka svjetskog rata posjećivala je i druge krajeve Jugoslavije i upoznala se također u Zagrebu sa Stjepanom Radićem. Poslije povratka je počela pričati o prilikama u Jugoslaviji i raznim engleskim novinama, članke, izdala je jednu knjigu o crnogorskom pitanju, u kojem brani težnje crnogorskih separatista i osuđuje beogradsku politiku. Kad je Radić 1923. godine bio u Londonu, tada je on i nju posjetio. Poslije toga je ona još više počela pisati o prilikama u Jugoslaviji i braniti osim crnogorske i hrvatske težnje. Ona je dobila promidžbeni materijal, koji je grupa Sarkotića imala. Čini mi se da je to bilo 1933. godine ili 1934. kada je ona ponovo izdala jednu brošuru o prilikama u Jugoslaviji – u njoj se je naročito opširno osvrnula na hrvatsko pitanje i zastupala ideje hrvatskog oslobodilačkog pokreta. Ta brošura je bila mnogo tražena sa strane Hrvata iz Sjeverne Amerike i tamo širena u svrhu promidžbe. Pokojni general Sarkotić se je s njom nekoliko puta dopisivao, da joj se zahvali za njezin rad u korist hrvatske stvari. Da li je ona još uvijek živa ne bih mogao reći, jer sada bi ona morala imati oko 80 godina.

Kakove je zadatke Pavelić postavio pred vas, kad vas je lipnju 1941. godine poslao u Hercegovinu u cilju sprječavanja narodnog ustanka koji je tamo buknuo?

Ne mogu točno vremenski opisati, ali znam da je zbog ustaškog terora kojeg je provodio Herenčić u tim krajevima buknuo narodni ustanak. Šta više čini mi se da je u početku kao ustaša dolje djelovao Babić Mijo, pa kad je on poginuo da ga je zamijenio Herenčić. Narodni ustanak je ovakvim postupkom ustaša postajao sve veći i uzimao sve više razmjera. Zapovjednik vojnih domobranskih jedinica, koje su imale zadatak da uguše ustanak bio je general Prpić kao zapovjednik divizije u Mostaru. Uočivši Prpić pravilno da se na ovaj način ne da ugušiti narodni ustanak, tj. samo vojničkim sredstvima nego da su za to potrebna i politička sredstva, pa je tu svrhu Pavelić poslao dolje i generala Laksu, kao svoja opunomoćenika. Laksu je opunomoćio kao vojnog i kao političkog svog opunomoćenika da u

Hercegovini postupi i jednim drugim sredstvima u cilju ugušivanja ustanka. Budući da Herenčić nije htio slušati naređenje Lakse, nego je i dalje nastavio proganjanjem nedužnog stanovništva, to je u vezi s time nastalo među njima dvojicom razmimoilaženje, ili bolje rečeno, otvoreni spor. Pošto je Laksa htio i poduzimao sve da uguši ustanak vojničkim sredstvima, a Herenčić ga je još više proširivao. Tako mi je konkretno poznato da je Herenčić dao uhapsiti direktora rudnika boksita iz okolice Mostara, pa je za njega intervenisao jedan njemački inženjer javivši u Zagreb da ga je potrebno pustiti na slobodu pošto je time Nijemcima spriječena eksploatacija boksita.

Videći Pavelić da mu prijete ozbiljna opasnost od narodnog ustanka u Hercegovini, odlučio je da pošalje mene kao izmiritelja između Lakse i Herenčića s ciljem da bi zajedničkim snagama pod rukovodstvom Lakse uspjelo čim prije ugušiti ustanak. U tu svrhu dao mi je jedno pismo za Herenčića u kojem mu je pisao da se podredi Laksi, kao njegovom opunomoćeniku, jer da će na taj način najbolje ugušiti ustanak. Herenčiću nije bilo baš ugodno da bude podređen Laksi, ali kad je vidio naređenje Pavelića onda je morao poslušati. Interesantno je da je na ovaj način uspjelo Laksi da uguši narodni ustanak, ali je od tada postojala lična mržnja Herenčića prema Laksi, a naročito prema Prpiću, jer se je on osjetio uvrijeđen time što su njegove jedinice u ugušivanju narodnog ustanka bile podređene Laksi. Vjerujem da je već tada nikao korijen kasnijeg atentata na Prpića, koji je po mojem mišljenju organiziran od Herenčića ili njegovog kruga. General Laksa da bi me uspio uvjeriti kako je ugušio narodni ustanak i "smiri duhove" dao me je provesti kroz Nevesinje, Gacko, Avtovac, Bileč, Trebinje, Dubrovnik, Stolac i natrag u Mostar, pa sam ja, zadržavši se nekoliko dana u Hercegovini povratio se u Zagreb i o uspjehu Lakse i Prpića o ugušivanju narodnog ustanka obavijestio Pavelića. Osim vojničkih pothvata koje su u ugušivanju ustanka provodili Laksa i Prpić izdali su i jedna politički proglas, kojim su također djelomično ugušili ustanak, jer su se mnogi vratili iz šume, što ne mogu tvrditi, ali je činjenica da je ustanak bio ugušen, pa je izvjesno vrijeme iza toga bio potpuni mir.

Nama je poznato da je Pavelić svojom odredbom od 28. ožujka 1942. godine i odredbom od 7. travnja 1942. godine najvišim vojnim odlikovanjima odlikovao generale Laksa i Prpića što su kao vojni zapovjednici oružanih snaga u Hercegovini uspješno ugušili narodni ustanak, čime im je i na vidljiv način odao svoju zahvalnost. Što je vama poznato o tome?

Sjećam se da su Laksa i Prpić bili odlikovani i to Laksa "željeznim trolistom II. stupnja", a Prpić "željeznim trolistom III. stupnja", no nisam se mogao sjetiti da su baš radi toga bili odlikovani.

U vašem zapisniku na strani 27 izjasnili ste se da ste vi bili protivnik progona Srba, međutim iz gornjeg je vidljivo da ste i vi uzeli aktivnog učešća u ugušivanju narodnog ustanka u Hercegovini, pa nam objasnite radi čega ste u ranijem zapisniku neiskreno odgovorili na postavljeno pitanje?

Ja to nisam smatrao aktivno učešće u progonima Srba i ugušenju narodnog ustanka, jer sam kao opunomoćenik Pavelića bio u stvari običan listonoša, a imao sam dojam da putujem u pomirljivom duhu. Jasno je da je taj pomirljivi duh između domobrana i ustaša da zajedničkim sredstvima uguše ustanak, samo ne na onako brutalan način kako je to činio Herenčić.

Iz izjave generala Prpića vidi se da vi niste bili nikakav štićenik Srba, kako ste se htjeli prikazati u zapisniku, nego da te bili i te kako otvoren neprijatelj njihov, što ste na koncu vrlo jasno prikazali vašim stavom za vrijeme okupacije. Tako ste Prpiću jednom prilikom u četiri oka u ljeti 1943. godine rekli "mi baziramo svoj rad na pobjedi Njemačke i moramo nastojati do kraja rata sa Srbima potpuno prečistiti, tako da ih poslije rata bude u NDH tako malo, da neće moći igrati nikakvu političku ulogu. Da li se sjećate toga?"

To je obična laž, pa ne shvaćam zašto je Prpić to rekao, kad je naš odnos bio uvijek dobar i korektan.

Kako vi objašnjavate činjenicu da poslije akcije na Kozari, tj. poslije (po vašem mišljenju) ugušenja narodnog ustanka na Kozari u pratnji Pavelića odlazite u Kostajnicu, gdje odlikujete učesnike Nijemce, domobrane i ustaše kao i njemačkog generala Staala rukovodioca ove akcije?

Ovaj narodni ustanak na Kozari sam smatrao partizanskim ustankom, a najviše učešća da su u ustanku imali Srbi. Tačno je da sam ih ja odlikovao po naređenju Pavelića, a po prijedlogu njemačkog generala Staala, kao i samog Staala, ali u tome ne vidim nikakvu neprijateljsku rabotu prema narodu, jer sam ja bio samo izvršio naređenje.

Da li imate još nešto navesti?

Nemam ništa više reći, a što se tiče postupka sa mnom prilikom saslušavanja i inače u zatvoru mogu se samo pohvalno pa čak i najpohvalnije izraziti.

***

Saslušao: (potpis)

Saslušani: (potpis)

DODACI ZAPISNIKU:

Dodaci k zapisniku o saslušanju

Posjeta kod Pavelića u Torinu 1933. godine.

Prilikom mog posjeta kod Pavelića u Torinu početkom ljeta 1933. godine bilo je još i sljedećeg govora:

Obavijestio me je da je Šervaci dobio od mađarskih vlasti nalog da isprazni Janka Pustu čim prije od hrvatskih emigranata, te da mora ovo imanje najkasnije do svršetka žetve posjedniku vratiti: slično imanje ne smije više najmiti i emigranti u malim grupama po 3 do 4 razdijelili su razna mjesta sjeverne i srednje Mađarske. Šervaci je s time već počeo, kani oženjene i stare ostaviti u Mađarskoj i njima zaradu tražiti, a mlađe preseliti u Italiju. Ovo prebacivanje je postalo sada dvojbeno, radi promjene u držanju talijanske vlade.

Pričao mi je Pavelić nadalje da je poslao dr. Milu Budaka u Berlin, pa se nada da će mu uspjeti steći korisne veze sa njemačkim vladajućim krugovima, što Jelić nije uspio. Ovaj je naime imao vezu s nekim ljudima stranke, većinom mladeži.

Konačno spomenuo da će poslati Artukovića u London, da gleda što bi se moglo tamo raditi kod Engleza, a Perića u Belgiju.

Nato sam ga pitao, da li će nekoga poslati u Moskvu, a on odgovori samo – "možda".

Nisam Paveliću ništa rekao ali začudilo me, da pošalje Artukovića u London, koji ne zna jezik i tamo nikoga ne pozna, dok je znao da moja žena perfektno govori i piše, a ja nešto znam engleski, a osim toga da imamo dobro poznanstvo po Britaniji i da je rođak odgojiteljice moje žene narodni zastupnik u britanskom parlamentu.

Ratni spomenznak

Zaboravio sam zadnji put navesti, da posjedujem još jedan spomenznak NDH, a to je tzv. "ratni spomenznak", tj. vrpce u bojama hrv. trobojnice koji se nosi u zapučki, te nema nikakvu kolajnu ili sličnoga. Dobili su ga i oni vojnici koji su barem godinu dana djelatno služili. A kako nisam bio u bornoj liniji ili sudjelovao u vojničkim operacijama, imam tu vrpcu bez hrv. kockastog grba.

Zašto vojni ured nije bio određen vojnom glavnom stanu

Kad je početkom 1944. godine – nakon mnogih raspravljanja na kojima nisam prisustvovao – bilo poglavno županstvo reorganizirano, bio je ured za odlikovanja i ured (vojni) podređen ovom županu. Vojni ured nije bio podređen vojnom glavnom stanu, koji je i

nadalje samostalno te Paveliću izravno podređen ostao, a to iz slijedećih razloga: vojni glavni stan bavio se samo operativnim i organizacionim stvarima oružane snage NDH, dok je vojni ured obrađivao samo spise čisto formalno administrativne naravi, koji po zakonima i propisima nije mogao ministar domobranstva da ih sam rješava (kao npr. pomilovanja i milostinje) ili podnositi spise koje su trebali potpis poglavara države (kao npr. imenovanje, napredovanje i umirovljenje časnika). Napominjem, da su svi spisi ustaških postrojbi bili podnešeni sa strane zapovjednika ustaške vojnice ili tjelesnog združenja izravno Pavelića bez da vojni ured nije vidio.

Konkretni slučajevi zastupstva Pavelića

Zastupao sam Pavelića samo jedanput izvan Zagreba, a to je bilo koncem travnja 1941. godine kad sam njegov zahvalni list uručio regentu Hortiju u Budimu, inače sam ga zastupao samo u Zagrebu, a to većinom kad se je trebalo čestitati stranim poslanicima na blagdane njihove države, a nadalje kod crkvene priredbe raznih vjeroispovjeda. Osim toga, po dva puta na dušni dan polažem vijence na grobove poginulih vojnika – Hrvata, Nijemaca i talijana i kod sprovoda generala, pa jedanput kod tjelovne procesije, kod dočeka stranog poslanika na aerodromu, u kazalištu kod svečane predstave i kod otkrića jedne spomenploče.

Kad se vidjelo kako se to radi, dao si je Pavelić i kod ovakve zgrade zastupati od drugih, od ministara poglavnom županu, ili državnog tajnika, a kod čestitke stranim diplomatima čak i od jednog svojeg pobočnika (adjutanta).

Nikad nisam Pavelića zastupao u inozemstvu (osim jedanput u Budimpešti) ili u pokrajini NDH ili kod državnopravne funkcije, kao npr. u Saboru, kod sjednice vlade, kod političkih ili javnih skupština – u tim zgodama bio je uvijek zastupan jednim od članova vlade ili ustaškog pokreta.

Kad je Pavelić bio na ručku kod njem. poslanika nisam bio prisutan

U koliko se ja sjećam bio je Pavelić samo jedanput gost njemačkog poslanika Kaschea, tom objedu nisam prisustvovao. Jedan njemački činovnik tog poslanstva mi je naknadno rekao iz vlastite inicijative, a bez da sam ga pitao, da me nije mogao pozvati jer sam po propisima međunarodnog diplomatskog običaja prenik, i po činu i po položaju i da bi mogao biti pozvan na intimni ručak u počast poglavara jedne države – ovakvim priredbama mogu samo prisustvovati ministri ili najmanje osobe u rangu i funkciji državnih tajnika.

Pregled ustaških postrojba i ustanova

Nisam nikada bio u pratnji Pavelića kad je pregledavao ustaške postrojbe ili ustanove, niti u Zagrebu niti u pokrajini.

U Zagrebu je Pavelić svaki čas posjetio ustaške škole, vojarne ili druge ustaške ustanove, a pregledavao ustaške jedinice kod vježbe ili parade, ali nisam nikada bio kod ovakove zgrade u njegovoj pratnji. Isto tako nisam nikada bio u njegovoj pratnji kad je sudjelovao pothvatu ustaških postrojba godine 1942. južno od Kupe kraj Pesarovine, ili kad ih je pregledavao dva do tri puta nakon pothvata godine 1943. i 1944. u Zagorju i Podravini. Bio sam u ljetu 1942. godine u pratnji Pavelića, kad je na poziv njemačkog generala Staala odlikovao u dolini Une i Sane, između Kostajnice – Bos. Novog – Prijedora, njemačke i hrvatske vojnike, a među njima su bile i manje jedinice ustaške vojnike.

Funkcije kod ustaške vojnice i ustaškog pokreta

Osim što sam imao čin ustaškog pukovnika, nisam vršio za vrijeme NDH nikakvu djelatnu službu u ustaškoj vojsci, niti sam njezine spise nosio Paveliću na potpis.

U ustaškom pokretu nisam imao niti čin niti funkciju. Nisam bio ni doglavnik ni državni tajnik, ni član sabora, niti nisam imao najmanju dužnost u ni jednom stožeru, logoru ili taboru, te nisam nikada njihovim sjednicama prisustvovao, a tim manje što nisam bio njihov član.

Pavelićeve lovačke priredbe

Svake godine priredio je Pavelić u jesen nekoliko puta lov u Novim Dvorima ili Božjakovini, te pozvao na te priredbe strane diplomate, ministre i druge ljubimce lova.

Ja nisam nikada bio pozvan, iako je znao da rado idem u lov, te uživam biti u prirodi.

Veze u neutralnim državama

Premda je Pavelić još od prije znao, za vrijeme NDH bio na to upozoren, da imam trgovačke i osobne veze u Švedskoj i Švicarskoj, koje bi se dale politički iskoristiti, nije me pokušao poslati u te neutralne države. Valjda nije imao dosta povjerenja u mene, jer je poslao dosta druge ljude, naročito u Švicarsku, a tako nenadoknativ nisam bio, da ne bi mogao biti tjedan dva izvan Zagreba.

Pružena zaštita Srbima, Židovima i proturežijama

Osim onima, koje sam već naveo u mom životopisu, i zapisniku, pružio sam sljedećim osobama u koliko se sjećam prezimena, zaštitu:

Generalu Milošu Ožegoviću, koji je živio sa obitelji u Varaždinu u bijedi, jer nije imao sredstva, isposlovao sam mu mirovinu. Zanimao sam se za svoga brata u Glini, ali mu nisam mogao pomoći, jer je međutim već "nestao".

Ne znam da li sam u mom životopisu naveo da sam znao kada je general Ljubomir Velebit dobio posjet svoga sina, partizana, a kada sam ga viđao, čestitao da je sve dobro prošlo.

Mladi Šesto, nadareni jahač, došao je često u jašionu konjiške vojarne, gdje sam i ja dnevno u jutro jašio. Neko vrijeme izostaje, a kad je opet došao, vidim ga u uniformi njemačke policije. Začudio sam se, jer sam znao, da je protivnik režima, možda simpatizer partizana, pa ga pitam kako dolazi do ove uniforme. Sa smiješkom mi odgovori, da je zaposlen u uredu Komerhofera, zapovjednika njemačke policije u NDH. Jedan drugi mi onda povjeri, da je to kamuflaža. Naravno da nisam Šestana prijavio.

Liječniku Židovu, dr. Rosenfeldu u Osijeku pomagao sam da može u svome stanu ostati i da može, odnosno da bude oslobođen od nošenja židovskog znaka.

Židovu Stjepanu Leisneru u Varaždinu isposlovao sam, da može barem u jednoj sobi svoga stana u Jelkovcu ostati.

Udovicu ppka Biljana, Židovka iz Novog Sada, pružio sam joj sve moguće zahtjeve. Znao sam, da ataše za štampu kod mađarskog poslanstva u Zagrebu, Garzuly ima dobre veze sa partizanima, jer smo o tome više puta govorili, bez da ih je odao. Govorio je sa takvim oduševljenjem, da sam očekivao, da će i mene sa svojim ljudima upoznati. Ali do toga nije došlo, valjda nijesu imali toliko povjerenja u mene, kao onaj mladi dečko sin funkcionera kod iz Zajezde, koji se htio sakriti u mom stanu. Kod oproštaja početkom 1945. god. Garzuly mi je još toliko rekao, da se ne trebam bojati partizana.

Perčević

Zagreb, 29. siječnja 1947. godine

PERČEVIĆ IVAN

PUTOVANJE NA ISTOČNO BOJIŠTE U HITLEROV GLAVNI STAN

U jutro dne 24. rujna 1942. godine, pozvao me je Pavelić iznenadno u svoj ured na Tuškancu. Tamo mi reče da je pozvan od Hitlera u njegov glavni stan na istočnom bojištu posjetiti, te tom prilikom i pregledavati hrvatsku pojačanu pukovnicu pred Staljingradom, i hrvatski odjel mornarice na Azovskom moru; on zna da nerado idem u posjete Hitleru, ali on mi je trebao u svojoj pratnji, da može podijeliti hrvatsko odlikovanje Nijemcima i Hrvatima, neka uzmem čim više ordena i kolajna sobom, a dosta viših stupnjeva da može i visoke generale odlikovati.

Kada sam izlazio rekao mi je Pavelićev krilni pomoćnik, pukovnik Prebeg, da me je on predložio da budem u pratnji jer se on ne razumije sa odlikovanjima, a ja imam već praksu u tim stvarima. Zahvalio sam se, rekavši, da vrlo rado prisustvujem tom putovanju, jer tim imam priliku upoznati se sa novim, meni još nepoznatim dijelom svijeta, a ispuniti još jednu staru želju, vidjeti Rusiju. (Naime, služio sam pred prvim svjetskim ratom i za vrijeme toga rata u Galiciji, na ruskoj granici, ali mi do tada nikada nije uspjelo da dođem u samu Rusiju). Pripremio sam dva velika sanduka sa odlikovanjima (preko 400 većinom kolajna, oko 10 veleredne krune kralja Zvonimira, a drugo sve vrsti Zvonimirovog reda i željeznog trolista), kao i kolajne za hrabrost.

Sutradan, kišovito vrijeme: bio sam sa prtljagom u 9 sati na aerodromu, danju smjestim u zrakoplov. Bio je to osobito veliki i brzi Junkers avion, koji je sam Hitler upotrijebio i zato putovanje sa dvojicom svojih vlastitih pilota, Paveliću na raspolaganje stavio. Na aerodromu velika pratnja – cijela vlada sa Kvaternikom na čelu, delegacija Sabora i vojske, cijeli diplomatski kor, počasna satnija sa glazbom. U 9.45 dolazi Pavelić autom praćen od njemačkog poslanika Kaschea i krilnog pobočnika. Oproštaj od svih prisutnih dostojanstvenika, predaja zastupstva poglavara Kvaterniku i ulazi u zrakoplov. Odletjeli smo, ali radi lošeg vremena sa zakašnjenjem, tek u 10.30 sati.

Zrakoplov prvorazredno uređen, posebni salon sa stolom i 4 velikih fotelja, kuhinja, a mi skupa s posadom oko 15 osoba, naime Pavelić, poslanik Kasche, njemački general Glaise; pukovnik Prebeg, ustaški pukovnik Francetić, dva časnika pobočnika, Pavelićev sluga i ja.

Do Pečnika loše vrijeme, od tada razvedrio se zrak, preletjeli smo Dunav kod Makača, onda preko Dubercena, preko Karpata u više od 4000 m, opet niže nad Kolinije, odmah se vidjeli iz visine kada smo pošli preko Žbruča – pogranična rijeka između bivše Austrije, odnosno Poljske i Rusije da smo u drugoj državi. Mjesta, polja i šume drukčije. Konačno smo

se i spustili nakon više od petosatno lijeta. U 4 sata poslije podne u Vinici na Bugu, gdje su nas autom već očekivali. Prtljaga sa jednim časnikom bila je prevezena u hotel, dok svi drugi autom u glavni stan Hitlera.

Taj glavni stan se nalazio sjeveroistočno od Vinica, oko pola sata vožnje autom, udaljena od grada u jednoj šumi, vrlo dobro skriveno. Deset do dvanajst drvenih kuća, skoro sve jednake iz vana unutra, ali različite, jednostavno ali vrlo komotno uređene.

Stigli smo oko 5 sati. Dočeka nas je ministar vanjskih poslova Ribbentrop i general Keitel, koji su Pavelića odmah odveli Hitleru a Kaschea i Glaizea iza njih. Nas drugih je jedan drugi časnik odveo u drugu baraku, gdje su nam blagovremeno servirali čaj. U toj sobi je bilo par časnika i jedan gospodin u diplomatskoj uniformi koji je bio predstavljen kao ambasador Ritter; s njim sam se zabavljao cijelo vrijeme, tj. preko jednog sata.

Među inim pripovijedao mi je Ritter da je sada stalni zastupnik ministra vanjskih poslova kao stručnjak o sovjetsko-ruskim stvarima u glavnom stanu. On je naime bio više godina u Moskvi, kao Nijemac kod njemačke ambasade, vršio dužnost odjelnog predstojnika za trgovinu i privredu, te kao takav igrao je veliku ulogu. Kad je pakt prijateljstva bio sklopljen između Njemačke i sovjetske Rusije u kolovozu 1939. godine. Došao je par puta u osobni dodir sa generalisimusom Staljinom, te ga opisao u najljepšim bojama: genijalan u svakom smislu, dosljedan i čvrst. U osobnom dodiru osobito simpatičan, jer je uvijek dobro raspoložen te znade svojim šaljivim riječima, notu dati bez da budu uvredljivi; zbilja da je on vođa i glavar sovjetske Rusije. Pričao je kako se sovjetska industrija razvijala i kako proizvodnja radi, to mu nijesu htjeli vjerovati u Berlinu, kada im je to javio, jer su se uvijek držali pametniji. Nato sam ga pitao, da li je bilo moguće izbjegavati rat između Njemačke i sovjetske Rusije, a on odgovori, da po njegovom mišljenju se taj rat dalo spriječiti, ali da su to drugi razlozi, koje nije spomenuo, igrali veliku ulogu. Nastavio je, kad bi se te dvije velesile i nadalje sporazumijevale to bi moguće bilo, onda bi se danas možda već razdijelile, svijet i rat bi bio gotov. Gledajući na sat rekao je, da posjet Pavelića kod Hitlera mnogo duže traje nego je bio predviđen, naime, predviđeno je bilo samo pola sata, a sad je već preko jedan sat prošlo. Otišao je gledati što je na stvari. Nakon izvjesnog vremena se Ritter vratio i kaže, da ćemo mi sada biti Hitleru predstavljeni, te nas odvede u njegovu nedaleko ležeću kuću.

Hitler nas je primio u jednoj velikoj sobi, dobro, ali ne luksuzno uređeno, sa mnogim foteljama i nekoliko divana. Kod njega su bili osim Pavelića, Kaschea, Ribbentropa, Keitela i Glaizea. Pavelić nas je predstavio mene prvo kao najstarijeg i kaže, da me je sobom uzeo da mu pomazem kod dodjeljivanja odlikovanja jer sam glavar toga ureda, na to me Hitler gleda i reče, da ću mnogo posla imati, najdulje govorio je s Francetićem, rekao mu je da je o njemu

već čuo i zanimao se je za ustašku vojsku i njihove vojničke operacije. Onda nam nudio da sjednemo, pa on stojeći držao oko četvrt sata govor, kako će "on" sada nastaviti rat na istočnom bojištu do pobjede, kako će "on" onda novu Evropu preuzeti, učinio je dojam fanatika i profesora koji govor sa svojim pitomcima, sam sebe ističajući. Poslije nas otpustio i dao nam ruku.

Stigli smo nakon sedam sati na večer u Vinici. Žurno smo se umili i presvukli, jer u 8 sati je bio u istom hotelu, u kome su samo časnici stanovali, večera, koju je Ribbentrop priredio u počast Pavelića. Prisustvovali smo mi, koji smo iz Zagreba došli, Ribbentrop i još jedan njemački viši general glavnog stana. Kratka zdravica Ribbentropa, a isto tako kratki odgovor Pavelića na njemačkom. Za vrijeme večeranja se govorilo ništa osobito o političkim ili vojničkim stvarima, samo mi je Glaize, koji je kraj mene sjedio, par puta upozorio kako Ribbentrop napuhnuto govori, on ga naime ne trpi. Inače vlada u društvu dobro raspoloženje. U 10 sati smo se oprostili, Pavelić je bio umoran. Bio mu je to prvi lijet, a k tomu još preko pet sati u takvim visinama.

Sutradan dne 26.IX. krasni jesenski dan, u pola sedam sati doručak u hotelu, autom kroz grad na aerodrom. Veliki, na brežuljcima ležeće grad, tipičnog ruskog karaktera sa širokim ulicama, niskim jednostavnim zgradama, ali velikim vojarnama i velikoj kadetskoj školi, veliki most preko Buga, mnogo ljudi po ulicama napadno loše obučeni. Odletili smo sa aerodroma u 13,38; zrakoplov je bio manji Junkers, nego li onaj sa kojim smo došli. Pratili su nas u počasti Pavelića jedan potpukovnik, jedan činovnik ministarstva vanjskih poslova, oba iz glavnog stana. Preletili smo ogromne ravnice, rijetko selo ili gradić, ali svi rasporostrano, međuprostorom vidljivo plodno, jer su svuda velike hrpe slame, nigdje šuma. Prešli smo Dnjepar između Harkova i Kijeva, ogromna rijeka s nekoliko rukava, neregulirano, plovidba sa parobrodima na njemu. U 11.30 sati spustili smo se u gradić Stari Bijelsk, glavni stan Hersgrupea, generalpukovnik Von Veisch u kojoj je spadala pojačana hrvatska pukovnija, pred Staljingradom. On sam se pratiocem na aerodromu pozdravio je Pavelića, nudio nam zakusku i nakon pola sata krenulo smo dalje prema istoku. Preletili smo još oko jedan sat plodne zemlje, a onda dolazi neobrađena stepa. Dok smo se do sada držali na visini od 1000 do 1500 metara, spustio se zrakoplov iznad jednog bojnog aerodroma na 200 metara, te se je priključila nama eskadrila lovačkih aviona, dok smo se na oko 300 km približavali borbama oko Staljingrada. Letjeli smo na 200 metara. Iznad nas lovci, a kad smo se približili rijeci Don, prikazala nam se veličanstvena ratna slika područje gdje su se kroz nedjelje vodile odlučne tenkovske bitke. Preletjeli smo barem 20 min. bojištem na kome smo vidjeli uništeno oko 300 tenkova svih vrsta, mnogo topova, kamiona i drugog ratnog materijala, kojeg su

Nijemci i Rusi ostavili. Kraj visoke i strme obale Dona smo se spustili na jedan mali bojni aerodrom, u stepi sa visokom travom, a onda autima prema Donu u glavni stan zapovjednika pete njemačke armije generala Paulusa, koji je zapovijedao nad svim trupama pred Staljingradom. Tu su bile njemačke i rumunjske jedinice, te pojačana hrvatska pukovnija.

Glavni stan generala Paulusa bio je u siromašnom selu Germakovski, na samom Donu, udaljeno od Staljingrada oko 50 km. a stigli smo tamo oko 2 sata poslije podne. Dočeka nas je general Paulus sa pratnjom i zapovjednikom hrvatske pukovnije, pukovnikom Viktorom Pavičićem. Nakon predstave i prijavke odmah pregled hrvatskih odreda oko 100 časnika, dočasnika i momaka, naime svaka satnija i baterija poslala je po par ljudi, jer cijela pukovnija nije mogla doći stoga razloga jer je bila već u borbenoj liniji, radi predstojeće glavne navale na Staljingrad, koja bi trebala početi 28. ili 29.IX. Pavelić im je održao vatreni govor i poslije razdijelio prisutnima odlikovanja. Oni koji nijesu prisustvovali, a koji bi trebali biti po prijedlogu zapovjednika pukovnije odlikovani, ostavio sam preko 100 odlikovanja kod pukovnika Pavičića, da ih podijeli u ime Pavelića. hrvatski odred, bez Pavičića, bio je odveden kamionima prema Staljingradu, a mi drugi sa pukovnikom Pavičićem išli smo na ručak k Paulusu. Bilo je već skoro 3 sata. Ručak vrlo jednostavan i kratak sa malim zdravicama s obe strane, a poslije u susjednoj sobi odlikovao je Pavelić generala Paulusa i njegovog glavara glavnog stožera generala Schemidta – osobno, te je ostavio izvjestan broj ordena i kolajna za druge Nijemce, među njima i za generala Sevdlizta, zapovjednika korpusa u kojem sastavni dio je hrvatska pukovnija bila. (Spominjem ovdje, da je nakon pada Staljingrada 1943. godine, general Paulus i Seydlitz bili osnivači pokreta "freis Deutschland" slobodna Njemačka), koji je surađivao sa Sovjetima protiv Hitlera. Tom zgodom je bio zapovjednik hrvatskog topničkog odjela pukovnik Marko Mesiću poslan orden željeznog trolista, jer nije mogao sam doći u Germakovski, on je poslije posta zapovjednik jugoslavenske brigade, koja se borila rame uz rame sa sovjeticima. Nakon toga nam je general Paulus, na temelju velike mape razjasnio vojničke situacije od Karpata do Staljingrada i njegove namjere za predstojeći napad.

Postoje dvije velike grupe vojske. Jedna grupa pred Staljingradom između Dona i Volge, na razmjerno malom prostoru, tj. njegova šesta armija u jačini oko 15 divizija. Jugoistočno od njegove armije veliki prostor kalmičke pustinje, široko oko 400 km, u kome se nalaze neznatne sile, od par hiljada ljudi, većinom urođenici na devama pod njemačkim zapovjedništvom, da je ovaj prostor teško prolazan, ali ipak iziskuje da osigura svoj južni bok, a kavkazka grupa, sjeverni bok. Kavkazka grupa imade oblik klina, koji ima svoju bazu na Donu i Azovskom moru sjeverujužno Rostova, u širi oko 200 km, a selo se nalazi u dalji oko

600 m pred petrolejskim izvorima Groznoo, te ima širinu od oko 50 km. U tom ogromnom prostoru se nalazi od oko 30 divizija, od kojih je većina potrebna za osiguranje dugačkih dovoznih linija prema Lakmičke pustinje i prema kavkaskim obroncima. Obje velike grupe imaju vrlo teške prilike što se tiče dovoza hrane i ratnog materijala, jer željeznica ide samo od Rostova, stanica udaljena od Staljingrada od oko 300 km i od Groznia oko 600 km. Ta stanica treba da opskrbljuje oko 45 divizija, što je za nju previše, a radi toga se punom parom radi na izgradnji luke Jajsk na Azovskom moru, da se jedan dio kavkaske grupe tamo bazira, da time Rostov bude odterećen. Staljingrad leži svojom duljinom oko 30 km na Volgi, centar grada je stari Caricin, a desno i lijevo su u zadnjim godinama nastale nove pregrade sa novim tvornicama i uredima za riječku plovidbu. Trupe šeste armije imaju zadaću da zaposjednu obalu Volge, barem u duljini Staljingrada, pa da time onemogućavaju promet na toj rijeci, tj. promet juga i jugoistoka do Kaspijskog mora (naročito od petrolejskih izvora Groznia i Bakua), preko tog mora u sjeverne krajeve Rusije. Jedan dio Staljingrada je već u rukama njegove trupe, a on – s obilnim osiguranjem prema jugoistoku, prodrijeti do Volge južno od centra grada i sjeverno. Kod sjeverne navale grupe nalaziti će se hrvatska pojačana pukovnija koja ima zadaću osvojiti jednu veliku tvornicu traktora.

Predavanje me tako impresioniralo da sam, kraj mene stojećem glavaru glavnoga stožera, generalu Schmitu primijetio, da je kako razabirem, glavnu zadaću kod staljingradske grupe koja treba radi toga biti čim jača, a da je klin kavkaske grupe u sadašnjoj situaciji i ja bi ga, barem privremeno, skratio, te snage koje su time uštede prebacivao prema Staljingradu za pojačanje šeste armije. Iako ta primjedba je bila poluglasno govorena, čuo je nju general Paulus, koji je sa Pavelićem bio u razgovoru pa je samo glavom minguo na mene gledajući, a time odobrio što sam mislio. Pavelić i Francetić pitali su Paulusa, da bili se moglo preletjeti blizoležećem Staljingradu prilikom povratka, ali on je odgovorio da nema dozvolu izložiti ga opasnosti, a osim toga, je već prekasno jer imademo dobrih dva sata do starog Bidska i tmina počne već rano. Nakon toga smo se oprostili i odletjeli od aerodroma već u pet sati, praćeni od Paulusa. Na putu mi reče general Glaize, da mu se čini da je kruh prevelik i maslac premalen, koji na raspolaganju stoji, misleći na razmjer prostora i vojničke snage Nijemaca, jer je on čuo što sam u Germakovski generalu Schmitu primijetio.

Bilo je već dosta tmina kada smo se spustili u starom Bielsku, rasprostrani gradić u ravnini sa širokim selskim ulicama, prizemnim jednostavnim kućicama i sa vrtićima, velikoj pravoslavnoj crkvi na trgu. U našem konačištu – prizemna kuća vrlo slabo meblirana – umivali smo se malko u drvenim škafovima, pa odmah na večeru u časničkoj menzi. Ona nije bila daleko i nalazila se je u dobro priređenoj gombani jedne škole. Tamo nas je dočekaao

general pukovnik von Weisch, sa oko 50 časnika svog stožera samo Nijemaca, premda je imao i talijanske i rumunjske i mađarske časnike za veze u svom stanu, jer većina trupa Italije i Mađarske koje su se nalazile na istočnom bojištu i 4 rumunjske divizije bile su pod njegovim zapovjedništvom. general Weich, stariji gospodin, mršav iako elegantan, čini sa svojih obrijanim licem i velikim očima, sa svojom jednostavnošću i mirom, nikako dojam pruskog generala, nego li više jednog župnika ili profesora.

Večera je bila napadno dobra. General Veich pozdravio je lijepim riječima Pavelića i hvalio je naročitom toplinom hrabrost hrvatskih vojnika, kao i njihove druge vrline. Vidjelo se da to sve iz dubokoga sjećanja govori, a ne da samo laska. Pavelić mu je na njemački odgovorio i zahvalio se. Poslije tih govora kaže Weich da su zbilja Hrvati jedni od savezničke sile, koji su premci njemačkom vojniku, dok Mađari i Rumunji, osim što su slabo oboružani i opremljeni, vrlo nejednaki, tj. danas dobro a sutra vrlo slabo, a da Talijani nemaju ni ratno iskustvo ni volju da ratuju. Sjedio sam kraj jednog njemačkog pukovnika glavnog stožera, koji mi je povjerio, kako je šteta da prijedlog vojske za suradnju Ukrajinaca kod uporabe okupirane zemlje nije bilo na mjerodavnom mjestu uvažen, iako nema partizana kao u bijeloj Rusiji sa svojim ogromnim šumama, ipak ima nepotrebne poteškoće jer njemačka uprava ne shvaća duh Slavena, ali on se nada poboljšanju, jer su novi prijedlog predloživi. Nedaleko meni je sjedio puk. Prebeg, a čujem, kako govori sa susjedom o suprugama. Taj njemački časnik ga je jednom pitao da li bi htjeo govoriti sa suprugom u Zagrebu. Prebeg mu kaže, rado, ali to je nemoguće na to taj časnik skoči van i vrati se nakon jedva 20 minuta i javi Paveliću da je njegova gđa na telefonu. I zbilja Pavelić i Prebeg govorili su sa svojim ženama, a kako su rekli, čuli su vrlo dobro zračni razmak Stari Bielsk – Zagreb, barem 2700 km, a telefonska veza išla preko Berlina, što znači jednu daljinu od barem 3500 km. Nakon večere odlikovao je Pavelić i par stožernika časnika (među njima onoga koji je omogućio telefonski razgovor sa Zagrebom). Kako je general Veich već imao najveći stupanj ordena krune kralja Zvonimira, nije bio odlikovan. Bilo je skoro pola noći, kada smo se rastali i otišli spavati.

Drugi dan, 27.IX. u jutro u sedam sati doručak u časničkoj menzi sa Weichom i nekim svojim časnicima, a onda bez otpratnje na aerodrom. Opet krasni lijepi dan. Odljet u 1.29 sati iz Lariupol na Azovskom moru da Pavelić pregleda odjel hrvatske ratne mornarice. Nakon polasatnog lijeta prešli smo gornji tok rijeke Donecea, a došli u poznato područje rudokopa i industrije. Što smo sada vidjeli bilo je mnogo iznad svakog očekivanja. Svaki čas, desno i lijevo našeg puta, velebne tvornice i rudokopi, uska mreža željezničkih pruga i cesta, razmjerno malo porušeno, u koliko smo mogli primijetiti, a dosta od tih tvornica su radile, jer se je dim visokim dimnjaka vidio. Činovnik ministarstva vanjskih poslova, koji nas je od

Vinica pratio i koji je dugo živio u SAD rekao je, da ovakve velike tvornice nije vidio u ni jednom središtu američke industrije. Prelet ovog područja trajao je skoro oko jedan sat, a onda smo vidjeli more i veliki rasprostranjeni grad Marnipol. Spustili smo se u 10 sati na aerodrom, koji leži između par velikih tvornica.

Dočeka nas je zapovjednik jedne njemačke zračne flote koji je imao sjedište u Marnipolu – prezimena se ne sjećam više – sa njemačkim zrakoplovnim časnicima, zrakoplovni potpukovnik Džal zapovjednik eskadrile hrvatskih lovačkih aviona, koji se nalaze u Majkopu, na padinama Kavkaza i područja Kubana, da štiti tamošnje petrolejske izvore, a i jedan časnik hrvatske ratne mornarice, jer je zapovjednik toga odjela ostao na brodu, da tamo dočeka Pavelića. Najprije nas je pozvao taj njemački zrakoplovni general k sebi na mali doručak u svoj blizu ležeći stan. Bilo je to odmah u susjedstvu tvornice, vila jednog činovnika, te tvornica, a osobito ukusnu i praktično izrađeno sa lijepim pokućstvom, dobrim slikama i dragocjenim ćilimima. Nudili su nam dobre ruske (...) dobrim vinom sa Krima. Odlikovani su bili par Njemačkih zrakoplovnih časnika, njihov general koji nas je pozvao, dobio je nedavno visoko hrvatsko odlikovanje – orden – a nakon pola sata autima kroz grad u luku, Marnipol leži većinom iznad mora na stranoj obali. Tipični ruski grad, rasprostrano široke ulice, prizemne kuće s vrtovima, samo moderne stambene zgrade tvornica se ističu, dosta svijeta na ulicama, ali i ovdje napadno loše obučeno. Kod jednog ogromnog, oko 80 m visokog tornja – silos za žito – dođemo do luke, ovdje nas dočeka fregate Vrkljan, sa oko 100 mornara svoga odjela hrv. ratne mornarice, jedan stari mali parobrod kao brod za zapovjednika i za stan mornara, te šest velikih drvenih motornih čamaca, većina momčadi (oko 200) i 14 motornih čamaca su bili u službi na moru. većina službe je bila pratnja opskrbnih lađa od Jajska na istočnoj obali mora, da se baza za vojsku u kavkazu nadopuni, čišćenje mora od mina i patroliranje uzduž obale od ušća Dona do Keršća. Posada na čamcima, barem polovica, ukrajinski ribari.

Nakon prijave kapetana fregate Vrkljana pregled mora pred čamcima, a onda na parobrodima. Poslije su se svi mornari na palubi parobroda sakupili, a Pavelić im je održao vatreni govor. Onda podjela odlikovanja prisutnim predloženima. Drugim predloženim ostavio sam odlikovanja Vrkljana da ih podijeli u ime Pavelića.

U 12.30 sati došao je njemački zapovjednik luke jedan admiral – prezimena se ne sjećam – da se prijavi Paveliću i da ga pozove, skupa sa nama, na ručak, u časničkoj menzi njemačke ratne mornarice. Prije ručka odlikovao je Pavelić toga admirala, a još par predloženih njemačkih pomorskih časnika. U 2 sata poslije podne autima na izletište praćeni smo od kapetana Vrkljana i ppka. Džala, koji su se s avionom vratili u Majkop.

Odletili smo oko 1.23 sati najprije uzduž obale Azovskog mora, ostavljajući poluotok Krim na lijevoj strani, uzeli smo pravac Nikolajev. Preletili smo opet plodne zemlje sa ogromnim poljima suncokreta, ovdje katkad šumice, mjesta kao svuda u Ukrajini. Prešli smo ogromnu rijeku Dnjepar oko 30 km iznad ušća, ovdje dva velika željeznička mosta – željeznički i kolni – i parobrodsko plovidba. Onda nadaleko od obala Crnoga mora do Nikolajeva. Nikolajev, velika luka sa brodogradilištem u kojem smo vidjeli dvije ogromne lađe u gradnji. Spustili smo se sada oko 1500 m na oko 300 metara, te slijedili u toj niskov sinini tok rijeke Buga do Vinice. Imali smo dojam da se vozimo vlakom, tako je nisko bilo. Vidjeli smo ogromno stado ovaca i goveda, što nisam do sada na našem putovanju nigdje vidio.

U toku ovog leta povjerio mi je Glaize, da general Lohr bude premješten i da na njegovo mjesto kao zapovjedavajući general u Beogradu, kome su i čete u NDH bile podređene, dolazi jedan drugi (spomenuo mi je prezime, koje sam zaboravio). Kratko iza toga počne Glaize o Kvaterniku govoriti, da je krasan drug, da ga ljubi i poštuje, ali ipak već previše pije, te da su mu živci popustili, i valjda radi toga previše govori – ali sve više u šaljivom tonu. Nisam na to mislio, da možda aludira na nesporazumak koji je nedavno između Kvaternika i Lohra nastao. Nakon duljeg vremena pitao me je Glaize, kakav dojam mi je ličnost Hitlera učinio, a ja mu odgovorim, dosta loš dojam, jer on pokazuje mnoge simptome ludila. Opazio sam u licu Glaizea da mu je to vrlo neugodno, zaletio sam se, jer sam zaboravio da on sa Hitlerom na vrlo intimnoj nozi stoji, premda se više puta hvali da nije član nacističke stranke niti ima njezin znak.

Bilo je već dosta tamno kada smo se spuštali na aerodrom u Vinici. Požurili smo se u hotel da se umijemo i presvučemo za večeru koju nam general Keitel, glavar stožera glavnog stana Hitler trebao dati. Kad smo došli u hotel, rečeno nam je od jednog časnika da će večera biti u dvorani hotela, ali da Keitel ne može prisustvovati, jer je radi hitnih službenih poslova zapriječen, te da će ga jedan drugi general glavnog stana zastupati. Kad smo u 1.20 sati dolje došli, dočeka nas je taj Keitelov zamjenik, pozdravio Pavelića i reče mu, da je promjena programa za sutra bila potrebna, jer Hitler je službeno zapriječen, te radi toga ne može za sutra uslijediti ponovni prijem Pavelića kod njega, da ne prezamo stižemo u Zagreb, što bi mogao biti uzrok za širenje lažnih glasina, aranžiran je već posjet škole za vojničku izobrazbu u Stokerau kraj Beča. Sad smo tek osjetili da nešto nije u redu i opalili neku uzrujanost među časnicima, ali nismo znali o čemu se radi. Večera kojom su osim nas, prisustvovali još par njemačkih časnika, prošla je napadno tiho. Poslije smo u susjednoj većoj dvorani, u kojoj su

se već i drugi časnici nalazili, čuli pjesmu i vidjeli plesovi članova vojničkoga kazališta, što je trajalo do oko 11 sati.

U toku te predstave povjerio mi je taj njemački potpukovnik Hitlerovog glavnog stana, koji je bio za vrijeme putovanja ovog, dodijeljen Paveliću kao počasni ađutant sljedeće: Bio je veliki sukob između Hitlera i generala svog glavnog stana, svi važniji referenti su smjesta bili otpušteni, Keitel još ostaje, ali se još ne zna, kako dugo. Uzrok toga sukoba mu je nepoznat. Hitler je imao nakon toga teški živčani napad i leži sada bolestan. Nadalje mi je pričao kako je to strašno da se Hitler utvara biti vojskovođa, kada nema pojma o vojničkim stvarima, da radi toga sad je otpustio opet najbolje generale. Ne znam se još kuda sve to vodi, ali dobro ne može svršiti. Taj potpukovnik sa mnom je valjda tako povjerljivo govorio jer smo na putu ovih dana ustanovili, da smo, moja žena i ja, prilikom našeg boravka u Schverinu sprijateljili se s njegovim bližnjim rođacima i rođacima njegove supruge. A kada je 5 ili 6 mjeseci kasnije – nakon pada Staljingrada došao u Zagreb, povjerio mi je, da je taj sukob Hitlera sa svojim glavnim stožerom radi toga izbio, što su mu generali predložili skraćenje klina kavkaskoj fronti i prebaciti tim uštedene divizije prema Staljingradu, da se tamošnji napad pojača. Tome se je Hitler uporno usprotivio jer je htio i Groznia sa petrolejskim izvorima osvojiti, a sada, rekao je, nemamo ni Grozni ni Staljingrada.

Nakon predstave bilo je još odlikovanja mnogih časnika glavnog stana, a onim koji su bili predloženi, a nisu bili prisutni, njima je i par otpuštenih generala ostavljeni ordeni. Ostali smo još kasno preko pola noći zajedno kod čašice šampanjca koji su nam nudili, ali pravog veselja nije bilo.

Sutradan dne 28.IX. otpratio nas je na aerodrom isti general koji je sinoć zamjenjivao Keitela. Odeltili smo u 1.29 istim Junkers zrakoplovom, sa kojim smo došli iz Zagreba, a sa nama je ona potpukovnik počasni ađutant Pavelića.

Do Dnjestra bili smo u gustoj magli, a dalje u vedrom sunčanom danu. Tu rijeku prešli smo kod Zalesčika, ostavivši lijepi grad Stanislavovov desno, preleteli smo Bohorodžani, gdje se jasno vidjelo u kamen uklesani utvrđeni položaj, gdje sam godine 1916. ležao s mojom pukovnijom – pa onda prema Karpatima koji su ovdje od 300 m kod Užaka prešli, ostao je Kašice, desno preleteli smo Bratislavu, a dalje u uzduž Dunava. Pavelić je bio vidljivo umoran i radi toga bi radije ostao na ručku u užem krugu, umjesto da ide u Štokerau, pa pita Koaschea, da li bi mogao ostaviti potpuno inkognito, negdje na ručku u Beču. On mu odgovori da je to nemoguće, jer s ovakvom velikom pratnjom jedan poglavar države ne može u ovakav grad doći kao Beč, da ne bude prepoznat od nekoga, a onda bi se odmah širile razne,

možda i vrlo nezgodne glasine, da jedan službeni doček u Beču u najmanjem stilu pripremi, za to je bilo vrijeme prekratko i tako je ostao kod rasporeda da posjetimo Štokerau.

Spustili smo se oko jedan sat na aerodrom, koji je bio poplavljen radi jake kiše prije podne. Dočekani smo bili od zapovjednika škole za izobrazbu, njemačkog pukovnika Fanianeckea. Vozili smo se autom, Pavelić s Fabianecskom i ja sa Kascheom. Tom zgodom počeo je Kasche o Kvaterniku govoriti, najprije ga je hvalio pa onda počeo se žaliti, da je htio iza njegovih leđa u Beču koncerte hrvatske vojničke glazbe prirediti i tu glazbu dati igrajući koračati kroz ulice Beča, te priredio neke službene posjete hrvatskih časnika u raznim njemačkim mjestima, a to sve bez da je zagrebačko poslanstvo bilo prije obaviješteno, kako je potrebno. On ga vrlo voli, ali to treba u buduće spriječiti. donekle se to dade rastumačiti samo time, što Kvaternik već niz godina naporno je u poslu, te da su mu radi toga živci već popustili. On bi trebao malo odmora i mira. Kad sam imao nešto da se ima protiv Kvaternika, sjećajući se onoga što mi je jučer Glaize u šaljivom tonu primijetio. Branio sam, naravno Kvaternika, a ukoliko je to bilo moguće, ali to nije mnogo koristilo. Napokon smo u Štokerau stigli i time taj, za mene neugodan razgovor, završili.

U dva sata smo počeli objedovati u časničkoj menzi vojarne, skupa sa svim časnicima i oko 300 hrvatskih pitomaca te škole. Pukovnik Fabianek pozdravio je Pavelića sa par kratkih riječi, na to mu on odgovori kratko na njemačkom i nastavi hrvatski, obrativši se na hrvatske vojnike, kojima dulje govori. Nakon ručka odlikova je Pavelić par njemačkih časnika izobrazitelja i oko 20 hrvatskih vojnika, ranije ih na istočnom ratištu, koji su na oporavku u Štokerau nalazili. Poslije pregled vojarne, naročito školske dvorane i sobe za spavanje, gdje su pitomci posjet Pavelića dočekali. U pola pet sati smo se oprostili te autima odvezli na aerodrom, bez da smo prošli kroz Beč. Nismo mogli odmah odletjeti, nego tek u 1.26 sati.

Za vrijeme povratak bio je dosta jaki vjetar, preletjeli smo Nežidersko jezero, Sombashely, te Varaždin i spustili se u 6.45 sati na večer na aerodrom u Zagrebu. Pozdravni govor Kvaternika, pa onda svi članovi vlade, dužnosnici sabora i pokreta u gornji grad, da slušaju što će im Pavelić o posjeti kod Hitlera i na istočnom ratištu pripovijedati... Što je njima tom prilikom kazao, to ne znam, jer nisam prisustvovao, ali poslije su mi neki rekli da je Pavelić vrlo zadovoljan što je on s Hitlerom utančio, te vrlo optimistički gledao budućnost što se tiče ratnih događanja. I zbilja to što smo vidjeli a bio je onako da se optimizam mogao učvrstiti, vrlo dobro izgledajući i disciplinirana njemačka vojska, uzorni red svuda, masa uništenih tenkova na Doni, skoro mirnodopski život u pozadini fronta, obrađivanje plodne zemlje, tvornice rade, dobra žetva i mirni narod u okupiranom području. – Ali što smo manje

više slučajno, iza kulise čuli, nije baš tako ružičasto bilo, da se optimizam učvrsti; te ponukalo čovjeka da dalje razmišlja.

Istina, Pavelić je mogao biti zadovoljan sa posjetom kod Hitlera jer mu ovaj nije one neugodne stvari prebacivao kako je, naravno, kanio. Tako mi je barem Gleize naknadno spomenuo. Naime, po pričanju Gleizea, sastanak Hitlera sa Pavelićem u četiri oka, trebao je trajati samo 10 minuta i tom prilikom biti Pavelić ukoren radi nečega, što nisam, mogao saznati. Mjesto toga trajao je razgovor u četiri oka, skoro jedan sat, a kad su drugi Keitel, Ribentropp, Kasche i Gleize unišli, našli su ih vrlo dobre raspoložene u prijateljskom razgovoru, da valjda nije bilo ni riječi o neugodnim stvarima za Pavelića. Po mišljenju Gleizea, da je Pavelić svojim čarom i lukavošću nadmudrio Hitlera.

Izravne žrtve tog posjeta su bile Lohr, koji je bio premješten iz Beograda u Solun, a Kvaternik koji je morao na zdravstveni dopust, te onda potpuno otpušten, pa time bio izigran opasni, možda najopasniji – konkurent Pavelića.

U Zagrebu dne 31. siječnja 1947. godine

Perčević s.r.

Ivo Perčević

Ivo pl. Perčević bio je za vrijeme austrougarske monarhije generalštabni major ili potpukovnik. Danas je sigurno preko 60 godina star, a oženjen je sa barunicom Margitom Fest, polužidovkom iz Budimpešte, djece nemaju. Izgledje da je čitavo vrijeme, a od 1918. do 1938. godine živio u Beču, a nakon priključenja Austrije Njemačkoj morao je, pod sumnjom, da je monarhista – habzburgovac napustiti Beč i prisilno boraviti u jednom gradu sjeverne Njemačke.

Odmah po osnutku NDH došao je u Zagreb, te je od početka pa do kraja bio čitavo vrijeme uz Pavelića, kao šef njegovog vojnog ureda i kao šef ureda za odlikovanja, "bilježnik radova NDH". Bio je domobranski general-poručnik i ustaški pukovnik.

Koliko god je bio redovno kod Pavelića, svodila se je njegova djelatnost, što je barem vanjski promatrač mogao zapaziti, na puko referiranje Paveliću raznih vojnih izvještaja, koji su dolazili od raznih štabova, zatim na vrlo savjesno i pedantno vođenje evidencije o odlikovanjima, na praćenje Pavelića pri raznim zgodama i na zastupanje Pavelića na raznim svečanim prilikama, kao i na prilično intenzivni diplomatski kontakt sa članovima diplomatskog kora, čime je zapravo rukovodila njegova žena, inače ambiciozna i brbljiva babetina u pravom smislu riječi.

Perčević je ostavljao utisak bivšeg austrijskog oficira, kakvoga se je redovno prikazivalo. Vrlo uglađen u vanjskom nastupu govori njemački, francuski i mađarski, besprijekorno odjeven, govori zapravo bolje njemački nego hrvatski, pomalo kao iz degeneracije zamucava u govoru, ne baš previše pametan, više društvenih, nego vojničkih iskustava.

***

29. IX.1946.